Etrüsk Mitleri

Larissa Bonfante - Judith Swaddling

Çeviren: Birgül Açıkyıldız

Dünya Mitleri 6

phoenix

ETRÜSK MİTLERİ

ETRÜSK MİTLERİ

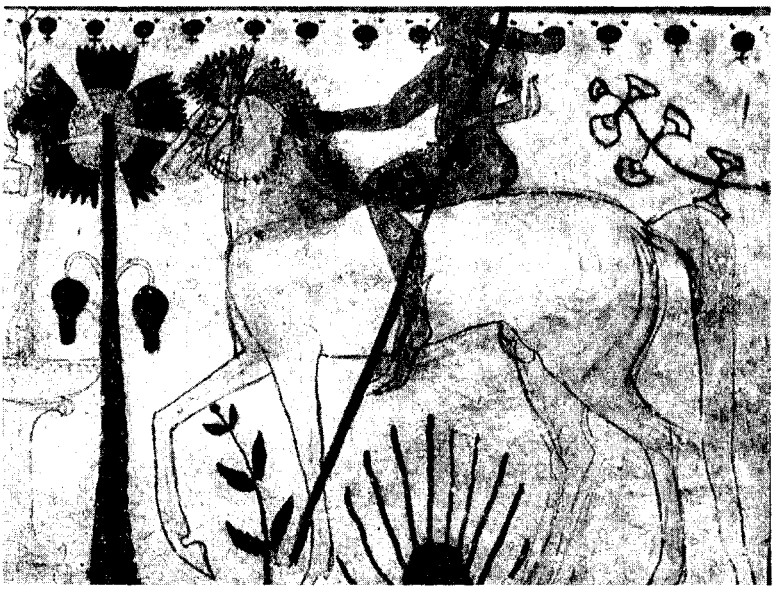
Larissa Bonfante
Judith Swaddling

Çeviren
Birgül Açıkyıldız

Etrüsk Mitleri

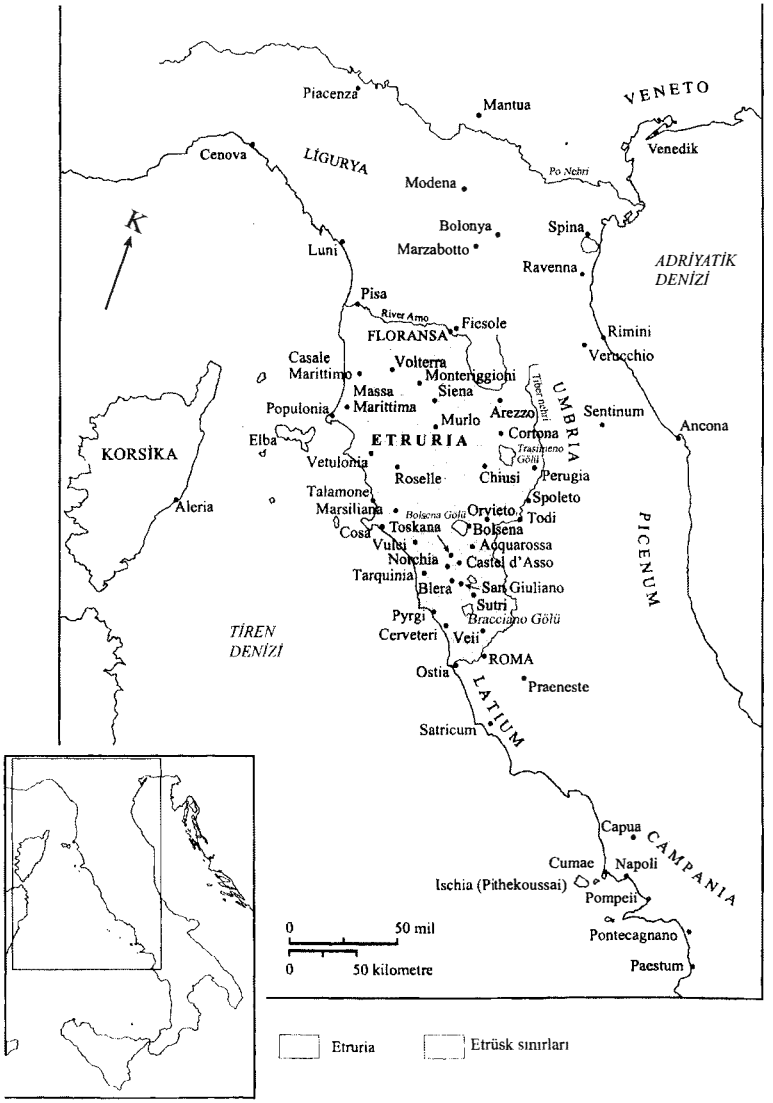
Larissa Bonfante - Judith Swaddling

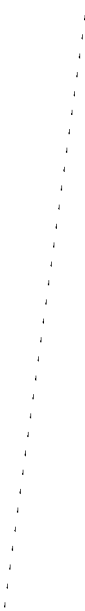
Kitabın Orijinal Adı: *Etruscan Myths,* The British Museum Press, 2006
Çeviren: Birgül Açıkyıldız
Dizi Editörü: Elif Çelik
Kapak ve Sayfa Düzeni: Leyla Çelik
©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.
Haziran 2011, Ankara
Phoenix Yayınevi - 258
ISBN No: 978-605-5738-75-4
Phoenix Yayınevi
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
e-posta: info@phoenixkitap.com
http://www.phoenixkitap.com
Baskı
Desen Ofset A. Ş.
Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sok. No: 2
Çankaya/ANKARA Tel: 0(312) 496 43 43
Dağıtım:
Ekinoks Yayın-Dağıtım
Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1
Kızılay-Ankara
Tel: 0(312) 419 97 81 pbx
Faks: 0(312) 419 16 11
e-posta: info@siyasalkitap.com
http://www.siyasalkitap.com

Larissa Bonfante, Barndard Koleji'nde gördüğü güzel sanatlar ve klasikler öğrenimini 1954 yılında tamamlamış, 1957'de Cincinnati Üniversitesi'nde Master derecesini klasikler üzerine almış ve 1966'da Columbia Üniversitesi'nde güzel sanatlar ve arkeoloji alanlarında doktorasını tamamlamıştır. Halen New York Üniversitesi'nde profesör olan Bonfante, başarıları dolayısıyla 2007'de Amerikan Arkeoloji Enstitüsü tarafından altın madalyaya layık görülmüştür.

Judith Swaddling, British Museum'da Etrüskler başta olmak üzere Roma İmparatorluğu öncesi İtalya uygarlıkları departmanından sorumludur. Etrüsklerle ilgili pek çok sergi ve konferans düzenlemiş, dersler vermiştir.

Piacenza
Mantua
VENETO
Venedik
Cenova
LİGURYA
Po Nehri
Modena
K
Bolonya
Spina
Luni
Marzabotto
Ravenna
ADRİYATİK DENİZİ
Pisa
River Arno
Ficsole
FLORANSA
Rimini
Casale Marittimo
Volterra
Montereggioni
Verucchio
Massa Marittima
Siena
Tiber nehri
UMBRIA
Populonia
Arezzo
Sentinum
Ancona
Murlo
KORSİKA
Elba
ETRURIA
Cortona
Trasimeno Gölü
Vetulonia
Roselle
Chiusi
Perugia
Talamone
Spoleto
Aleria
Marsiliana
Bolsena Gölü
Orvieto
Todi
Cosa
Toskana
Bolsena
Vulci
Acquarossa
Norchia
Castel d'Asso
PICENUM
Tarquinia
Blera
San Giuliano
Sutri
Pyrgi
Bracciano Gölü
TİREN DENİZİ
Cerveteri
Veii
ROMA
Ostia
LATIUM
Praeneste
Satricum
Capua
CAMPANIA
Cumae
Napoli
Ischia (Pithekoussai)
Pompeii
0
50 mil
Pontecagnano
0
50 kilometre
Paestum
Etruria
Etrüsk sınırları

İçindekiler

Etrüsk Mitleri Hakkında Neler Biliyoruz?	11
Truva Savaşı	19
Thebai Döngüsü	37
Yeraltı Dünyası	47
Hercle, Theseus ve Diğer Kahramanlar	57
Kehanet ve Kem Göz	81
Kana Kan	93
Akıbet	101
Etrüsk Panteonu	123
İlave Okumalar İçin Öneriler	139
Dizin	141

Etrüsk Mitleri Hakkında Neler Biliyoruz?

Etrüskler, klasik dünyanın en önemli ve nüfuzlu halklarından biridir. Etrüsklerin kökeninin bilinmediği ve dillerinin deşifre edilemez olduğu gibi çok sayıda efsane popülerliğini korumaktadır. Bunların hepsi, birer yanlış anlamadan ibarettir. Bu merak uyandıran halk hakkında bilmediğimiz pek çok detay olmakla birlikte, bildiklerimiz gizemli kalanlardan çok daha ilginçtir. Etrüsk toplumunun tarihi, ekonomisi, toplumsal örgütlenmesi ve dinleri hakkında her geçen gün biraz daha bilgi ediniyoruz, en iyi bildiğimiz alanlardan biri ise mitolojileridir.

Etrüsk mitolojisini tartışmaya başlamadan önce, Etrüskleri genel olaylar ve çevre koşulları içine yerleştirelim. MÖ 10. ve 1. yüzyıllar arasında orta İtalya'da gelişen Etrüsk kentleri, Yunan ve Romalılar açısından tarihin akışını etkilemiştir. Uygarlıkları, orta ve kuzey İtalya'nın batı kıyıları ile, sınırlarını oluşturan iki ana nehir Arno ve Tiber arasında gelişmişti (bkz. harita). Etrüskler, Yunanlarca Tirhenler olarak bilinmekteydiler ve batıdaki Tirhen Denizi'nin ismi de Yunanlar tarafından Etrüsklere ithafen veril-

miştir. Günümüzdeki Toskana bölgesinin ismi, Romalılar tarafından bu eski halka verilen Turski ya da Tuski isimlerinden türemiştir.

Etrüskler, antik Yunan, Yakın Doğu, Kartaca[1] ve Roma halkları ile çağdaştırlar. Orta Akdeniz'deki coğrafi konumları, onları hızla gelişen bir dünyanın merkezi haline getirmiş ve sahip oldukları doğal kaynaklar -büyük limanlar, verimli topraklar ve madenler- zenginleşmelerini sağlamıştı. Yunanlar gibi Etrüskler de tek dil ve din altında birleştiler. Yine Yunanlar gibi, her biri sanat ve zanaat alanlarında özgün eserler geliştiren, son derece bağımsız ve bireysel kent devletlere sahiptiler. Güneybatıda yer alan Cerveteri ve Tarquinia gibi kıyı kentleri, Doğululaşma döneminde kendi limanlarında gerçekleştirdikleri uluslararası ticaret sayesinde zenginleşen ilk kentler oldular. Tıpkı pek çok antik kent gibi Etrüsk kentleri de korsan korkusundan dolayı kıyılardan birkaç mil uzaklıkta yer almaktaydılar. Liman kentler başlı başına birer uluslararası merkezdi: Pyrgi'deki Cerveteri limanında (Yunancada 'kuleler' anlamına gelir) Fenikeliler ikamet ederken, Gravisca'daki Tarquinia Limanı önemli bir Yunan tapınağına sahipti. Zengin metal yataklarına sahip Elba Adası'nın karşısındaki Populonia, doğrudan deniz kıyısında kurulmuş tek Etrüsk kentiydi ve metal işçiliği sayesinde zenginleşip büyümesiyle önem kazanmıştı. Maden doğrudan sahilde işleniyor ve üretilenler de gemilerle sevk ediliyordu. MÖ 4. ve 1. yüzyıllar arasına gelindiğinde iç kesimlerdeki kentler -Volsinii (bugünkü Orvieto), Vulci, Chiusi, Volterra, Arezzo, Perugia ve Fiesole- önem kazanmaya başlarken kıyı kentleri gerilemiştir.

Romalı tarihçi Livius'un dediği gibi, Etrüsklerin ünü Alplerden Sicilya boğazlarına kadar neredeyse bütün İtalya boyunca duyulmuştu. Şüphesiz sanat alanında bütün komşularını etkile-

---

[1] Kartaca, Fenikeli kolonilerin yerleştiği bir Kuzey Afrika kentidir. (çev.).

mişlerdi ve bunun sonucunda pek çoğu Etrüskleşmişti. Perugia gibi Umbriaca[2] konuşan kentler, Etrüsk sanat merkeziydiler ve Latium'daki Praeneste bu merkezlerden biriydi. Roma, Latince konuşmaya devam etmiş, ama Tiber Nehri'nin karşısındaki bu komşularının sanatının etkisi altında kalmıştı. Etrüskler, uluslararası Doğululaşma döneminin başlarında (MÖ 8. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar) bütün Akdeniz kentleri ile yakın ilişki içindeydi. Bu nedenledir ki Etrüskler hem kendi özel dillerini yazıya dökmek için Yunan alfabesini kullandılar, hem de destanların ve geleneklerin bütününü olduğu gibi alarak Yunan mitolojisini benimsediler. Daha önceleri nadiren tasvir ettikleri ideolojik karakterler ve hikâyeler için de yine Yunan öğeleri kullandılar. Yunan vazoları Etrüsk sanatçılara mitolojik figür ve sahneler açısından en zengin kaynaklardan birini oluşturdu. Zengin Etrüsk aristokratları bu vazolardan çokça ithal ettiler ve onları karı-kocaların eşlik ettiği aile ziyafetlerinde kullandılar (Yunanistan'da sadece bekâr erkekler kullanırdı). Bu vazoları evlerinde kullandıktan sonra kendileriyle beraber mezarlarına götürdüler. Dünya çapında müzeleri dolduran çok sayıdaki Yunan vazosu Yunan topraklarından değil, İtalya'dan, özellikle de Vulci, Tarquinia ya da Orvieto gibi Etrüsk kentlerindeki mezarlardan gelmektedir. Yunan mitleri -kadın ve erkek kahramanlar, canavarlar, insan biçimindeki tanrı ile tanrıçalar- çok eski zamanlardan kalmadır. Bunlar uzun müddet Yunanların kendi tarih öncesi dönemleri, dinleri ve felsefeleri için bir temel oluşturdular. Doğululaşma döneminde, bu öğeler Akdeniz ve Avrupa halkları tarafından benimsendi ve 'klasik' uygarlığın bir parçasını oluşturan herkes için bunlar ortak bir yapı ve artalan teşkil etti.

Etrüsklerin mitolojik öğelerine dair en zengin bilgi kaynağı, onların sanatıdır. Etrüskler yaptıkları çanak çömlekleri, bronz

---

[2] Bu dil günümüzde ölü diller arasındadır. (çev.)

eşyaları ile mezar odalarını Yunan mitolojisinden figürler ve hikâyelerle süslediler. Sanatsal bulgular, yüzlerce bronz, taş ve pişmiş topraktan heykelcik ile mimari heykeller, mezar odalarına çizilmiş duvar resimleri, sikkeler, yontulmuş değerli taşlar, 3.000 civarında oyulmuş bronz ayna ile buna yakın sayıda kaymaktaşı, taş ve pişmiş topraktan yapılmış ve MÖ 7. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar tarihlenen süslü kül vazolarını içermektedir. Ayna ve süstaşı gibi bireysel kullanımlar için yapılmış objeler sıklıkla tanrısal figürlerle, kâhinlerin, kadın ve erkek kahramanların resimleri ile süslenmiştir ve bu kişiler çoğunlukla yanlarına kazınmış olan ve sanki resim açıklamasıymış gibi duran isimlerce tespit edilmektedir.

Etrüskler tapınaklarını, tanrıların ölümlüler üzerindeki iktidarının önemini vurgulayan mitolojik figürler ve sahnelerle süslediler. Resimlerin 'kötülüğe karşı koruyucu' gücünü, tapınak ve mezarlarını korumak, kötü ruhları kovmak için kullandılar. Ama bireysel servet ile gücün sergilenmesini tasvip etmeyen ve Helenistik dönemden önceki mezarları öbür dünyaya dair çok az betimleme taşıyan Yunanlardan farklı olarak; sanatlarını daha çok öbür dünyaya, mezarlarına, lahit ve ölü külü vazolarına adadılar. Arkeologlar ve mezar soyguncuları, geçmişte nekropoller ya da mezar kentler üzerinde odaklanarak tüm çabalarını buralardaki mezarlara koyulmuş olan altın, tunç ve diğer değerli objeleri elde etmeye harcadılar.

Tıpkı Mısırlılar gibi Etrüskler de öbür dünyanın varlığına inanıyorlardı. Çoğu Etrüsk objelerinin bulunduğu mezar odaları oldukça zengin bir şekilde mobilyalarla döşenmişlerdi, zira Etrüsk aristokratları statülerini gösterme ihtiyacı duyuyorlardı ve göz kamaştıran zenginliklerini kültürlerini, zevklerini ve uluslararası bağlantılarını ispatlamak için kullanıyorlardı. Ama hepsinin ötesinde, aile mezarlarının zenginliği kendilerinden önceki kuşakların, atalarının mirasına kişisel bağlılıklarını; ailenin öne-

mini ve hem ölümden sonrası hem de gelecek nesillerdeki sürekliliğini ifade etmekteydi.

Etrüskler zengin ve çok sayıdaki Yunan mitleri repertuarından, çoğunlukla farklı bir ışık tutarak, farklı karakterler üzerinde durarak, farklı anlamlar yükleyerek ya da orijinal Yunan içeriğine şaşırtıcı sayılabilecek figürler ekleyerek belli başlı konuları seçmişlerdi. Bu mitleri betimlemek için kullandıkları nesnelerin seçimi de Yunanlarınkinden epey farklıydı ve bunlar özel yaşamları, dinleri ile toplumları hakkında bizlere bir şeyler söylemektedir. Örneğin, mitolojik figürler ve sahneler açısından bizim için zengin bir kaynak oluşturan tunç aynalar, kadınların günlük yaşamlarında kullanmaları ve öldükten sonra da beraberlerinde mezarlarına götürmeleri için yapılmışlardır ve kadınların Etrüsk toplumundaki önemini göstermektedirler. Bunun aksine Yunan mitlerinden sahneler, Atinalı erkeklerin ziyafetlerde ya da içki kabı olarak sosyetik içkili partilerde kullanmaları için yapılan, çoğunlukla siyah ve kırmızı figürlü vazoların üzerinde görülmektedir.

Diğer bir bilgi kaynağımızı kitabeler oluşturmaktadır. Tapınaklarda bulunan nesneler ve kitabeler, Etrüskler tarafından tapılan ve betimlenen tanrılar hakkında bizi bilgilendirmektedir. En önemlileri, Cerveteri (Caere) Limanı'ndaki Pyrgi Tapınağı'nda 1964 yılında bulunmuş olan üç altın tablettir. Bu tabletler hem Etrüskçe hem de Fenikece olmak üzere iki dilde yazılmışlardır ve Caere kralı tarafından Uni/Astarte'ye bir hediye olarak adandıkları kaydedilmiştir. Fenikeli tanrıça Astarte burada Etrüsk tanrıçası Uni ile özdeşleştirilmiştir. Etrüskler, Yunan alfabesini kendi dillerine uyarlayarak kısa süre içinde yüksek oranda okur-yazar bir halk haline gelmişlerdi. On binden fazla Etrüskçe yazıt günümüze ulaşmıştır. Şüphesiz bir zamanlar Etrüskçede yazılmış edebi metinler, epik şiirler, dramalar ve yöresel efsaneler de vardı. Ne bunlardan herhangi biri, ne de kitaplar, kendi kültür ile

dinleri için önem teşkil eden kehanet ve ritüelleri içeren metinler günümüze ulaşmışlardır. Diğer taraftan, Etrüsk mezarları, kentleri ve tapınaklarından bize arkeolojik mirasın bir parçası olarak yazıtlar ulaşmıştır. Bunlar, dini ve ayin metinleri, mezar taşı yazıtları, adak kitabeleri ve sanatta temsil edilen mitolojik figürlerin kimliğini belirten etiketlerden oluşmaktadır. Aynı Pyrgi'deki altın tabletlerde olduğu gibi dini ve ayin metinlerinden ve tanrılara sunulan hediyelere yazılmış ithaflardan Etrüsk tanrılarının isimlerini öğrenmekteyiz. Bunların çoğu aşağı yukarı karakter ve işlevleri açısından kendilerine yakın olan Yunan tanrıları ile özdeşleştirilmektedirler.

Yarım düzine ya da çok daha uzun olan metinler dinî ve ritüeldir; Etrüsklerin taptığı yerli tanrılar hakkında bize bilgi vermektedirler.

En uzunu (iki bin kelime), günümüzde Zagreb Arkeoloji Müzesi'nde korunan Zagreb mumya bandajları üzerinde yazılı olandır. Bu, esasında bir Mısır mumyasını sarmak için kullanılması sayesinde bir bölümü korunmuş olan bir kumaş üzerinde yazılı kitabe olup Helenistik döneme ait dinî bir metin içermektedir. Neptun için Etrüsklerce verilen isim olan Nethuns gibi tanrıların isimlerini vermektedir. Bu tanrıya belli günlerde şarap sunumları yapılmaktaydı. İkinci en uzun kitabe, Berlin Müzesi'nde dinî takvim olan Capua çinisi üzerinde bulunmaktadır. Bu, ritüelde önemli ama mitolojide önemsiz olan Letham gibi tanrıların isimlerini vermektedir.

Bizim konumuz açısından en önemlisi ise yine Helenistik döneme tarihlenen Piacenza Ciğeri üzerinde bulunan ilginç dinî metindir. Kuzey İtalya'da Piacenza yakınlarında bulunmuş olan bu kuzu ciğeri doğal büyüklüğündeki tunç kalıp, muhtemelen Roma ordusundaki bir rahip tarafından kullanılıyordu. Kurban hayvanlarının iç organlarını okumakta rehberlik etmek için tasarlanmış ve yirmi bir Etrüsk tanrısının isimlerinin yazılı olduğu bir

objedir. Bu tanrılardan bazıları Yunan ve Romalı tanrılar ile özdeşleşebilir: *Tin* Zeus ya da Jupiter'in karşılığıdır; *Uni*, Hera veya Juno; *Hercle*, Herkules; *Fufluns*, Dionysos, Bacchus; *Selvans*, Silvanus. Ayrıca bunlar güneş *Usil*, ay *Tiur* ve bir Etrüsk güneş tanrısı olan *Catha* ve bir ana tanrıça olan *Cel*'i de içermektedir. Bu ve diğer kitabelerde, Etrüsklerin Yunan mitolojisinde olmayan çok sayıda yerel tanrıya taptıklarını öğreniyoruz.

Bu kitap ile, hem British Museum hem de dünyanın dört bir yanındaki diğer müzelerde ve D.H. Lawrence'nin ilk olarak 1932 yılında yayınlanmış olan 'Etrüsk Yerleri' adlı kitabında özenle tasvir ettiği Etrüsk sitelerinde bulunan objeler aracılığıyla Etrüsk mitlerinin sunumuna okuyucunun ilgi duymasını umuyoruz. Okurlar ayrıca bu kitabın sonundaki ilave okuma için önerilen kitap ve makalelere de bakabilirler.

Kronoloji Üzerine Not:

Bu kitapta, Etrüsk tarihine uyarlanmış olan Yunan sanat tarihinin geleneksel kronolojik terimlerini kullanıyoruz.

1. Demir Çağı (Ön-Etrüsk ya da Villanova Dönemi): MÖ 10. yüzyıldan 9. yüzyıla (MÖ 1000-800 dolayları).
2. Oryantalizm (Doğululaşma) Dönemi: MÖ 8. yüzyıldan 7. yüzyıla (MÖ 800-600 dolayları).
3. Arkaik Dönem: MÖ 6. yüzyıldan 5. yüzyılın ortalarına (MÖ 600-450).
4. Klasik Dönem: MÖ 5. yüzyıldan 4. yüzyıla (MÖ 450-300).
5. Helenistik Dönem: MÖ 300-100.

Etrüsk İsimlerinin Telaffuzu Üzerine Notlar:

Etrüsklerin alfabesinde *g*, *d* ve *b* harfleri yoktu ve sadece *k*, *t* ve *p* gibi sert sessizler vardı, dolayısıyla yabancı kelimelerde -

Yunanca, Latince veya Umbriaca- ne zaman *g*, *d* ve *b* karşılarına çıksa, bunları Etrüskçe *k*, *t* ve *p*'ye dönüştürmüşlerdi. Etrüskçede *a*, *e*, *i*, *u* olmak üzere sadece dört sesli harf vardır; *o* harfi ise yoktur. Yunanca ve Latince kelimelerin Etrüskçeye uyarlanmasına *o* her zaman *u* olarak yazılırdı. Böylece *Acheron*, *Achrum* ve *Apollo*, *Aplu* haline gelmiştir. Eril tekil isimlerin sonları, *Hercle* ve *Prumathe*'de olduğu gibi genellikle *-e*, ve *Lasa*, *Aritimi*'de olduğu gibi dişil *-a* ya da *–i* olurdu; ama tanrı isimleri her zaman bu kurala uymazdı. Bazen sesliler düşürülür veya daha az vurgulu telaffuz edilen, 'daha zayıf' olan harflerin yerini alırdı: *Minerva*, *Menrva*'ya dönüşür, *Apollo Aplu* şeklini alır.

Truva Savaşı

Yunan mitolojisindeki en ünlü olay olan Truva Savaşı gerçekten meydana gelmiş midir? Antikçağ'da bu olayın doğru olduğuna şüphe duyulmaksızın inanıldı. O dönemlerde tarih ile mitoloji arasında kesin bir sınır yoktu ve bu hikâye, uzun bir süre -en azından MÖ 5. yüzyıla kadar- Yunanlara kendi tarih, din ve felsefeleri için temel oluşturmuştu. Başlangıçta bu mitler, kökenlerini yalnızca kendi yerel ataları olan Romulus'a değil, aynı zamanda Homeros'un *İlyada*'sında bir kahraman olan Truvalı Aeneas'a da dayandıran Romalılar da dâhil olmak üzere, klasik dünyanın halkları tarafından her yerde benimsenmişti.

Homeros'un *İlyada*sı, on yıl gibi uzun bir süre devam eden Truva Savaşı'nın yalnızca birkaç haftasını anlatmaktadır. Diğer şairler efsaneyi hem savaşa yol açan olayları hem de Homeros'un ele aldığı kısımdan sonra gelen olayları hikâyeleştirerek ayrıntılarıyla anlatmışlardır. Yunan sanatçılarını ve şairlerini büyük ölçüde etkileyen bir koleksiyon olan bütün bu hikâyelerin tamamı, Truva Döngüsü'nü oluşturan bir dizi mitten meydana gelmektedir. Etrüsklerin bu mitleri bilmelerini sağlayan, büyük olasılıkla Yunan edebiyatı ya da hikâye anlatıcılığı sayesinde edindikleri

bilgiler ile şüphesiz ithal ettikleri ve evlerinde kullanıp sonra da beraberlerinde mezarlarına götürdükleri binlerce Yunan vazosu aracılığıyla Yunanlarla iletişim kurmalarıydı.

MÖ 550 dolaylarında Chiusi'ye ithal edilen, siyah figürlü büyük Atina krateri ya da çırpma tası olan François Vazosu bu kaplardan biridir. Her biri dikkatlice etiketlenmiş olan bu iki yüz adet figür, Etrüsk sahipleri için güvenilir bir Yunan mitolojisi ansiklopedisi gibiydi; bunlar ayrıca Etrüsklerin kendi sanatlarında kullandıkları modelleri nerede bulduklarını da bize göstermektedir. Asıl konu, Yunan mitolojisinin en önemli toplumsal etkinliği olan Peleus ve Thetis'in düğünlerine katılmak üzere yola çıkmış tanrıların tören alayıdır. Bu mite göre savaş ve çatışma tanrıçası olan Eris, -oldukça anlaşılabilir biçimde- bu törenin dışında tutulur ve tıpkı halk masallarındaki partilere davet edilmeyen kötü peri gibi, tanrıça da intikamını alır. Eris, davetlilerin ortasına altın bir elma atar. Elmanın üzerinde "En Güzele" yazılıdır. Bu yolla tanrıça tanrılar ile nihayetinde kaderlerini yönettikleri ölümlüler arasında bitmek bilmeyen bir savaşa yol açar. Ziyafetteki tanrıçaların hepsi elmayı ve unvanı kim hak etmiştir diye aralarında bir savaş başlatırlar. En güçlü üç tanrıça olan Hera, Athena ve Aphrodite bunu kişisel meydan okumaya döndürüp Zeus'tan aralarından birini seçmesini isterler. Zeus bu sorundan oldukça akıllıca bir şekilde kurtulur. Zeus sorunu değerlendirmek için Hermes'e bu üç tanrıçayı İda Dağı'ndaki genç ve yakışıklı çoban Paris'e götürmesini emreder. Paris bu ödülü kimin hak ettiğine hakemlik edecektir. Çobanın yanına vardıklarında Hera eğer Paris kendisini seçerse onu büyük bir güçle donatacağı, Athena ise bilgelik vereceği sözünü verir. Aphrodite ise dünyanın en güzel kadını olan Helen'i kendisine eş olarak vaat etmek suretiyle ödülü peşinen kazanır.

British Museum'da bulunan ve Boccanera levhaları olarak bilinen beş boyalı pişmiş toprak levha takımının üzerinde karşımı-

za çıkan 'Paris'in Kararı', Etrüsk sanatında çok popüler bir sahnedir (Resim 1). Oturmuş sfenks levhaları (bkz. kapak) bir zamanlar bulundukları mezarın kapısını çevrelemekteydiler. Mezarın arkasında kalan üç levha birbiriyle yakından ilişkili iki mitolojik sahneyi göstermektedir.

Resim 1: 'Paris'in Kararı' sahnesinin Etrüsk versiyonu. Turms (Hermes) güzellik yarışmasını yapacak olan Paris'e üç tanrıça Minerva (Athena), Uni (Hera) ve Turan'ı (Aphrodite) getirir. En sağda Helen düğünü için hazırlık yapmaktadır. Banditaccia Mezarlığı'ndaki bir mezardan resimli pişmiş toprak levha, Cerveteri, MÖ 560-550 dolayları.

Soldaki Paris'in Yargılaması'dır. Paris çoban şapkası sayesinde tanınabilmektedir ve kırsal bölgeyi anımsatan bir dal taşımaktadır. Paris, miğfere benzer bir şapka, üççeyrek uzunlukta beyaz tunik ve siyah manto giymiş Hermes'i selamlamaktadır. Resmî vazifede (tepesinde bir boğa figürü yer alan elçi asası ile gösterilmiş) bulunan Hermes üç tanrıçayı getirirken bir taraftan da Paris'e yarışmanın kurallarını açıklıyor gibidir. Grup bu yarışma için kırmızı yünlü tunik ya da *peplos* giymiştir ve gruba sadece mızrağıyla silahlanmış olan Athena öncülük etmektedir. Athena

taç takmakta ve bir çelenk taşımaktadır. Diğerleri gibi o da son Etrüsk modası olan sivri uçlu botlardan giymektedir. Hera ile Aphrodite Athena'yı takip etmektedirler ve her ikisi de beyaz keten elbiseler ya da *chiton*lar üzerine kırmızı yünlü mantolar giymiş olarak ellerinde gelincik dalları taşımaktadır ki bu alışılmadık bir özelliktir. Her ikisi de mantolarını yukarı kaldırmaktadırlar, ama Aphrodite içindeki *chiton*unu da yukarı kaldırmak suretiyle bacaklarıyla uzun kırmızı botlarını göstermekte ve hikâyenin sonucunu sezdirmektedir.

Resim 2: Turan (Aphrodite) iki hizmetlisiyle. Solda kanatlı Achvizr Helen için bir ayna tutarken diğer hizmetliler bir parfüm teli tutuyorlar. Aşağıda, bir Satir[3] bir elinde şarap kadehi, diğerinde Etrüsklü Fufluns Dionysos'un sembolü olan bir salkım çiçek ya da enginar sapı tutarak büyük bir amfora üzerinde arkasına yaslanmaktadır. Sahne bir tunç aynanın arka yüzüne oyulmuştur, MÖ 375-325 dolayları.

---

[3] Satir: Altı keçi, üstü insan görünümündeki mitolojik yaratık. Çoğunlukla Nymphalar ve Mainadların peşinde koşarken betimlenir. (çev.)

Boccanera levhalarının sağ tarafı Paris'in Kararı'nın sonucunu göstermektedir. Aphrodite, kendisini seçmesi karşılığında Paris'i Helen'le evlendireceği sözünü vermiştir ve Helen'in en sağdaki resmi Paris'inkiyle karşılıklıdır. Helen evliliğin sembolü olan kemerini düzeltirken, üç hizmetlisi de taşıdıkları *abalastron*un (uzun bir parfüm vazosu) ve kozmetik ya da mücevher kutusunun içindekilerle onu süslemek ve parfümlemek üzere hazır beklemektedirler. Burada hem Paris hem de Helen kendilerini finalde bir çift yapacak olan törene uygun olarak resmedilmişlerdir.

Boccanera levhalarının sağ tarafında yer alan gelinin süslenmesi sahnesi, Etrüsk aynalarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır ve merkezdeki figür Helen'dir. Alternatif olarak sahne bazen Hera ile Aphrodite'i 'Paris'in Kararı' için hazırlanırken gösterir.

British Museum'daki bir aynada kendi elbiseleri içindeki tanrıça, Helen'in yaşamının akışını yöneten aşk ve güzellik tanrıçası, Etrüsk dilinde Turan olan Aphrodite'dir (Resim 2). Aphrodite yastıklı bir tabure üzerinde oturmakta; bir manto ile *chiton*[4] giymekte; küpe, süs tacı, kolye, muskalar ve yılanlı bilezikler takmaktadır. Kanatlı bir hizmetli olan Achvizr ayakta durmakta ve önünde Turan'ın kendini dikkatlice seyrettiği bir aynayı tutmaktadır. Sağdaki hizmetli elinde tuttuğu *alabastron*dan[5] Turan'ın boynuna parfüm sürmek için bir parfüm tası kullanmaktadır.

Paris'in Yargılaması'na renklilik ve canlılık katan aynı tarihli ve günümüzde Münih'te bulunan Pontus Vazosu çoban Paris'i sürüsünün ortasında göstermektedir. Espirili ve zekice hazırlanmış bir sahne, Hermes son dakika talimatlarını tanrıçalara iletmek üzere sabırsızlıkla etrafında dönüp dururken yaklaşan grubu göstermektedir. Tanrıların kraliçesi Hera, Zeus'un eşi olduğunu işaret edercesine mantosunu önünde tutarak en önce yürü-

---

4 *Chiton*: Eski Yunan'da giyilen yün bir tunik. (çev.)

5 *Alabastron*: Yunan ve Romalılar tarafından, içine parfüm ya da merhem koymak için kullanılan dar boyunlu, uzun, testiye benzer yassı kap. (çev.)

mektedir. Athena onu takip etmektedir ve en son olarak da Aphrodite yine kırmızı ayakkabılarını göstermek için giysisini zarifçe tutmaktadır.

Bu önemli olaya katılan ana ölümlülerin -Helen, Akhilleus ve Paris- doğum hikâyeleri Yunan (veya klasik) mitinde bilhassa popülerdi. Paris Etrüsk dilinde Elcsuntre olarak biliniyordu ki bu İskender isminin karşılığıdır (Büyük İskender ile hiçbir ilgisi yoktur). Paris Truva kentinin kralı ve kraliçesi Priam ile Hecuba'nın oğluydu ve doğumunda onun kendi kentini büyüyünce yok edeceği kehanetinde bulunulmuştu. Bu nedenle anne ve babası istemeyerek de olsa onu bir çobana vererek kentten uzakta bir yerlerde terk edilmesini emretmişlerdi. Bu yolla Paris doğada ölebilecek ve ailesi onun kanını dökme suçluluğu ile yaşamayacaklardı. Ne var ki gerçekte Paris ölmemiş, tanrıçalar arasında seçim yapan çok yakışıklı bir çoban olarak Troad'daki İda Dağı'nda büyümüş ve yaşamıştı. Sonunda Paris Truva'ya gider ve sevinçli anne ile babası tarafından kendi oğulları olarak tanınır.

Bir diğer önemli doğum, Peleus ve Thetis'in oğulları Akhilleus'unkidir. Zeus, Peleus ile evlendirdiği çok güzel bir deniz tanrıçası olan Thetis'in arkasından yine kendisi şehvetle koşar. Bununla beraber, Zeus Thetis'in doğuracağı oğlunun bir gün babasından daha büyük olacağını kehanetle öğrendiğinde Thetis ile sevişmemeye karar verir. İnsanlardan farklı olarak tanrılar, çocuklarının kendilerinden daha iyi olmasını istemezler. Özellikle Zeus, babasını tahtından indirdikten sonra aynı yazgı ile acı çekmek istememektedir. Bundan dolayı Thetis'in bir ölümlü ile evlenmesi gerektiğini anlar. Ve Peleus ile Thetis'in düğünleri, kaderinde Truva Savaşı sırasında genç yaşta ölmek yazılan ünlü Yunan kahraman Akhilleus'un doğumuyla sonuçlanır.

Yunan miti, güzel yüzü uğruna binlerce Yunan gemisinin denize indiği Helen'in doğumunu da anlatmaktadır. Zeus kuğu şekline girip Tyndareus'un karısı Leda ile sevişir ve bu birleşme-

nin sonucunda bir yumurtadan Helen doğar. Leda'nın diğer çocukları ikiz kardeşler olan Castor, Pollux ile Clytemnestra'dır. Clytemnestra en sonunda Menelaos'un erkek kardeşi Agamemnon ile evlenir. Atina'ya has bir geleneğe göre, Helen'in yumurtası Leda tarafından değil, kuğu şeklindeki Zeus ile ilişkiye girmiş olan intikamcı kader tanrıçası Nemesis tarafından dünyaya getirilmiştir. Ünlü yumurta daha sonra Leda'ya sunulmuş ve Leda Helen'i kendi çocuğu gibi büyütmüştür.

Etrüsk vazo ve aynalarında görülen Helen'in Yumurtası teması (Resim 3) İtalya'da oldukça gözde bir konudur.

Resim 3: Turms (Hermes) ileride anne-baba olacak olan Latva (Leda) ve Tuntle (Tyndareos)'a Helen'in doğacağı yumurtayı getiriyor. Bir şarap kadehinin içinden, MÖ 350 dolayları.

4. yüzyılın sonlarına ait altı ayna ile iki kırmızı figürlü vazonun her iki yüzünde de bu tema işlenmiştir. İlkinde aile reisi Tyndareus'a (Tuntle) Leda'nın (Latva) huzurunda yumurtayı teslim eden Hermes görülüyor. Diğeri yeni geleni selamlamak için bir araya toplanmış olan tüm aileyi göstermektedir: Helen'in anne ve babası Tuntle ile Latva, iki erkek kardeşi Castor ile Pollux (Castur, Pultuce). Tanrıça Aphrodite ya da Turan ana tanrıça rolünde gösterilmektedir. Yunanların Nemesis kültüne vurgusunun aksine Etrüskler yumurta imgesi ve ailenin bir arada oluşuna odaklanmıştır.

Aphrodite, Paris'in Yargılaması'nda Helen'i Paris'e eş olarak söz vererek galip gelmişti. Hile, Paris'in gidip Helen'i kendisinin getirmesinde yatıyordu. Helen'in Menelaos ile önceden evli oluşu ve Sparta'da kocası ve kızı Hermione ile yaşıyor oluşu gerçeğinden yılmayan Paris, Menelaos'un olmadığı bir anda Sparta'yı ziyaret eder. Oradayken konukseverliğin kutsal güven duygusunu suiistimal eder. Tanrılar tarafından korunmuş olarak Helen'i baştan çıkarır ve Truva'ya doğru beraber denize açılırlar. İşte bu olay, Truva Savaşı'nın sebebi olur.

Paris Helen'i Truva'ya götürdükten sonra Yunan kahramanlar Helen'in kocası Menelaous'un öcünü alması için bir araya gelirler. Menelaos'un kardeşi Agamemnon sefere öncülük eder. Toplanan büyük filo Aulis'ten yola çıkmak için hazırken öfkeyle dolan Artemis filonun yola çıkmasını engelleyen rüzgârlar gönderir. Bilici Kalkhas, Artemis'in gönlünün ancak Agamemnon'un kızı İphigeneia'nın kurban edilmesi ile alınabileceğini bildirir Kurban, usulüne uygun bir şekilde yerine getirilir. Bir başka versiyona göre tanrıça İphigeneia'ya acır ve babası ile diğerlerinin haberi olmadan bir geyiği kızın yerine koyarak onu barbar[6] Taurislilerin ülkesine kaçırır. Bölüm bu şekilde sonlanmakla be-

---

[6] Eski Yunanlar, Yunan olmayan halkların hepsini barbar olarak nitelerdi. (çev.)

raber, 4. yüzyıla ait bir Etrüsk aynası Khalkhas'ın (Etrüsk dilinde) kurban edilmiş bir hayvanın ciğeri üzerindeki işaretlerden tanrının isteklerini okuyan kanatlı bir figür olarak tamamen yerli bir versiyonunu göstermektedir (Resim 4). Daha sonraları Etrüsk sanatçılar, ölü küllerinin saklandığı vazolar, duvar resimleri ve diğer objeler üzerine resmedilmiş sayısız kurban sahneleri arasında İphigeneia'nın kurban edilişini de çokça betimlediler (bkz. 7. Bölüm).

Homeros'un *İlyada*sı Akhilleus'un köle bir kız olan Briseis uğruna Agamemnon ile yaptığı savaşı anlatır. Akhilleus aşağılanmış olduğunu hisseder, savaşta yer almayarak çadırına çekilir ve zamanını sevgili arkadaşı Patroklos ile geçirir. Olaylar Yunanlar açısından git gide kötüleşmeye başlar. Sonunda Patroklos Akhilleus'a savaşta onlara katılması ya da en azından kendisine zırhını ödünç vermesi için yalvarır. Böylece Truvalılar Akhilleus'un gerçekte savaş alanına döndüğüne inanabilecekler ve düşmanlar da geri çekilmeleri için korkutulmuş olacaklardır. Ne var ki birbirini takip eden savaşta Patroklos Truvalı kahraman Hektor tarafından öldürülür. Akhilleus ölü arkadaşının cenazesi için Truvalı oniki tutuklunun kurban edilişini de içeren görkemli bir tören hazırlar (Resim 41, 42). Bu hadise Yunan sanatında yalnızca güney İtalya'dan bir vazoda gösterilmektedir. Öfkeli Akhilleus, tanrı Hephaistos tarafından yapılmış ve annesi Thetis tarafından kendisine verilen yeni zırhı ile bir kez daha savaşa katılır, Hektor'u öldürür ve cesedini Truva duvarlarının çevresi boyunca savaş arabasının arkasında sürükleyerek aşağılar. *İlyada*'nın sonunda, Akhilleus ve Priam ölüleri için yas tutmak üzere bir araya gelirler: Akhilleus Patroklos için, Priam ise oğlu büyük Hektor için.

Resim 4: Kanatlı bilici Khalkhas, sol ayağı bir kaya üzerinde olmak üzere kehanet için uygun bir pozda kurban edilmiş bir hayvanın ciğerinden alametleri okuyor. Hayvanın soluk borusu ve akciğerleri masanın üzerinde, ayinler sırasında kullanılan su kabı arkada, yerde bulunmaktadır. Sahne MÖ 400 dolaylarına ait bir tunç aynanın arkasına oyulmuştur.

Akhilleus, öfkeli mizacı ve trajik yazgısıyla prensler, yöneticiler ve liderler için örnek bir kahraman olmuştur. Büyük İskender yastığının altında *İlyada* ile uyumuş ve Mekodonyalı ordusu ile Küçük Asya'ya[7] vardığında Truva kentine hürmetlerini sunmuştur. İskender'in portreleri Akhilleus örneğindeki gibi onu genç, romantik ve karizmatik bir lider olarak gösterir. Truva Savaşı hikâyelerinin çok iyi bilindiği Etruria'da da Akhilleus aristokrat fazilet ve güç modelini temsil etmiştir.

---

7 Küçük Asya: Anadolu. (çev.)

Dolayısıyla, MÖ 550 dolaylarında bir Etrüsk aristokratı tarafından sipariş edilen atlı savaş arabasının dekorunun Yunan mitini temsil etmesi şaşırtıcı değildir. Bu aristokrat kahraman Akhilleus'u kendisine örnek olarak almış ve döneminin büyük sanatçılarından bu sahneleri Monteleone atlı savaş arabasının levhalarına resmetmelerini istemişti. Günümüzde New York'daki Metropolitan Sanat Müzesi'nde yer alan bu eser, modern Spoleto yakınlarındaki bir mezarda bulunmuş ve adını bu yerden almıştır (Resim 5). Bu değerli objenin, bir fildişi levhaya yaslanmış olan kabartmadaki tunç figürlerin parlak cilasından dolayı, tanrılara ait *chryselphantine* (altın ve fildişi) heykelcikleri gibi sanki altın ve fildişinden yapıldığı sanılmış olabilir. Savaş arabasının ön panelinde demir ustası tanrı Hephaistos tarafından Akhilleus için yapılmış altın zırh Thetis tarafından oğluna verilirken gösterilmektedir.

Resim 5: Kahraman Akhilleus'un yaşamından kesitler sunan, bir zamanlar bir Etrüsk prensine ait olan tunç ve fildişinden yapılmış muazzam atlı arabanın kabartma süslemesinin çizimi. Monteleone di Spoleto'dan, Umbria, MÖ 6. yüzyıl.

Yunan kahramanın silahlanması, bir kutsal kahramana layık bu şatafatlı aracın mağrur sahibi Etrüsk prensin silahlanması için bir model teşkil etmektedir. Tanrıçanın ve kahramanın, yani anne ile

oğulun tunç figürleri ve Thetis'in Akhilleus'un eline verdiği zırh bir zamanlar altın gibi parlamaktaydı. Akhilleus'un hikâyesi yan panellerde de devam etmektedir. Solda, kahraman yenilgiye uğramış bir düşmanın vücudu üzerinde karşılıklı dövüşmektedir. Diğer yüz ise kahramanı yaşamının son günlerinde kanatlı bir at tarafından çekilen atlı araba içinde yukarı doğru kaldırırken göstermektedir. Atlı araba içindeki ölümlü Etrüsk prensin ilahlaştırılması imgesi, onun ideolojisini göstermek amacıyla Homeros'a ait kahramanın yeniden yorumlanmasıdır.

Bu tür kutsal onur nişanları prens için tehlikeliydi ve korunması gerekmekteydi. At arabası, bu tarz bir koruma sağlayabilecek nitelikteki tılsımlar ile süslenmiştir. Özellikle Gorgon kafaları yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Thetis'in Akhilleus'a verdiği zırhın üzerinde bulunan ve bir kalkan olarak kullanılan alet, kırmızı boyalı fildişi dil ve azı dişleri ile özellikle korkutucudur. İkincisi ise yan panelde Akhilleus'un düellosu sırasında kullandığı kalkan üzerinde görülmektedir. Gorgon kafası, Etrüsk sanatında sıkça rastlanan kötülüğe karşı koruyucu bir imgedir. Bu Gorgon kafası imgesinin kem göz etkilerini def etmekte; yaşayanları zafer ve şöhretlerinde, ölüleri ise mezarlarında korumakta etkili olduğuna inanılırdı.

Etrüsk sanatı Truva Savaşı'ndan başka sahneler de sunmaktadır, ama kendine özgü bir şekilde. Bu uzun savaşın sonuna dair çok sayıda kehanet vardı. Bunlardan biri, her iki yılmış ordu için de çok gecikmiş olan sonucun, Priam'ın en genç oğlu olan ve yirmi yaşından önce ölen Troilos tarafından belirlenip belirlenmeyeceğiydi. Bu kehanet, Truva Savaşı'nın en önemli olayı olan Troilos'un tuzağa düşürülmesine ve Akhilleus tarafından öldürülmesine neden olmuştur. Savaşa ara verildiği bir sırada Truvalı yakışıklı genç prens çeşmeden su götürmek için kentten aşağı iner. Akhilleus orada pusuya yatar ve onu öldürür, böylece kehanet ve belirlenen nihai zafer Yunanlar tarafından gerçekleştirilmiş oldu.

Resim 6: Truvalı prens Troilos'un tuzağa düşürülmesi: Solda Achle (Akhilleus) kurbanlık bıçağı ile silahlanmış olarak süslü bir çeşmenin arkasında gizlenmiş, silahsız genci öldürmeye hazır bekliyor. Boğalar Mezarı'ndan duvar resmi, Tarquinia, MÖ 530 dolayları.

Tarquinia'daki Boğalar Mezarı'nda bulunan arkaik bir Etrüsk resmi bu olayı anlatmaktadır (Resim 6). Silahlı Akhilleus, üzerinde ağzından su fışkırtan aslan heykelcikleri bulunan çeşmenin arkasında gizlenmektedir. Yalnızca bilezik ve sivri uçlu mavi ayakkabılar giymiş çıplak Troilos at üstünde yaklaşmaktadır. Akhilleus'un elindeki geniş ağızlı bıçak tipik bir Etrüsk detayıdır. Bu bıçak yakın bir zamanda Troilos'u kurban edileceğini belirten kurban ayinleri için kullanılmıştı. Bu nedenle resim Yunan mitinin bir Etrüsk çevirisini oluşturmaktadır. Troilos'un çıplaklığı genç tanrılar ve kahramanlar için uygun olan tipik Yunan erkek çıplaklığıdır, ama Troilos'un korunmasız bir kurban olarak simgeleyen Etrüsk bağlamı da göz ardı edilmemelidir. Güzel gencin çıplaklığı erotiktir de; bir hikâyeye göre Akhilleus Troilos'a âşık olmuştur. Kapının yukarısındaki duvarda yer alan iki küçük erotik sahnenin yansıttığı bu erotik tema, seks ile büyü bütün zamanlarda birbirine çok yakın olduğu için tılsım niteliğindedir ve mezardaki bu tür erotik sahneler kötü ruhları savuşturmayı amaçlamaktadır.

Savaş bitmeden önce, Apollon'un emri üzerine Paris tarafından sadece vücudunun hassas bölümü, yani ayak bileği (ya da topuğu) nişan alınarak atılan ok ile Akhilleus ölür. Troilos'un ölümünü, uzun bir süre arkadaşlık ettiği ve ölümünden sonra cesedini Yunan kampına geri taşımış olan Ajax'ın trajik intiharı takip eder. Ajax arkadaşının altın zırhını almayı beklemektedir, ama Yunan ordusu onun yerine Odysseus'u bu onura layık görmüştür. Ajax kendini o kadar çok aşağılanmış hisseder ki sahilde kendi kılıcı üstüne atlayarak hayatına son verir. Birçok Yunan oyunu ve şimdilerde Boston'da (Resim 7) bulunan bir ayna, Floransa'daki güzel bir heykelcik ve British Museum'da bulunan değerli bir taşın da içinde bulunduğu çok sayıdaki Etrüsk eşyası bu trajik ölümü göstermektedir. Bir seferinde Herakles Ajax çocukken onu kucaklamıştı ve bundan dolayı Herakles'in aslan derisi tarafından örtülen Ajax'ın hiçbir yeri yara almazdı. Aynı Akhilleus gibi Ajax da bir yeri hariç dayanıklıydı. Ajax kendini öldürmeye karar verdiğinde Athena ona kılıcını basabileceği tek yeri göstermişti: koltukaltı. Etrüsk sanatçıları bu detayı iyi biliyorlardı ve aşağıdaki ayna Ajax'ın trajik yazgısını göstermektedir. Bu diğer trajik kahraman Amphiaraos'ta olduğu gibi tanrıların, muhtemelen Ajax'ın kızdırdığı Athena'nın kendisinin isteğiydi (Resim 14).

Yunanlar bu geçmek bilmeyen on yılın sonunda nihayet Truva'yı alırlar, ne var ki bunu ancak hainlikle başarabilirler. Strateji tanrıçası Athena'nın nasihatı üzerine Yunanlar ahşaptan bir at yaparlar ve atı kapılardan içeri sokabilmek için Truvalıları kandırırlar. Böylece atın içinde gizlenmiş oniki Yunan kahraman fark edilmeden kente girerek kentin kapılarını açar ve Yunan güçlerini içeri alırlar. Truva'nın düşüşünde neler olduğuna ilişkin hikâyeler *Iliupersis*, 'Truva'nın Yağmalanması'nda ve Euripides'in Priam ailesinin üyelerinin tüyler ürpertici ızdırap, esaret ve ölümünü betimlendiği *Truvalı Kadınlar* adlı eseri gibi tragedyalarda anlatıldı.

Resim 7: Ajax'ın intiharı. Athena Ajax'a hassas noktası olan koltuk altını gösteriyor. Sahne bundan dolayı Ajax'ın intiharında Aeskhylos'un oyunu kaybedişini göstermektedir. Kılıcı daha önceki başarısız teşebbüsünden dolayı eğilmiş. Etrüsk tunç aynanın arka yüzünden, MÖ 3. yy.

Babasının asaletini değil de öfkeli mizacını almış olan Akhilleus'un oğlu Neoptolemos tam anlamıyla bir caniydi. Meydana gelen katliamda Neoptolemos Zeus'un altarında Priam'ı öldürmüş ve kafasını koparmıştı, Hektor'un oğlu Astyanax'ı kale burcundan fırlatıp atmış, Hektor'un dul karısını kendine köle olarak almış ve Priam'ın kızı Polyxena'yı Akhilleus'un mezarında kurban etmişti. Truva atının tehlikeleri konusundaki ikazları boşa

giden kadın bilici Kassandra, Athena heykelinden zorla uzaklaştırılmış ve sonunda Agamemnon tarafından kendine cariye edilmiş, Argos'a Agamemnon'un evine dönüşte trajik bir ölüme maruz kalmıştı.

Resim 8: Zarif bir tunç aynada bulunan bu sahne, isimsiz çıplak bir kadını göstermektedir, ama bu muhtemelen kocası Menelaos'un öç almak için kendisini öldürme teşebbüsünde bulunduğu anda Athena'nın heykeline sarılan Helen'dir. Soldan sağa doğru: Thetis, Menelaos, Aphrodite, Ajax, Polyxena. Aşağıda: boş amforalar tarafından yüzdürülen bir sandal üzerinde Hercle. Cerveteri'den, MÖ 330-300.

Etrüsk sanatçıları 'Truva'nın Yağmalanması'dan çok sayıda sahne resmettiler. Bir Etrüsk aynasında Truva Atı'nın yapımı tasvir edilmektedir (Resim 27). Vulci'deki 4. yüzyıla ait François Mezarı'nda Kassandra'nın tecavüze uğraması gösterilmektedir: Kassandra çıplaktır ve tanrıçanın heykelciğine sarılmaktadır. Şaşırtıcı bir şekilde, Yunan sanatında olduğu gibi bu Athena'nın değil, Aphrodite/Turan'ın bir heykelidir. Truva'nın yıkımından sonra kurtulmuş olan Yunan kahramanları evlerine dönerler. Bunların daha sonraki maceraları *Nostoi*, 'Geri Dönüşler'de anlatılır. Helen kocası Menelaos ile beraber eve dönmüştür: Öcünü almak için kılıcıyla üstüne yürüyen ve kendisini öldürmeye kalkışan kocasını güzelliği ile etkisiz hale getirir (Resim 8). Agamemnon'un eve dönüşü, Kassandra ile karısı Clytemnestra ve onun aşığı Aegisthos'un ölümleriyle sonuçlanır. Bu hikâye, tıpkı gelecek bölümde tartışılacak olan Oedipus hikâyesinde olduğu gibi bir aile lanetidir.

Thebai Döngüsü

Thebai döngüsü, Etrüsk sanatçıları tarafından çokça kullanılan bir ailenin üç kuşak boyunca lanetlenmesini içeren bir Yunan mitidir. Bu hikâye en iyi şekilde kuzey Yunanistan'daki Thebai'nin kralı Oedipus ile ailesinin hikâyesini anlatan çeşitli Yunan tragedyalarından bilinmektedir. Sophokles'in ünlü oyunu *Oedipus Tyrannus*, yani *Kral Oedipus*, bu konuda tam ve eksiksiz bir anlatı olmuştur.

Thebai kralı Laios, Delphoili kâhinden, doğacak oğlunun kendini öldürüp annesiyle evleneceğini öğrenir. Bir şehvet anı sonrasında Laios, Oedipus adında bir çocuğun babası olur ve onun ölüme terkedilmesi gerektiğine karar verir. Ama Oedipus çobanlar tarafından kurtarılır ve Korinth'in çocuksuz kral ve kraliçesi tarafından evlat edinilir, ne var ki daha sonra kehaneti öğrendiğinde yazgısından kurtulmak için Korinth'ten kaçar, kavşakta bir adam ile dövüşe tutuşur ve gerçekte bu adamın kendisinin babası olduğunu bilmeden onu öldürür. Kehanetin geri kalanı ise tamamlanmak için bekler...

Hikâyenin devamında insan başlı ve aslan vücutlu korkunç bir canavar olan Sfenks önemli rol oynar. Bu mistik yaratık pek

çok eski kültürün mitolojisinde yer almaktadır ve öyle görülüyor ki bir çeşit kralların koruyucusu olarak Mısır'da ortaya çıkmıştır. Yunan sanatı ve edebiyatında Sfenks oğlanları ve genç erkekleri kaçıran dişi şeytani bir varlıktır ve ölümcül mücadelelerde hali hazırda bulunmuştur. Tıpkı diğer birçok canavar gibi Sfenks de kötülüğe karşı koruyucu bir anlam taşımış ve mezar ile diğer yerlere koruma amaçlı konulmuştur. Bu canavar Etrüskler arasında çok popüler olmuş ve onlar tarafından da kötülüğe karşı mezar koruyucusu olarak çoğunlukla renkli, cezbedici ve dramatik figür olarak betimlenmiştir (bkz. kapak resmi).

Thebai Döngüsü'ne göre Sfenks, hikâyenin oyun yazarı tarafından takip edilen versiyonuna bağlı olarak, ya Hera ya da Apollon tarafından Thebai'ye gönderilir. Burada Sfenks Thebaililere şu bilmeceyi defalarca sordu: Sabahları dört ayak, öğlen iki ayak ve akşamları üç ayak üzerinde yürüyen şey nedir? Oedipus gelip bulmacayı çözene dek, Sfenks çözmekte başarısız olan her bir Thebailiyi tek tek kaçırır ve yalayıp yutar. Cevap, yaşamının üç evresine gönderme yapılan 'insan'dır. Oedipus kendisine minnettar olan halk tarafından kralları olmak üzere seçilir ve bundan dolayı da dul kraliçe ile evlenir. Bunun üzerine Sfenks intihar eder, hikâyenin bir başka versiyonuna göre ise Oedipus tarafından öldürülür.

Sophokles'in oyunu Thebai kentini vuran ve insanlarla hayvanları kısırlaştıran bir veba haberiyle başlar: Hiçbir şey büyümez ve doğmaz. İnsanlar Oedipus'tan tıpkı gençliğinde yaptığı gibi tekrar kendilerine yardım etmesini isterler. Oyunun akışı süresince Oedipus kehanetlerdeki korkunç gerçeği öğrenir ki bu, acımasız davranışları yüzünden bir zamanlar kurtardığı kenti yok eden vebadan kendisinin sorumlu olduğu gerçeğidir. Bu keşfin şokuyla kendisini kör eder ve hem krallığı hem de kenti terk ederek kızı Antigone ile birlikte sürgüne gider. Tüm aile bu lekeyle lanetlenir ve soyları devam etmez, zira kızlarından ne

İsmene ne de Antigone evlenip çocuk sahibi olabilir; oğulları Eteokles ve Polyneikes ise birbirini öldürür (Resim 9).

Resim 9: Polyneikes (Fulnice) ve Eteokles (Evtucle) Thebai krallığı için dövüşüyorlar. Bir tunç aynanın arka yüzü, MÖ 475-425 dolayları.

Oedipus'un sürgün edilişinin ardından Thebai'nin yönetimini oğullarının alması konusunda anlaşılır. Yönetim yılı bitmesine rağmen Eteokles tahtı kardeşine devretmeyi rededer. Bunun üzerine Polyneikes en iyi altı adamı toplayıp kenti kuşatır. Bunun

ardından meydana gelen ve Aeskhylos'un *Seven Against Thebes* (Yediler Thebai'ye Karşı) oyununda da geçen savaş, yedi güçlü adamın, kentin yedi kapısının her birinde olmak üzere göğüs göğüse mücadele etmesiyle meydana gelir. Oyunda görsellik bakımından oldukça zengindir; yedi şampiyonun her biri sırasıyla kendi kalkanı üzerinde tasvir edilmiştir, Sfenks figürleri göze çarpıcı bir şekilde ve uğursuzca bunların arasında bulunmaktadır. Helenistik döneme ait Etrüsk ölü kül vazoları, kör Oedipus'u da içeren Thebai Döngüsü'ne ait sahneleri sıklıkla göstermektedir.

Resim 10: 'Yediler Thebai'ye Karşı' kuşatmasında Tydeus halen canlı olan Melanippos'un kafasını ısırır, Athena (solda) korkuyla elini havaya kaldırır. Pyrgi'de (Santa Severa) bir tapınaktan pişmiş toprak rölyef, Cerveteri Limanı, MÖ 470-460 dolayları.

'Yediler Thebai'ye Karşı'daki birçok olay, çok daha eskiden beri revaçta idi. Pyrgi'deki bir tapınağın arkaik pişmiş toprak süslemeleri, kuşatmadan iki sahne göstermektedir. İlki bir Yunan mitinin Etrüsk yorumu olan Tydeus ve Melanippos'un hikâyesidir (Resim 10). Yunan versiyonuna göre, Thebai'nin yedi kapısından birinde meydana gelen savaş sırasında Melanippos'un kopmuş başı ölmekte olan Tydeus'a getirilir; Tydeus vahşice bir öfkeyle kafayı dişler ve ısıra ısıra yer. Kahraman Tydeus, tanrıça Athena'nın gözdesiydi. Bu nedenle tanrıça bir iksir getirerek ona ölümsüzlüğü armağan edebilirdi. Ama bu düşünülmesi bile imkânsız olayın manzarası, dehşete düşen tanrıçanın ona sırtını dönmesine neden olur. Etrüsk sanatçısı, Tydeus'un halen canlı olan Melanippos'un kafatasının dışına fırlamış olan beynini yerken göstererek bu korkunç olayı resmetmekte aslında Yunan mitinden bir adım önde gitmektedir. Tydeus'un arkasında şoke olmuş Athena elinde ölümsüzlük iksirini içeren şişe ile soldan yaklaşırken, bu dehşet verici sahne karşısında elini yüzüne tutuyor. Bu sahne, söz konusu ölüm olayını anlatmaktan ziyade dinî bir değere sahiptir: Bir tapınağı süslemiştir ve buradaki ahlaki ders, tanrıları gücendirmekten kaçınmak gerektiğidir.

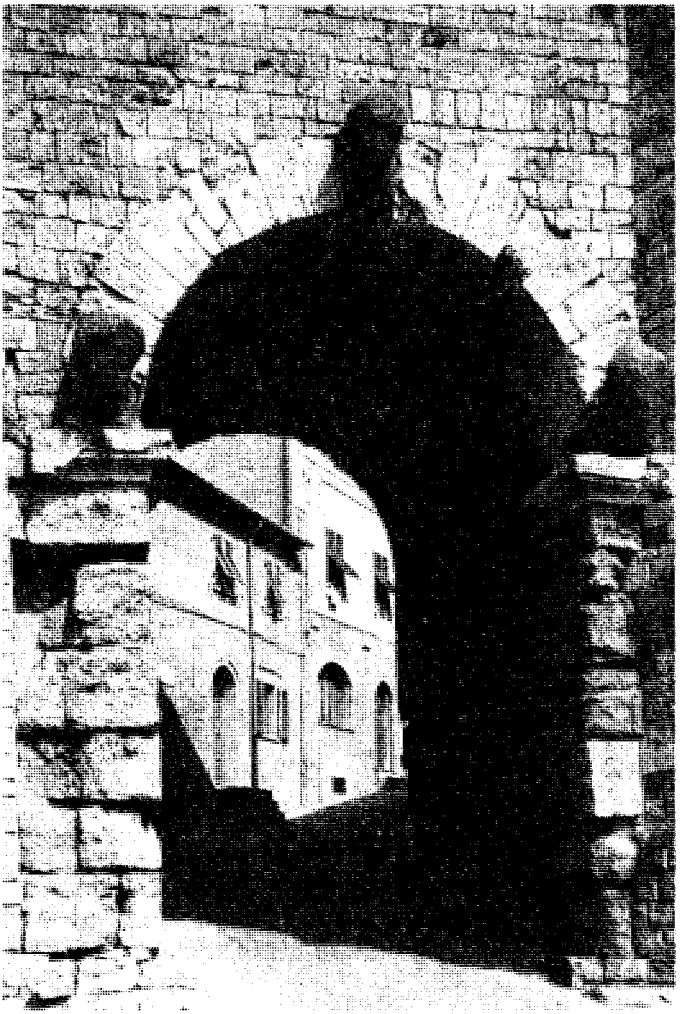
Pek çok tasvir içeren heykelde anlatılan destansı savaştan bir başka bölüm Capaneus'un cezalandırılmasını içermektedir. Kentin duvarına tırmanan Capaneus, Zeus'a meydan okuyacak kadar cesurdur. Zeus'un Etrüsk karşılığı olan Tinia, kâfir savaşçıyı yıldırımı ile devirir. Helenistik ölü kül kapları Thebai'nin duvarlarını göstermektedir ve büyük bir giriş kapısı aynı günümüzdeki Volterra kapısında olduğu gibi kafalar ile süslenmiştir. Bunlardan birinde, kuşatmayı yapan savaşçı, silah gibi kopmuş bir kafayı sallamaktadır; diğerinde Tinia'nın yıldırım çubuğuyla vurulmuş olan Capaneus, duvara tırmandığı merdivenden kafa üstü düşmektedir (Resimler 11, 12, 13). Uzun zaman sonra, MS 1300'de

Dante'nin *İnferno*'su bu iki sahneye, öldürücü günahlara iki klasik örnek olarak gönderme yapmaktadır:

Resim 11, 12: (Aşağıda) Volterra'da bulunan ölü kül vazolarından sahneler 'Yediler Thebai'ye Karşı' kuşatmasını göstermektedir. Bir savaşçı kopmuş bir kafayı silah olarak kullanmaktadır (solda). Kâfir Capaneus kent duvarına tırmandığı merdivenden Zeus'un yıldırımı tarafından vurulduğu için baş üstü düşüyor. Her iki kül vazosu da Volterra'da yapılmıştır. Capaneus'un arkasındaki hikâyeye yerel bir anlam veren kemer, sağda, Volterra'daki mevcut kemeri hatırlatmaktadır.
Kaymaktaşından kül vazoları, MÖ 3. yüzyıl.

Resim 13: Porta dell'Arco ya da Voltera'nın 'Kemerli Kapısı'. Ana kapı, zafer hatırası ve düşmanlara ibreti alem olarak mağlup edilen kişilerin kopmuş kafalarının yerleştirilmesini çağrıştırabilecek kafaları da içeren çok sayıda eski unsur da katılarak MÖ 1. yüzyılda restore edildi.

Resim 14: Yunan kahramanlar Amphiaraos (bilici) ve Ajax, Lasa olarak etiketlenmiş ama daha çok Vanth'a benzeyen kanatlı bir figürün yanında durmaktalar. Lasa, bu üç figürün Etrüskçe isimlerinin Lasa, Aivas ve Hamphiare olarak yazılı olduğu bir parşömeni açıyor. Vulci'den tunç bir aynanın arka yüzünden, MÖ 300 dolayları.

Thdeus ve Melanippos aşırı gaddarlık ve öfkenin efsanevi örneği haline gelirken, Capaneus günahkâr kibirin insanoğluna verebileceği deliliğin derecesini göstermektedir. Aeskhylos'un oyunu, Thebai kapılarından birinde birbirlerini bıçaklayarak ölen

Eteokles ve Polyneikes ile bitmektedir (bkz. sayfa 39). Bu iki kardeş arasındaki öldürücü düello Helenistik döneme ait Etrüsk kül vazolarındaki rölyeflerde de göze çarpmaktadır. Bu olay yedi kapının sonuncusunda, kuşatmayı gerçekleştiren Polyneikes ile kentin savunucusu olarak Eteokles'in en sonunda birbirleriyle karşılaştıkları anı göstermektedir. Bir haberci onların ölümlerinin ardından buyruğu duyurmak için gelir: Eteokles'in bedeni resmî bir cenaze töreni ile defnedilecekken, kendi kentine savaş açmış olan Polyneikes'in cesedi gömülmeden ve yas tutulmadan kalacaktır. Bu korkunç kuşatma ve kardeş katilliğinin ardından, Antigone'nin her iki kardeşine de uygun cenaze düzenlenmesine dair kararlılığı sonunda kendi ölümüne neden olur.

Etrüsklerin Thebai Döngüsü'nden sahneleri resmetmeye bu kadar tutkun olmaları şaşırtıcı değildir. Çokça ithal ettikleri Yunan vazoları Thebai Dögüsü'nü nadiren resmetmekle beraber, Etrüsklerin Yunan tragedyalarından hikâyeleri iyi bildikleri açıktır. Hikâyeden çıkan ahlâk dersi, kutsal yazgının gerçekleştirilmesi ve tanrının isteklerine boyun eğmek gerektiğidir; Etrüskler ise ölüm, kurban, kan ve bedenlerin parçalanması sahneleri ile ilgilenmişlerdir.

Tipik bir Etrüsk sahnesinin işlendiği bir tunç ayna, bu eserleri sipariş eden Etrüsklerin ve onları yaratan sanatçılarla zanaatkârların kafasında yan anlamlar olduğunu açıkça göstermektedir (Resim 14). Merkezde kanatlı bir kadın figürü, sağdan sola doğru giden Etrüsk alfabesiyle 'Lasa', 'Aivas' (Ajax), 'Hamphiare' (Amphiaraos) kelimelerinin yazılı olduğu bir parşömen ruloyu açmaktadır. Bunlar aynadaki üç figürün isimleridirler. Aşkın ve güzelliğin övüldüğü sahnelerde sıkça görülen Etrüsk peri kızı Lasa, bu aynada ölüm zebanisi olan Vanth'ın yerini almış gibi görünen kanatlı figürdür. Perinin elinde tuttuğu parşömen tomarı yanındaki iki genç adamın alın yazısına karar vermektedir. Burada tanrıların değişmez ve önceden buyurulmuş olan isteklerini

karara bağlayan yazılı kelimelerin önemi ve görkemi tipik Etrüsk özelliğidir.

Ayna, sükûnet içindeki ve dini düşüncelere dalmış bir sahneyi göstermektedir. Kalkanlarına yaslanmış iki yakışıklı genç, sanki yazgılarına düşünür gibi bir pozda görülmektedirler. Bir falcı ya da kâhin olan Amphiaraos, 'Yediler Thebai'ye Karşı' kuşatmasında yer almıştı. Seferin felaket sonuçlarını önceden görebildiğinden ilk önce katılmayı reddetmişti. Fakat Polyneikes tarafından rüşvet olarak bir kolye alan karısı, Amphiaraos'un gitmesini sağladı. Amphiaraos yedi kapıdan birinde Thebai'ye saldırmak üzere görevlendirildi. Tıpkı seçilmiş diğer en iyi altı adam gibi saldırıda başarısız oldu. Arabayla uzaklaştırıldı ve orada bırakıldıktan sonra Zeus'un yıldırım çubuğu tarafından toprakta açılan çukurda yok oldu. Bu oyuğun ünlü Amphiaraos Tapınağı haline geldiği rivayet edilmektedir. Bu dramatik olay, Telamon'daki Etrüsk Tapınağı'nın üçgen alınlığında yer alan, Amphiaraos'un kendisini yutmakta olan gediğin içine baktığı sahnede gösterilmektedir.

Truva Savaşı'nın kahramanlarından biri olan Ajax'ın hikâyesi tamamen farklı bir kaynağa aittir. Bu aynayı tasarlayan Etrüsklü sanatçı, iki ayrı hikâyede gördüğü benzer bir mesajı yani tanrıların isteklerinin gücü karşısında insanın çaresizliğini göstermek için iki kahramanın hikâyelerini birleştirmiştir. Biz bir önceki bölümde Ajax'ın hikâyesini inceledik ve bir savaşçının büyük hayal kırıklığı ve aşağılanmasının nasıl kendini kılıcı üzerine atarak intihar etmesine yol açtığını gördük (Resim 7).

Yeraltı Dünyası

Truva Savaşı on yıl sürmüş ve Odysseus'un Truva'dan evine dönüşü sırasındaki maceraları da bir on yıl daha devam etmişti. Homeros'un *Odysseia*'sında uzunca anlatıldığı ve Yunan ile Etrüsk sanatındaki ilk mitolojik sahnelerin pek çoğunda da gösterildiği gibi Odysseus'un kahramanlıkları, mücadele ettiği korkunç yaratıkların rahatlıkla ikamet ettiği bu çok uzaklardaki batı topraklarına giden diğer maceraperestlerle birlikte oldukça popülerdi.

Bu hikâyelerin farklı sunumları arasında en dikkat çekici olanlardan biri, öldürücü şarkılarına direnebilmesi için direğe bağlanmış olan Odysseus ile Sirenleri göstermektedir. Odysseus ayrıca güzel cadı Kirke (insanları domuza çeviriyordu) ile tanışmış ve onu hile ile yenmişti; adamlarının çoğunu insan yiyen canavar Scylla ile su girdabı Kharybdis'e kaptırmıştı ve evine, eşi Penelope ile oğlu Telemakhos'a kesin olarak dönmeden önce güzel peri Kalypso ile yedi yıl boyunca yaşamıştı. Bunun yanı sıra, Odysseus yeraltı dünyasına da gitmek zorunda kalmıştı. Bu, tüm maceraları içindeki en ünlüsüydü ve dinî ayinleriyle inanç dün-

yalarında yeraltına yolculuğun önemli bir yer tuttuğu Etrüsklülerin özellikle gözdesiydi.

Yunan mitolojisinin Etruria'da en çok yankı yapan dallarından biri yeraltı dünyası hikâyeleriydi. Bu, *Odysseia*'daki olayların işleyişinde iki türlü etkili olmuştu: İlk olarak Odysseus bilici Teiresias'tan evine nasıl ulaşabileceğini öğrenmek üzere Hades'in evini ziyaret etmek zorunda kalır; ikinci olarak, kitabın sonunda Odysseus'un öldürdüğü talipler ölüler diyarına ulaşırlar.

Bu hikâyeler Antikçağ boyunca son derece popüler oldular. MÖ 5. yüzyılda yaşamış Yunan ressam Polygnotos'a ait ünlü büyük duvar resmi, Homeros'un *Odysseia*'sının on birinci kitabından ve diğer antik kaynaklardan veriler kullanarak olan Yeraltı dünyasından sahneler betimlemektedir. Bu, hayaletlerin çağrılıp gelecek hakkında sorgulandığı bir büyü ayinine atıfta bulunan *Nekyuia* adlı sahneydi. Bu, Odysseus'un Hades'in hudutlarına inerek hayalet Teiresias'ı çağırması, kurban ettiği koyunun kanını içmesine izin vermesi ve böylece bilicinin tekrar sesine kavuşup Odysseus'un önünde halen onu bekleyenleri söyleyebilmesi için yaptığı şeydir (bkz. Resim 19). Polygnotos'un *İliupersis*'i (Truva'nın Yağmalanması) gösteren diğer ünlü resimleri gibi bu da günümüze ulaşamamıştır. Neyse ki Pausanias MS 2. yüzyılda Yunanlara bir kılavuz yazmış ve bu iki çalışmanın detaylı betimlemelerini eklemişti. Bu resimler oldukça popülerdi ve sık sık kopyalanmıştı; Etrüsk daha sonra ise Yunan sanatında yeraltı dünyasının imgelerinin yan anlamlarını ve içeriklerini açıklamaya yardımcı olmuştu.

Homeros tarafından tasvir edildiği gibi gerçekte yeraltı dünyası gökyüzü ve yeryüzü tanrılarının ikameti olan Olympos Dağı'nın kutupsal karşıtı olarak yer altındadır. Odysseus büyüsünü etkisiz hale getirdiği cadı Kirke'den aldığı açıklamalı deniz yolculuğu yönergelerini takip ederek oraya gemi ile ulaşır. Kirke Odysseus'a âşık olmuştur bu nedenle de yolunu bulması için ona

istemeye istemeye yardım eder. Hayalet Teiresias ile görüşmesinin ardından Odysseus eski arkadaşları olan Agamemnon ve Akhilleus ile konuşur. Ayrıca halen Akhilleus'un zırhı kendisine verilmediği için aşağılanmış olduğundan yakınmaya devam eden Ajax'ın inatçı ve öfkeli sessizliği ile karşı karşıya kalır. Ardından, nasıl olduysa sadece ölüler tarafından ve kayıkçı Kharon'un yardımı ile geçilebilen Styx nehrinin ötesini, Yeraltı dünyasının uzak yerlerini görmesine izin verilir. Odysseus, ebedi açlığını dindirmek için meyveye her seferinde nafile yere uzanan Tantalos[8] ile bir tepeye sürekli olarak iri bir kayayı çıkaran Sisyphos[9] da dâhil, mitolojinin hataları yüzünden cezalandırılan ünlü günahkârlarını görür.

British Mueseum'da bulunan dikkate değer bir ayna İxion'un cezalandırılması konulu Yunan hikâyesini anlatır (Resim 15). İxion kanatlı bir tekerleğe bağlanmış olarak oradan oraya yuvarlanırken bir taraftan da hayırseverlerden yardım dilenir. Ixion, ölümsüzlüğün verileceği birkaç ölümlüden biri olarak Olymposlu tanrılar tarafından ağırlandığı sırada Hera'ya âşık olmuş ve onunla sevişmeye çalışarak korkunç bir günah işlemiştir. Hera yerine Zeus tarafından yaratılmış olan bir bulut ile sevişmiş ve böylece barbar Santorlar ırkının atası olmuştur. Etrüsklerin yete-

---

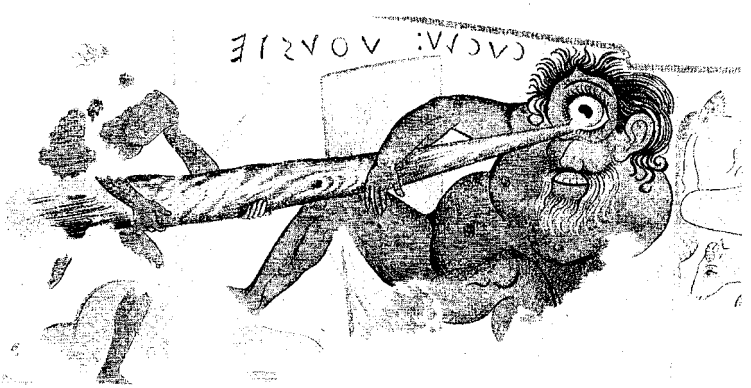
[8] Kendisini Olympos'a davet eden tanrılardan nektar ve ambrosia çaldığı için tanrılar tarafından cezalandırılır. Buna göre, çene hizasına kadar su dolu bir yere koyulur ve su içmeye her yeltenişinde sular çekilir. Ayrıca başının üzerinde çeşit çeşit meyve asılıdır, ama elini her uzattığında rüzgâr meyveleri uzaklaştırır. (ed.)

[9] Zeus'un, kızı Aigina'yı kaçırdığını Apopos'a haber verdiği için öfkelenen Zeus tarafından Hades'e sürülür. Sisyphos, ölümünün ardından karısının kendisi için cenaze töreni yapmamasından yakınarak kendini acındırır ve Hades karısını cezalandırmak üzere onu yeryüzüne gönderir. Ne var ki Sisyphos tekrar yeraltına inmeyi reddeder ve kocaman bir kayayı elleriyle bir tepeye çıkarmaya mahkûm edilir. Kaya tepeye her vardığında orada durmayıp aşağı yuvarlanacak ve bu ceza sonsuza dek devam edecektir. (ed.)

nekli doğasına uygun olarak ayna, tekerleğin mekanizmasını bazı detaylarıyla göstermektedir.

Resim 15: Hera'ya tecavüz etmeye kalkışan büyük günahkâr İxion gökyüzünde bir tekerlek üzerinde dönüyor. Tunç bir aynanın arka yüzünden, MÖ 460-450 dolayları.

Resim 16: Çıplak kahraman Odysseus (Uthuste), çıplak dev Kyklops'un (Cuclu) tek gözünün içine koca bir kazık saplamakta. Her iki figürün kimlikleri yazıtlar sayesinde teşhis edilmektedir. Bir mezar resminin 19. yüzyıl restorasyonu, Orcus Mezarı, Tarquinia, MÖ 4. yüzyıl.

Homeros'un yeraltı dünyası, Hades'in Latince isminden türeyen, Tarquinia'daki iki odalı Orcus Mezarı'nda betimlenen sahnelere esin kaynağı olmuştur. Mezardaki figürlerin hepsi bir zamanlar isimleri ile kaydedilmişlerdi; bunların tamamı günümüze ulaşamamış olsa da halen görülebilenler, çarpıcı bir görkemi işaret etmektedirler. İki odayı birbirine bağlayan alanın arka duvarında, Homeros'un *Odysseia*'sındaki en gözde maceralardan biri resmedilmiştir: Odysseus iri, doymak bilmeyen, tek gözlü Kyklops Polyphemos'u kör etmektedir (Resim 16). Bunlar Etrüsk isimleri Uthuste ve Cuclu ile belirtilmişlerdir.

Yeraltı dünyasının diğer sakinleri de mezar odasını doldurmaktadırlar. Bir zamanlar arkadaşı Peirithoos'un eşlik ettiği üzgün Theseus artık görülmemektedir. Kahramanın üzerinde, akbaba gagası ve mavimsi, çürümüş et renkli teniyle korkunç kanatlı şeytan Tuchulcha tehditkâr bir şekilde bekleyip durmaktadır. Burada, sıklıkla görüldüğü gibi, Yunan tanrı ve kahramanlar Etrüsk şeytanları ile karışmaktadırlar.

Mezarın diğer yerlerindeki üslup klasik; renkler daha dingin, daha koyu ve karamsardır. Cehennemin hükümdar çifti; kurt derisinden bir başlık giyen Hades (bölüm başlığı) ile yılan saçlı güzel Persephone, yeraltı dünyasının yöneticileri olarak tahtta oturmaktadırlar. Önlerinde, Herakles'in onuncu görevini tamamlamak için sığırlarını geri getirdiği üç başlı dev Geryon durmaktadır. Burada Geryon bir Etrüsk zırhı giymekte ve yeraltı dünyasının tanrılarına göğüs gerdiği için bir canavardan ziyade daha çok bir insana benzemektedir. Kutsal ziyafet, bunları sipariş veren aristokrat çiftlerin mezarlarını süsleyen resimlerin konusudur halen, ne var ki artık aşağıdaki dünyaya transfer edilmektedir: altın kaplı masa ve yakınındaki bir hizmetçi bu yeni konum için sahneyi hazırlamaktalar.

Resim 17: Elinde, ailesi ve papazlık görevlilerini Etrüsk dilinde kaydeden bir ruloyu tutan bilici Laris Pulenas'ın lahiti. Rölyef, sola doğru uzanan yeraltı dünyasının eşiğini simgeleyen iri kaya parçası ile çıplak ve yere diz çökmüş Sisyphos'un (sağda) cezalandırılmasını göstermektedir. Tarquinia'dan, MÖ 3. yüzyıl.

Yeraltı dünyası Etrüsk dininde o kadar önemli bir rol oynuyordu ki, sanatları büyük ölçüde Yeraltı dünyasının coğrafyasına, sakinlerine, ölülerin ait oldukları yere ulaşmak için yapmak zorunda oldukları zorlu yolculuğa ve onlara rehberlik edecek olan demonlara atıfta bulunmaktadır. Arkaik dönemde, Tarquinia'daki aile mezarlarını süsletmek için sanatçılara siparişler veren seçkin Etrüsk aileleri için gözde konu, hem bu dünyada katıldıkları ziyafetler sırasında tattıkları zevk ve eğlence hem de öbür dünyada onları bekleyen sefahat idi. Öte yandan Yeraltı'ndan sahneler 4. yüzyıldan itibaren daha sık görülür olmuştur. Bunlar mezarlarda uygulanan sanatta; Tarquinia'daki mezar odalarının duvarlarında ve diğer yerlerde;

lahitlerin, kül kaplarının üzerinde ve ayna, vazo gibi günlük yaşam objelerinde de süsleme olarak kullanılmış ve yaşarken tattıkları zevklerin yerini almışlardır.

Yaşanan dünya ile ölüler dünyası arasındaki fiziksel sınır Etrüskler için önemli bir anlam taşımaktaydı. Sanatçılar Yeraltı dünyasının tahkim edilmiş duvarlarını ve girişini gösteren ve genellikle Sisyphos'un taşı olarak tasvir edilen kaya parçasını, Yunan mitinin temsili olarak yeniden işlemişlerdi. Sisyphos, tepeye her ulaştığında tekrar aşağı düşen kayayı, sonsuza kadar tepeye taşımaya cezalandırılmıştı.

Resim 18: İki kanatlı demon, kırmızı saçlı Charu kısa kırmızı bir elbise giymekte ve çekici ile mezar odasına giden kapının bir tarafında orayı korumak için duran çıplak göğüslü Vanth bir meşale tutmaktadır. Yazıtlar sayesinde kimlikleri tespit edilmektedir. Anina ailesinin mezarı, Fondo Scataglini, Tarquinia, MÖ 4. yüzyıl sonları.

Yunan mitindeki Sisyphos'un günahı, çok sayıdaki aşk ilişkilerinden birini ortaya çıkararak Zeus'a ihanet etmesiyken Etrüskler için Sisyphos'un günahkâr suçu, bu sınır taşını durması gereken yerden oynatmasıdır: Sisyphos, başının yanındaki *tupi sispes*, Sisyphos'un Suçu (ya da Cezalandırılması) yazısıyla birlikte gösterildiği Tarquinia'daki Orcus Mezarı da dâhil pek çok kez resmedilmiştir. Vulci'deki François Mezarı'nda omzunda irice bir kayayı taşırken görülmektedir ve bu kayanın üzerinde muhtemelen onun suçu, günahkârlığı ya da cezasının kişileştirilmesi olan kanatlı bir dişi demon tünemiş durmaktadır. Kapağına Laris Pulenas'ın boylu boyunca uzandığı lahitin rölyefinde Sisyphos, Yeraltı dünyasının dış sınırını belirten büyük kayanın ardında, kanatlı Vanth'ın önünde diz çökmüş olarak gösterilmektedir. Sisyphos'un eli bir taşın üstünde durmaktadır ve tepeden aşağı henüz düşmüş olan bu taşı sıkıca kavramıştır. Yanındaki Vanth, Sisyphos'a suçunu ve cezasını hatırlatmak için oradadır.

Pek çok sahne, tamamen Etrüsk Yeraltı dünyası demonları olan, görevleri ölüleri cezalandırmak değil daha çok onlara son yolculuklarında eşlik etmek olan Vanth ile Charu'yu göstermektedir. İsmi dışında Charu'yu ölülerin kayıkçısı olan Yunan Kharon'la ilişkilendirebilecek tek özellik budur. Anina Mezarı'nın kapısını korumaları gibi Vanth ve Charu düzenli olarak birlikte çalışan bir çiftti (Resim 18). Bazen Charu ve Vanth'tan ziyade iki Vanth figürü bir ölüm sahnesinin kenarında yer alır. Bunlar savaş, ölüm ya da kurban sahnelerini çerçeveleyerek Yunan mitlerini Etrüsklerin ölüm düşüncesi bağlamında sunarlar. Vanthlar ölüm sırasında hazır bulunan fakat ölüme karışmayan Cermen Valkyrieler ile karşılaştırılagelmiştir. Çok sayıda Vanth vardır ve hepsi kanatlı olmakla beraber farklı şekillerde kıyafetler giymekte, farklı detaylar taşımaktadırlar (Resim 53).

Resim 19: Hermes Psychopompos (Turms Aitas), kadın yüzü ve giysileri ile gösterilen kör Teiresias (Terasias)'ın hayaletini oturmakta olan ve elinde bir kılıç tutan Odysseus'a doğru yönlendiriyor. Bir tunç aynanın arka yüzünden, MÖ 4. yüzyıl.

Hayaletler de Etrüsk mitolojisinde önem teşkil etmişlerdir. Günümüzde halen kullanılan kelimelerden birinin *hinthial*; 'hayalet', 'gölge' ya da 'imge' olması rastlantı değildir. Orcus Mezarı'ndaki Teiresias ve Agamemnon hayaletlerinden de *hinthial* olarak bahsedilmiştir (Resim 45). Bununla birlikte, Yeraltı dünyasındaki ruhların hepsi Yunan kahramanları gibi önemli kahramanlıklara imza atmamıştır. Tıpkı Odysseus'un İthaka'ya dönerken öldürdüğü taliplerin ruhları gibi, Teiresias ve Agamemnon arasındaki meyvesiz ağaçta minik ruhlar daldan dala atlarlar.

Homeros, bir mağarada ciyak ciyak bağırarak ve çırpınarak kayaların birinden ötekine tutunan ve düşen yarasalar gibi, ruhların Hermes'i Hades'e nasıl takip ettiklerini anlatmaktadır (*Odysseia*, 24, 1-10).

Boyutu en büyük olan ruhlardan biri Odysseus'un Hades'te görmeye gittiği Thebaili ünlü kâhin kör Teiresias'ınkidir. Teiresias'ın hayaleti, kendisini *hinthial terasias* olarak tanıtan ve bir erkek mantosu ile kadın ayakkabıları giymiş halde bir değneğe dayanan kör bir genç kadın olarak tasvir eden oymalı bir Etrüsk aynasında görülmektedir (Resim 19). Sanatçı, burada Teiresias'ın biseksüel deneyimlerine gönderme yapmaktadır. Bir Yunan mitine göre Teiresias bir zamanlar çiftleşen iki yılan görür, onlara vurur ve bir kadına dönüştürülür. Daha sonra aynı iki yılanı yine çiftleşirken görür ve tekrar erkek haline döner. Zeus ile Hera, erkeğin mi yoksa kadının mı aşktan daha çok zevk aldığını tartıştıklarken bir cevap bulabilmek için doğal olarak Teiresias'a başvururlar: Teiresias, kadınların daha çok zevk aldığını söyler. Tartışmayı kazanmaktan memnun olan Zeus, Teiresias'a kâhinlik yeteneği ile uzun bir ömür verir, ne var ki öfkelenen Hera onu kör eder. Aynada 'Hades'in Kuleleri' olarak belirtilmiş olan ve koyunu kurban ettiği bıçağını tutarken gösterilmiş olan Hermes, Odysseus'a giden yolda Teiresias'a eşlik etmektedir ve artık hayaletlerin bir sese sahip olmak için ihtiyaç duydukları kana bekçilik etmektedir.

Hercle, Theseus ve Diğer Kahramanlar

Hercle

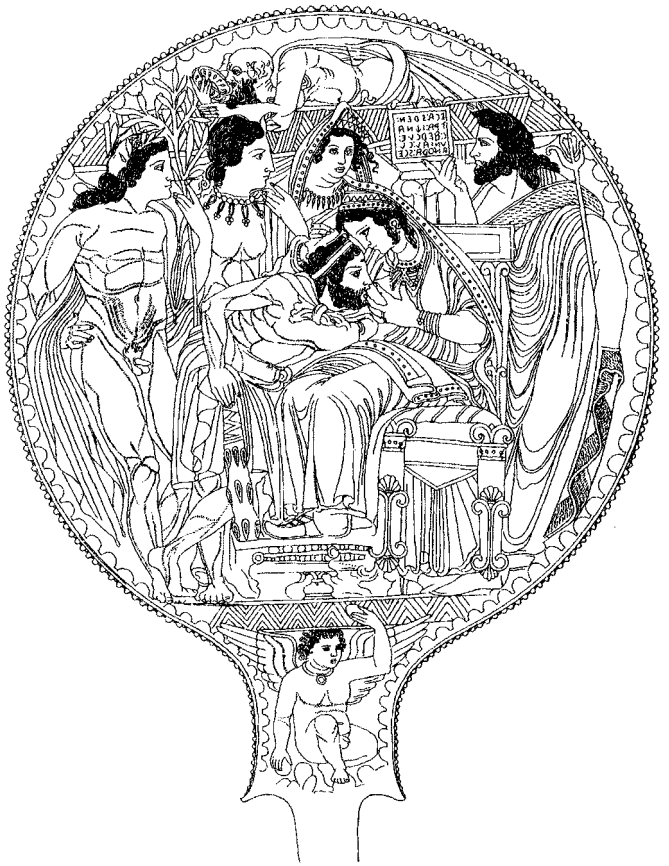
Herakles klasik mitolojinin en önemli kahramanıdır ve hakkında en çok hikâyenin anlatıldığı kişidir. Ünü o kadar yaygındı ki; doğumu, çocukluğu ve maceraları Yunan mitleri, piyesleri, heykelleri ve resimlerinin en gözde konularıydı. Herakles, Zeus'un Thebaili kral Amphitryon'un eşi Alkmene'den doğan oğludur. Amphitryon savaş için evinden uzaktayken Zeus Amphitryon'un kılığına girerek Alkmene'yi baştan çıkarır ve Herakles'in doğumu, Alkmene ile daha fazla sevişebilmek için Zeus'un normalden daha uzun tuttuğu bir gecede -Uzun Gece- gerçekleşir. Bunun sonucunda Alkemene her biri farklı babalardan iki oğula hamile kalır: Kocası Amphitryon'dan olan oğlu ölümlü İphikles ve Zeus'un oğlu Herakles.

Herakles, Etruria'da Hercle olarak biliniyordu ve Yunan karşılığı olan Herakles'ten daha az olmamak üzere mitolojik betimlemelerin gözde konusu olmuştu. Hercle, tıpkı Yunan sanatında gördüğümüz sahnelerde olduğu gibi, tunç aynalarda, heykel ile

heykelciklerde ve vazo resimlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitinde Hercle'nin öldüğünde Yeraltı dünyasına gittiği fakat daha sonra tanrılarla yaşaması için Olympos'a çıkarıldığı inancı vardı. Hem Etruria'da hem de Latium'da (Roma'nın kurulduğu bölge, günümüzdeki Lazio) Hercle'nin, yani Romalı Herkules'in tunç figürleri, tapınak ve mabetlerde takdis edilmiş ve Roma ordusunun bir kahramanı haline gelmiştir.

Yunan sanatında olduğu gibi, Hercle genellikle sopası ve sıklıkla giydiği, çıplaklığını kapatmak için yaratıcı şekillerde tasarlanmış olan aslan derisi ile tanınmaktadır. Geleneksel 'kahraman çıplaklığı' içinde betimlenen Yunan kahramanlarından farklı olarak Etrüsk kahramanı veya tanrısı, çıplaklık konusunda Yunan olmayanların isteksizliğini paylaşır ve sıklıkla bel kısmı örtülü olarak gösterilir. Etruria sanatında ve Batı Yunanistan kentlerinde Herakles genellikle pınarlarla ilişkilendirilmiştir ve bunun iyileştirici su kaynakları kültüne bağlı olması muhtemeldir.

Herakles 'Hera'nın Şanı' anlamına gelmektedir ve Hera'nın Herakles'e olan nefretini tanımlayan bu ismi açıklamada Yunan yazarlar oldukça zorlanmışlardır. Aslında Etrüsk sanatında Hera zaman zaman Herakles'e karşı çok daha şefkatli ve koruyucu bir rolde görülürken, Yunan sanatında nadiren böyledir. Yunan sanatında düzenli olarak Herakles'in yanında olan ve onun çabalarını destekleyen Athena yerine, çoğunlukla Zeus'un eşi Hera'nın karşılığı olan Uni Herakles'i koruyan tanrıçadır. Bir aynada tahta oturmuş Zeus (Latin Jove ya da Jupiter olan Tinia), Uni ile Hercle'yi bir ara getirirken ve barıştırırken gösterilmekte, Floransa'daki bir aynada ise Hera/Uni evlatlığı ve himayesinde bulunan Herakles/Hercle ile sahnenin merkezinıde yer almaktadır (Resim 20). Ayna yetişkin Hercle'nin Uni tarafından evlatlık alınışının sembolik törenini göstermektedir. Yunan mitinin İtalyan bir versiyonunda Uni (Hera ya da Juno), ölümsüzlük vermek için Hercle'yi emzirirken gösterilmektedir.

Resim 20: Uni (Hera/Juno) yetişkin, sakallı Hercle'yi emzirirken ve Apollon (Apulu), Zeus (Tinia) ile diğer iki tanrının huzurunda onu evlatlık edinirken. Zeus üzeri yazılı bir tableti gösteriyor: "Bu resim Uni'nin oğlu Hercle'nin nasıl süt emdiğini göstermektedir." Bir Etrüsk tunç aynanın arka yüzünden, Volterra, MÖ 4. yüzyıl sonları.

Yunan sanatında nadiren gösterilen bu sahne Etruria sanatında pek çok kez karşımıza çıkmaktadır ve eski İtalya'nın dini ile mitolojisinde oldukça önemlidir. Burada Hera kendilerine tanık-

lık eden dört tanrının huzurunda, evlat edindiği ve tanrı olarak Olympos'a kabul edilmesi için gerçekleştirilen kutsal tören sırasında yetişkin biri olarak resmedilmiş sakallı Hercle'yi emzirmektedir. Bu sahne, solda defne ağacı tutan Apollon/Apulu; sağda seremoninin yazılı olduğu ve meşruluğunu belirten tableti işaret eden ve elinde yıldırım çubuğunu tutan Zeus/Tinia'dan oluşmaktadır. Hercle'nin Uni'nin oğlu (*unial clan*) olduğu töreni betimleyen bu görsel doküman, harika bir resimli yazı örneğidir. Tablet, 'söz konusu görüntünün Uni'nin oğlu Hercle'nin nasıl emzirildiğini gösterdiğini' anlatmaktadır. Burada Yakın Doğu etkileri sezilmektedir ve sahne, Mısır tanrıçası Isis'in Osiris'i tanrı yapmak için emzirmesine benzemektedir.

Bununla birlikte daha bilindik olarak, Hera kocasının diğer kadınlardan olma çocuklarını her zaman kıskanmıştır ve özellikle de Herakles'e karşı düşmanlık beslemiş, tüm yaşamı boyunca ona eziyet etmiştir. Bu düşmanlık Hercle henüz doğmadan kendini gösterir. Zeus, Perseus'un torunları arasından bir çocuğun doğmak üzere olduğunu ve Argos ülkesini yönetebileceğini açıklar. Bunun üzerine çocuk doğumlarının tanrıçası olan Hera, Perseus'un bir başka torunu ve Herakles'in kuzeni olan Eurystheus'un doğumunu yedi ay olarak hızlandırır ve Alkemene'nin doğum sancılarını da geciktirir.

Bir geç dönem Yunan mitinde, Herakles henüz bebek iken, Zeus'un Hera'nın onu sevmesi ve kendi evladı gibi sahiplenmesini umut ettiği tekrarlanmaktadır. Zeus'un oğullarından hiçbiri, Hera'nın göğsünden beslenmediği müddetçe Olympos'a kabul edilmeyeceği için, Zeus Herakles'i emzirmesi için Hera'yı kandırır. Ne var ki zaten insanüstü bir güçle donatılmış olan Herakles, Hera'nın göğsünü oldukça sert bir şekilde emer. Tanrıça duyduğu acıyla Hercle'yi göğsünden aniden ittirir; süt tanrıçanın etra-

fından gökyüzüne fışkırır ve Saman Yolu[10] meydana gelir. Hera, büyüdükten sonra bile Herakles'in başına bela açmaya devam eder, hatta kardeşlerin karyolalarına yılanlar koyar; ne var ki Herakles yeni doğmuş bir bebekken bile o kadar güçlüdür ki onları çıplak elleri ile kolayca boğar.

Hera, oğlanlar büyürken artık kral olan zorluk ve tehlike içeren bazı görevleri yapması için süper kahramana emir vermesi konusunda Herakles'in kuzeni Eurystheus'u cesaretlendirir. Herakles'ten yana olan Athena'nın desteği ile Herakles bunların hepsini tamamlamayı başarır. Herakles'e sıklıkla kendisinin silah arkadaşı gibi hareket eden genç yeğeni İolaos eşlik eder. Bu görevlerin on ikisi, Herakles'in bilinen On iki Görevi haline gelmiştir. Bunlar her zaman aynı ya da aynı sırada olmamakla birlikte şu görevleri içermektedir: **1)** Nemea kentine korku salan aslanın öldürülmesi (Herakles daha sonra onun derisini omuzlarının üzerine atmış olarak gösterilir; Resim 21); **2)** Argos'taki Lerna'da ikamet etmekte olan dokuz kafalı canavar Hydra'nın öldürülmesi; **3)** Üç vücutlu canavar Geryon'un sürülerinin yakalanması; **4)** Erymanthos Dağı'nda yaşayan vahşi yaban domuzunun geri getirilmesi; **5)** Stymphali Gölü'nü istila eden et yiyici kuşların temizlenmesi; **6)** İnsan yiyen Diomedes atlarının yakalanması; **7)** Artemis'in altın boynuzlu hayvanı olan Kerynae geyiğinin geri getirilmesi; **8)** Girit'i harap eden vahşi boğanın yakalanması; **9)** Amazonların kraliçesi Hippolyta'nın kemerinin elde edilmesi (Resim 22); **10)** Bir nehri Elis kralı Augeas'ın gübre yüklü ahırlarına yönlendirerek onları temizlemek; **11)** Üç başlı köpek Kerberos'u Yeraltı dünyasından getirmek ve son olarak da **12)** dünyanın diğer ucunda bulunan ve bir ejderha tarafından korunan Hesperidlerin bahçelerine gidip altın elmaları getirmek.

---

[10] Milky Way: Yunancada süt anlamındaki *gala*dan türeyen Galaksias, İngilizceye Milky Way (Süt Yolu) olarak geçmiştir (ed.).

Herakles görevlerini yerine getirirken başından pek çok büyük macera geçer. On birinci görevi onu Theseus'u kurtardığı Yeraltı dünyasına götürür. Theseus ile arkadaşı Peirithoos Persephone'yi kaçırmak için Hades'e gittiklerinde üzerine oturdukları kayalara yapışmışlardır. Herakles Theseus'u kuvvetlice çekerek kayadan ayırır. Bu nedenle Theseus'un derisinin bir kısmı kaya üzerine yapışmış olarak kalır. Bu nedenledir ki Atinalılar için etsiz kalçalı tabiri kullanılmaktadır.

Resim 21: Hercle, Nemea Aslanı'yla boğuşuyor.
Tunç tütsülük veya şamdan parçası, MÖ 6. yüzyıl.

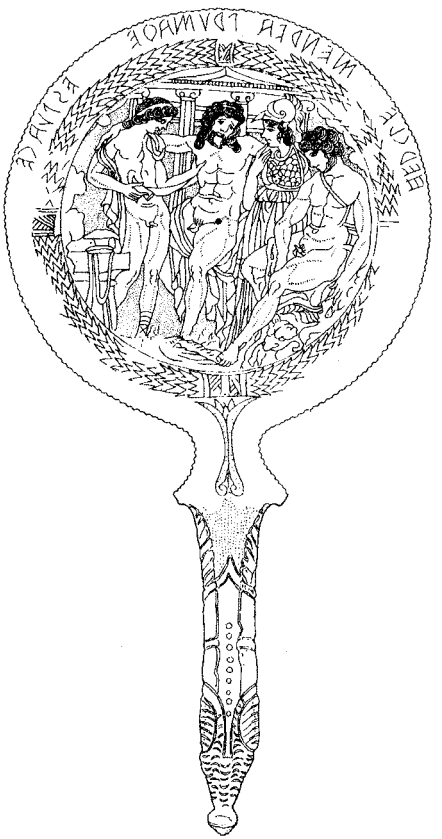
Hesperidlerin elmalarını bulma yolundaki Herakles'in on ikinci görevi, dünyanın bir ucunda sarp ve kayalık uçuruma zincirlenmiş olan Prometheus'u özgür bırakmaktır. Her gün bir kartal, Prometheus'un ciğerini yemektedir, ne var ki akşam olunca ciğer kendini yenilmektedir. Böylece ceza yüzyıllarca devam eder. Bu mitin etkileyici bir Etrüsk yorumu şimdi New York'ta bulunan bir tunç aynada gösterilmektedir (Resim 23). Hercle kartalı henüz öldürmüş ve Prometheus'u bağlarından kurtarmıştır; Prometheus minnettar bakışlarla, çarmıhtan aşağı indirilmiş İsa pozunda her iki yanından destek alarak oturmaktadır. Çıplak Hercle'nin üzerinde, sırtında asılı olan ok kılıfının kayışı dışında bir şey görülmemektedir ve elinde sopasıyla aslan derisi üzerinde oturmaktadır. Ayaklarının altında Zeus'un onayı ile vurduğu kartalın büzüşmüş leşi yatmaktadır. Ayrıca Menrva'ya bakmaktadır. Menrva'nın adı, sahnede yer alan diğer figürlerinki gibi aynanın çerçevesinde, tanrıçanın başının üstünde yazılıdır. Muhtemelen Prometheus (Prumathe)'un Hercle ve elmalar için bildirdiği kehanetin etkisiyle olacak ki şaşkınlık içinde elini ağzına tutmaktadır. Prometheus'un zayıflamış haline bakılırsa, sağındaki figürün burada Etrüskçedeki Esplace olarak geçen Doktor Asklepios olması uygun düşer. Esplace Prometheus'un göğsünü bandajla sarmakta ve bize on üç nesilden bu yana kartalın onun ciğerini yediğini anımsatmaktadır. Esplace'nin yanında bandajlar ve gerekli diğer tıbbi ekipmanla dolu bir masa bulunmaktadır. Etrüsk sanatçısı hikâyeyi pratik bir dille -şakacı bir üslupta- anlatmaktadır ve Herakles'in özgür bıraktığı Prometheus'u tedavi eden Asklepios'u gösteren betimlemenin bir benzeri Yunan sanatında yoktur.

Resim 22: Hercle ve ismi başka bir yerde geçmeyen, Amazon kraliçesi Hippolyta olması muhtemel Mlakukh. Bu başarılı rölyef kompozisyonu birkaç Etrüsk bronz aynasından biridir. Kısa ucu bir başka malzemeden yapılmış olan kulp üzerine yerleştirilmiştir. Büyük olasılıkla İspanya yakınlarındaki Adria'da bulunmuş olan bir grup zengin Etrüsk mezar eşyalarındandır, MÖ 5. yüzyıl başları.

Kartalı vurmasının karşılığı olarak Prometheus Herakles'e, Hesperidlerin uzaklardaki bahçesinden elmaları getirmeye teşebbüs etmemesi gerektiğini söyler. Herakles'in Atlas'ı yardıma çağırması bu nedenledir. Hesperidler, Hesperis ile Atlas'ın kızları oldukları için, Atlas elmaları nerede bulabileceğini bilebilirdi. Atlas, tanrılara karşı savaşmış bir ırk olan Titanlardan biridir ve tanrılar Atlas'ı gökyüzünün ağırlığını omuzlarında taşımakla ce-

zalandırmıştır. Dolayısıyla Herakles Atlas'a gider ve kendisi gökyüzünü tutarken gidip elmaları getirmesini ister. Ne var ki Atlas dönüşte elmaları Herakles'e vermeyi reddeder. Bunun üzerine Herakles başı için içi pamuklu bir yastık hazırlarken bir kaç saniyeliğine gökyüzünü tutması için Atlas'ı kandırır. Atlas yükü geri almayı kabul ettiğinde Herakles elmaları kapıp kaçar. Eğik omuzlarında gökyüzünü tutarken gösterilen Herakles'in Atlas ile karşılaşması hikâyesi antik sanatta popüler bir temaydı.

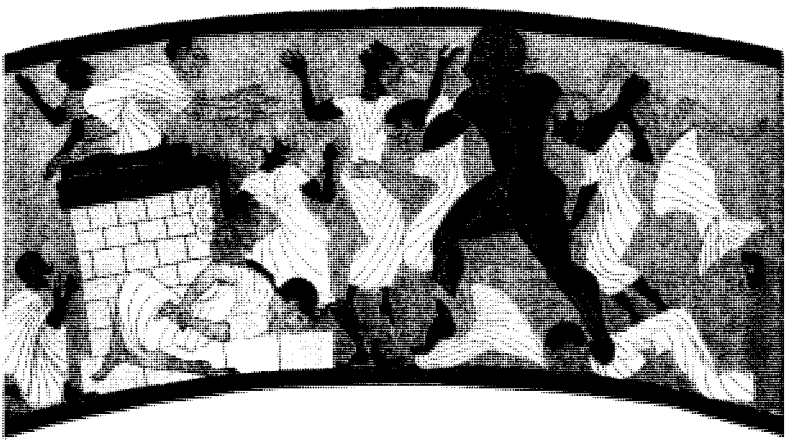

Resim 23: Zincirlerinden kurtulmuş Prometheus. Etrüskçe yazılar figürlerin kim olduklarını anlatıyor (soldan sağa): Asklepios (Esplace), Prometheus (Prumathe), Minerva (Menrva) ve Herkules (Hercle). Herkules Prometheus'u uzun çilesinden kurtarmış, henüz vurduğu kartalı ayakları altında tutmaktadır; Asklepios Prometheus'un göğsünü bandajla sarmaktadır. Bolsena'dan tunç bir aynanın arka yüzünden, MÖ 300 dolayları.

Herakles trajik bir sonla karşılaşır; Centaur Nessos'un kanı yüzünden delirerek kendini cenaze ateşinin üzerine atmak suretiyle öldürür. Herakles Nessos'u, eşi Deianeira'yı bir dereden karşıya geçirdikten sonra tecavüz etmeye çalıştığı için öldürmüştür. Ne var ki Nessos son nefesini verirken kanından bir miktar saklaması konusunda Deianeira'yı ikna eder, böylece kocasının şefkatini tekrar kazanması için aşk iksiri olarak işe yarayabilecektir. Zamanı geldiğinde Deianeira iksiri bir pelerine sürerek Herakles'e gönderir, ama kan, aşk iksiri yerine Herakles'i delirten bir zehire dönüşür. Herakles koruyucusu Athena tarafından tanrılara katılacağı Olympos'a götürülür ve gençlik tanrıçası olan Hebe kendisine gelin olarak verilir. Ölümünden sonraki yazgısıyla Herakles iki kuralı kanıtlayan bir istisnadır: Yalnızca tanrılar ölümsüzdür ve en büyük kahramanlar bile ölür.

Herakles ile ilgili hikâyemizi sonlandırırken küçük bir not ekleyelim. Herakles'in maceralarının bazıları Caere civarında (günümüzdeki Cerveteri) yapılmış olduklarına inanılan ve Caereli su testisi olarak adlandırılan bir seri su kabında komik bir üslupla aktarılmıştır. Viyana'daki ünlü bir vazo, zalim kral Busiris'in Herakles'in gelişine kadar bütün yabancıları kurban edişini anlatan bir Mısır hikâyesini resmetmektedir (Resim 24). Etrüsk sanatçısı hikâyeyi bir seyyah üslubunda, Mısır'daki yaşamı abartarak ve parodi havasında anlatmaktadır. Düşman topraklarda mahsur kalmış, üzerinde her zamanki aslan derisi ve silahları olmayan, iri cüsseli çıplak Herakles, aynı Lilliputlar arasındaki Gulliver gibi, küçük Mısırlı kalabalık tarafından etrafı sarılı bulur kendini. Ülkenin kanunlarına göre Kral Busiris'in, yabancıların kurban edilme törenini yönetmesi gerekmektedir. Ama burada durum tersinedir. Diğer cılız beyaz gömlekli Mısırlılardan sadece krallık ziynetleri -tören sakalı ve Mısır tacı gibi bir saç modeli- ile ayrılan kralın kendisi, altarın merdivenlerinde büzülmüştür. Herakles ise düşmanlarını ayaklarının altında ezen iri

yarı bir figür olarak resmî Mısır sanatındaki Firavun üslubunda gösterilmektedir. Herakles şaşkınlık, hengâme ve çığlıklar arasında dört kişiyi bir solukta öldürmektedir. Diğer yüzde, ağır başlı Nübyeli köleler efendilerine yardıma gelmektedirler. Etrüsk sanatçıları, nüktedan oldukları kadar, hem Yunan hem de Mısır sanatı ve gelenekleri hakkında bilgi sahibiydiler.

Resim 24: İri çıplak Herkules (Hercle), altarın kaidesinde büzülmüş olan Mısır kralı zalim Busiris'in adamlarını yok ediyor. Caere (Cerveteri)'de MÖ 6. yüzyılın ortalarında yapılmış boyalı bir su testisinden.

Theseus ve Diğer Kahramanlar

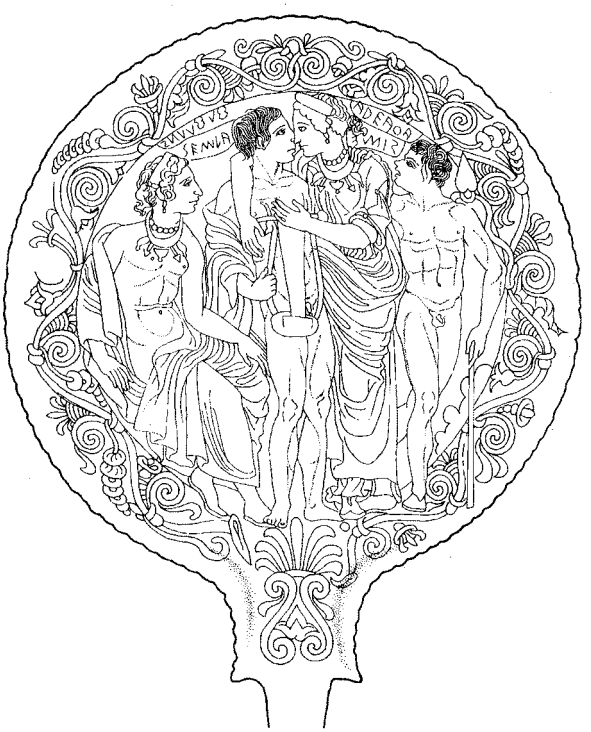
Yunan sanatında Theseus aynı Herakles'inki gibi zor görevler yerine getiren bir kahramandı. Theseus özellikle Atinalı bir kahraman olarak çok popülerdi ve maceraları Atina'da yapılmış olan anıtlarda sıklıkla resmedilirdi. Theseus çoğunlukla Ariadne ve Atinalıların Minotaur'u beslemeleri ya da boğa başlı canavarla savaşmaları için zorla gönderdikleri delikanlı ile bakirelerle birlikte gösterilmiştir.

Hikâye, Zeus ve bir boğa kılığında Fenike kıyılarında baştan çıkardığı, Girit adasına kadar denize taşıdığı Europa'nın oğlu Minos'a kadar geriye gider. Minos, Girit'in kralı olur ve ismi günümüzde Girit'in ilk uygarlığını tanımlamak için kullanılmaktadır. Boğa figürü, ailesiyle ilgili hikâyelerde zaman zaman göze çarpmaktadır. Minos'un eşi Pasiphae, güzel beyaz bir boğaya âşık olur. Zanaatkâr ve mimar Daidalos'u birlikte olabileceği ve böylece ihtirasını tatmin edebileceği ahşap bir boğa inşa etmesi için tutar. Bunun sonunda Pasiphae canavar Minotaur'u doğurur (Resim 29). Pasiphae ve Minos'un Ariadne ve Phaedra adında iki kızı vardır ve bu normal olmayan canavardan utanç duydukları için Minotaur'u kapatacakları bir labirent yapması için Daidalos'a siparişte bulunurlar. Minos da Atinalıları, her yıl yedi delikanlı ile yedi bakireyi Girit'e, Minotaur'u eğlendirmek için göndermekle yükümlü oldukları korkunç bir haraca bağlar; bu, Minos'un oğlu Androgeos'u öldüren Atinalılar için bir cezadır. Bu gelenek bir kaç yıl boyunca, ta ki Atina kralının oğlu Theseus grup içinde yerini alana kadar devam eder.

Theseus kendisine âşık olan Ariadne'nin yardımı ile Minotaur'u yok etmeyi başarır. Ariadne Theseus'a Minotaur'u ya çıplak eliyle ya da kılıcıyla öldürdükten sonra labirentten çıkarken yolunu bulabilmesi için bir yün yumağı verir. Theseus, Atinalıların kurban ayinlerini tertip ettikten sonra Girit'ten Atina'ya dönmek üzere denize açılır. Yolu üstünde uyumakta olan Ariadne'yi Naksos Adası'nda bırakır. Tanrı Dionysos, Ariadne ile karşılaşır, ona âşık olur ve o uyandığında kendisine eş olarak alır. Dionysos ile Ariadne Yunan mitolojisindeki en sevgi dolu ve başarılı evli çift olarak birlikte yaşamışlar ve Etrüsk sanatında sık sık bir arada gösterilmişlerdir (Resim 25). Etrüsk sanatçıları bu hikâyeleri biliyorlardı ve özel ilgileri olan sahneleri resmetmişlerdi. Bunlar, Dionysos/Fufluns ve Ariadne çifti veya Dionysos ile

annesi Semla[11], Daidalos, Minotaur ve Yeraltı dünyasındaki Theseus'u içermektedir.

Etrüsk zanaatkârların özellikle sempatik buldukları figürlerden biri Daidalos'tur ki MÖ 5. yüzyıl mücevheratında, iki kez kıymetli taşlarda ve bir kez altın bir mühür ya da madalyonda testeresi ve keserini tutarken görülmektedir.

Resim 25: Satir Syme ve oturmakta olan Semla (Semele) tarafından izlenen Areatha (Ariadne), Fufluns (Dionysos)'u öpüyor. Chiusi'den Etrüsk bir tunç aynanın arka yüzünden. MÖ 350-325 dolayları.

[11] Yunan mitindeki Semele'nin Etrüsk karşılığı. (ed.)

Resim 26: Taitle (Daidalos) dalgaların üzerinde uçuyor. Etrüsklerin gerçekçilik eğilimini kanıtlarcasına, eşyalarını da beraberinde taşıyor ve belini çevreleyen kelepçe kanatlarının vücuduna nasıl bağlandığını gösteriyor. Akik üzerine oyma, MÖ 450-400 dolayları.

Bu madalyonun öteki yüzünde Etrüskçede Vikare olarak bilinen Diadalos'un oğlu İkarus bulunmaktadır. British Museum'da bulunan kıymetli bir taş, denizin dalgalarını temsil eden kıvrımlı şekiller üzerinde açık kanatlarıyla süzülerek uçması nedeniyle bilinen İkarus olabileceğini tahmin ettiğimiz bir figürü göstermektedir (Resim 26). Kıvrılmış bacaklarıyla denizin arasında ilginç ve muntazam bir şekilde Daidalos'un özdeşi olan Taitle ismi yazılıdır. Daidalos'u, Yunan mitinde Pasiphae'nin boğa ile çiftleşmesini sağlayan aparatı yapan kişi ve labirentin mimarı olarak biliriz. Bir defasında, Girit'te oğlu İkarus ile beraber zindana atılmak suretiyle Minos'un gazabına uğrar. Uçabilmeleri ve kaçıp kurtulabilmeleri için tüyleri birbirine balmumu ile yapıştırarak kanatlar yaptı. Rivayete göre Daidalos, kanatlarını serin ve nemli tutmak için suyun yüzeyine yakın durur ve Etrüsk mücevher oymacısının denizin dalgalarını gösterirken aklındaki bu sahne olmalıdır. Buna karşın oğlu İkarus, babasının uyarılarını dinle-

meyerek Güneş'e çok yakın uçar, yapışkan erir ve bu trajik uçuşunun anısı olarak adının verildiği İkaria Denizi'ne düşer. Etrüsk zanaatkârları yetenekleri ve pratiklikleri ile gurur duyuyorlardı ve kanatların eklenmesi gibi ince detayları göstermeye bayılıyorlardı. Başka yerlerde Truva Atı'nın (Resim 27) inşası, Prometheus'un yaralarının bandajlanması (Resim 23) ve Athena'nın doğumunda Zeus'un kafası (Resim 28) gibi detayları da zevkle resmetmişlerdi.

Muhtemelen Minotaur'un en şaşırtıcı Etrüsk sunumu, korkunç bir canavar olarak değil de kendisine sevgiyle bakan annesi Pasiphae'nin kollarında bir bebek olarak gösterilmesidir (Resim 29). Sanat tarihçi Otto Brendel'in sözlerindeki gibi, "canavar bile bir zamanlar sevimli bir bebekti".[12] Bu, Yunan mitlerinin Etrüsk yorumlarının en çekicilerinden biridir ve aileye, çocuklara, anne ile çocuk arasındaki şefkatli ilişkiye verdikleri öneme uygundur; bu sahneler, korkunç, ölümcül tehlike içeren durumlar dışında Yunan sanatında gösterilmemektedir.

Yunan mitinde yaptıklarıyla ünlü diğer iki kahraman, görevleri sırasıyla Gorgon ve Khimaera'yı yok etmek olan Perseus ile Bellerophon idi. İnsanoğlunu dehşete düşüren bu iki canavar, Etrüsk sanatı ve mitinin özel ilgi alanı içindeydi. Perseus, Zeus'un altın yağmur şeklinde kur yaptığı ve baştan çıkardığı Danae'nin oğluydu. Çocukken annesiyle beraber bir sandığın içine hapsedilmiş, ama ölümden kurtulmuştu. Büyüdüğü zaman üç korkunç Gorgon'dan biri olan ve yüzüne baktığı insanı taşa çeviren Medusa'nın kafasını koparması için gönderilmişti. Hades'in giyeni görünmez yapan miğferinin korumaları olan Nymphalar, miğferi Perseus'a ödünç verirler, kanatlı sandallar ve Gorgon'un kafasını kopardıktan sonra içine koyması için bir çantayla onu donatırlar. Hermes ise büyülü bir orak ödünç verir.

---

12 *Etruscan Art*, Londra, 1997, s. 344

Resim 27 (Solda): Truva Atı'nın inşasının bir Etrüsk versiyonu. Tetikte olduğu bakışlarından anlaşılan Pecse adındaki at, üzerinde çalışılmaya devam edilirken canlanmış görünmektedir. Ustalar bacaklarını bağlamak zorunda kalırlar. Tunç ayna, 3. yüzyıl.

Resim 28: (Sağda): Tinia'nın (Zeus) kafasından Athena'nın doğuşu. Bu, tipik Etrüsk ilgisini pratik detaylarla gösteren bir başka sahnedir. İki tane ebe, Tinia'yla ilgilenmektedir. Solda Thanr başını bandajlarken sağda Ethausva onu tutuyor. Praeneste'den bronz bir aynanın arka yüzünden, MÖ 450-425 dolayları.

Resim 29: Pasiphae, bebek Minotaur'u beslerken. Şarap kadehinin iç yüzeyinden. MÖ 4. yüzyıl başları.

Metropolitan Sanat Müzesi'nde bir ayna, Perseus tasvirinde, tanrıça Athena (Minerva), Gorgonların mağarasının önünü gözetleyen ve sadece bir göz ile bir dişi aralarında ortaklaşa kullanan iki Graiai ona eşlik etmektedir (Resim 30). Hades'in muhteşem miğferi, Gorgon'un kafasını keseceği kavisli orak (*harpe*) ve Gorgon'un başını saklayacağı torba (*kibisis*) ile donanmış Perseus gibi diğer figürler de güzelce giyinip kuşanmışlardır. Yunan mitine göre Perseus ganimetiyle uçarak geri dönerken aşağıya, denize bakar ve korkunç bir deniz canavarına kurban edilmek üzere bir kayaya zincirlenmiş olan Andromeda'yı görür. Gerçek bir kahramana yakışır şekilde Andromeda'yı kurtarmak için durur,

Medusa'nın kafasını dışarı çıkararak denizdeki canavarı denizde kayalık bir uçuruma dönüştürür ve Andromeda'yı kendine eş yapmak üzere beraberinde götürür. Perseus'un, Gorgon ile göz göze gelmekten kaçınmak için, onun parlayan bir yüzeyde, bir ayna ya da cilalı kalkanda yansımasına bakmamak gibi taktikleri de vardı. British Museum'daki bir ayna, Minerva'yı yanında Perseus ve Hermes ile birlikte, Medusa'nın başını dikkatlice yukarı kaldırıp su birikintisindeki yansımasına bakarken göstermektedir (Resim 31).

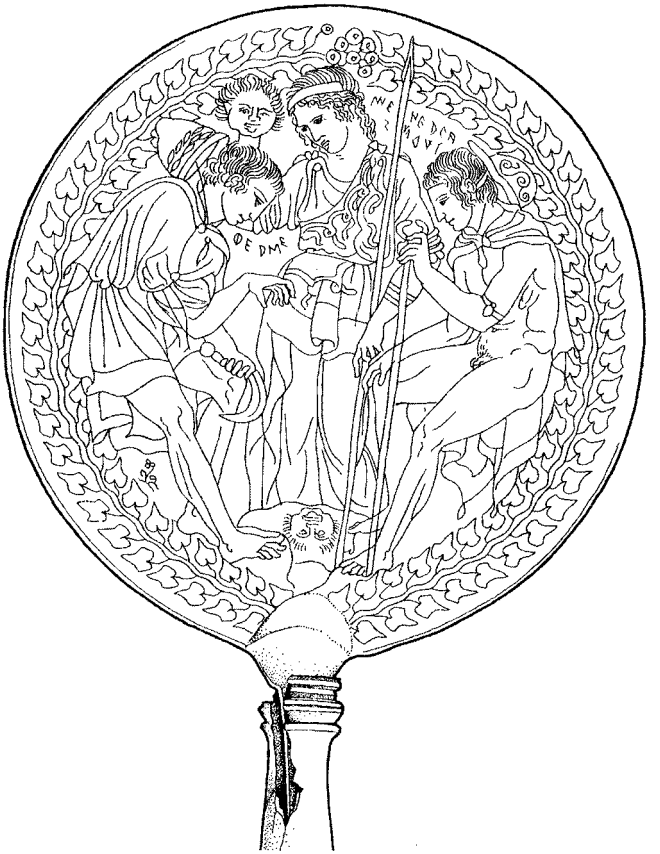
Medusa'nın başı, Athena'nın siperine devamlı taktığı bir aksesuar haline gelir. Aynı zamanda, tapınak çatılarını, Monteleone at arabasının üzerindeki Akhilleus'un kalkanını (Resim 5), British Museum'daki altın bir kolye ucunu ve Populonia sikkelerini de içeren örneklerde görüldüğü gibi Etrüsk sanatının farklı dallarında karşımıza çıkan, kötülüklere karşı koruyucu işlevi olan bir imgeydi.

Bellerophon, ölen Gorgon Medusa'nın başından dünyaya gelen kanatlı at Pegasus'u kendisine veren Poseidon'un oğluydu. Poseidon ya da Athena ona kanatlı atı yakalaması ve evcilleştirmesi için de özel bir yular vermişti.

Ballerophon Pegasus'un sırtında Khimaera ile savaşmıştı; Khimaera, aslan başı ve vücuduna sahip, sırtından ateş püskürten bir keçi kafası çıkan ve bir yılan kuyruğu olan dişi canavardı. Ballerophon'un, kanatlı Pegasus'un sırtında Khimaera'nın etrafında uçtuğunu gösteren sahne, New York'ta bulunan bir Etrüsk aynasında resmedilmiştir (Resim 33). Ballerophon mızrağı ile yaratığı çoktan yaralamış ve öldürücü darbesini indirmek için hazırlanmaktadır. Khimaera'nın Arezzo'daki ünlü büyük tunç heykeli, aynı ayna üzerindeki resim gibi, birbirine girmiş dövüşmekte olan Khimaera ile Pegasus'u süren yaralı Belerophon'u içeren sahneyi göstermektedir.

Resim 30: Athena tarafından desteklenen Perseus, Gorgonların mağarasını koruyan iki Graia ile karşılaşır. Perseus kanatlı sandaletler, bir orak ve Medusa'nın başını koymak için bir çanta ile donatılmıştır. Başında Hades'in miğferi bulunmaktadır. Praeneste'den (günümüzde Palestrina) tunç bir aynadan, MÖ 400-350 dolayları.

Resim 31: Minerva (Athena), Perseus ve Hermes taşa dönmemek için bir su birikintisinde Medusa'nın yansımasına güvenli bir şekilde bakarlarken Athena Medusa'nın kopmuş başını yukarıda tutuyor. Umbria'daki Perugia yöresinden, MÖ 4. yüzyıl.

Etrüsk toplumunda kadınlara verilen önemden dolayı, Kalydon domuzu için düzenlenen destansı ava katılan ve oradan zaferle çıkan Yunan kadın kahraman Atalanta'nın popülerliği pek de şaşırtıcı değildir şüphesiz.

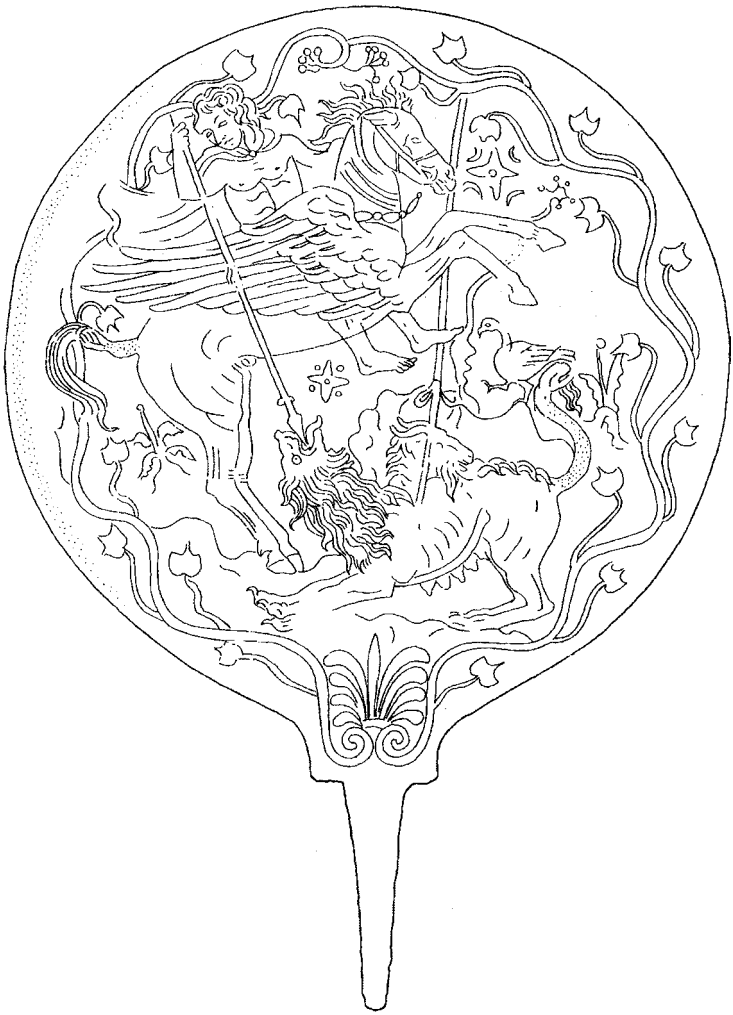
Av, ceza olarak Artemis tarafından gönderilen zararlı yaban domuzundan ülkeyi kurtarmak için Meleager tarafından organize edilir. Meleager, Truva Savaşı öncesinde bütün cesur savaşçıları bir araya getirir: Castor ve Pollux, Nestor, Theseus ve Peirithous, Peleus, İason, Telamon, Admetus, Amphiaraos ve diğerleri. Atalanta tam zamanında atılmış bir ok ile ilk kanı akıtır ve Meleager tarafından kendisine bir *pelt*[13] verilir; bu olay Meleager'ın annesinin erkek kardeşlerini gücendirir. Ve av, Meleager'in kendi annesinin ellerinde ölmesiyle ile trajik bir şekilde son bulur. Kader tanrıçaları, ocağı yakan herhangi bir kütüğün tamamen yanıp kül olmak üzereyken Meleager'in ölebileceğini önceden bildirirler. Bunu duyan Meleager'in annesi, kütüğü ateşten kapar ve oğlunu hayatta tutabilmek için onu bir sandıkta saklar.

Resim 32: Populonia'da basılmış olan Etrüsk gümüş sikkesinde yer alan Medusa'nın başı. Başın altındaki semboller onun değerini göstermektedir. MÖ 300-200 dolayları.

---

[13] Antik Yunan'da söğüt dalından yapılmış, üstü deri kaplı ve hafif kalkana verilen addır. (çev.)

Resim 33: Kanatlı at Pegasus'u süren Bellerophon, keçi başı ve yılanlı kuyruğu olan canavar Khimaera'nın aslan ağzına bir mızrak itiyor. Bolsena'dan bir Etrüsk tunç aynasının arka yüzünden, MÖ. 350-300 dolayları.

Resim 34: Yunan kader tanrıçası Atropos olan güzel Athrpa, Kalydon domuzunun kafasının takılı olduğu bir çiviyi duvardaki yerine çekiçle çakıyor ve her iki taraftaki aşık çiftlerin kaderlerini metaforik olarak güvence altına alıyor.
Tunç bir aynadan sahne, MÖ 320 dolayları.

Meleager'in annesi, oğlunun kendi kardeşlerini bir öfke anında öldürdüğünü öğrendiğinde, yanmamış odunları geri alır ve tekrar ateşe atar; oğlu ateşte yanıyormuş gibi acı hisseder ve ölür. Atalanta Etrüsk aynalarında sık sık diğer kahramanlar, tanrılar ve tanrıçalar eşliğinde gösterilir. Atalanta, fevkalade güzellikteki bir ayna üzerinde, kız kardeşi Klotho (Resim 34) tarafından uzatılmış olan yaşam ipliğini kesen Kader tanrıçası Yunan Atropos'un Etrüsk karşılığı olan Athrpa'ya eşlik ederken görülür. Anthrpa iki âşık çift, Atalanta ile Meleager (Atlenta, Meliacr) ve Aphrodite ile Adonis (Turan, Atunis)'in huzurunda Kalydon domuzunun kafasını duvara çivilemek üzeredir. Resmin, Romalılardan miras kalan Kaderin Çivisi imgesini kullanarak, Atalanta, Meleager ile yaban domuzunun hikâyesi ve onları takip eden kaderleri üzerinde düşünmeye teşvik ettiği açıktır.

Kehanet ve Kem Göz

Etrüsk mitolojisine özgü olan neydi? Her şeyden önce, muhtemelen tanrıçalara verilen önem, Yunanların erkek merkezli mitolojisine büsbütün zıtlık oluşturmaktadır. Az sayıdaki imge ve sembol, cinsellik ve evlilikle ilişkili olanlar ile erkek ve kadın arasındaki ayrım kadar güçlü ve evrenseldir. Etrüskleşmiş mitolojik konular bu bölgelerde Yunanistan'dan radikal bir şekilde farklılaşır. Önceki bölümlerde ilahelerden, kutsal çiftlerden, cinsiyet değiştiren bazı daha önemsiz tanrılardan ve aileler, anneler ve çocuklar üzerinde odaklanan çok sayıda örnekten bahsettik. Özellikle Etrüsk düşünce tarzını, inançlarını ve toplumsal yaşantısını yansıtan bu tür Etrüsk tema, motif ve imgeleri; Etrüsk sanatçıları ve sanat müdavimleri için oldukça önemliydi.

Dinî sahneler ve törenler konu olduğunda, tanrıçalar Etrüsk sanatında Yunan sanatında olduğundan daha önemlidirler. En belirgin örnek, Yunan Hera'nın karşılığı olan Uni'dir (Roma'da ise Juno'dur). Yunan dini için Hera'nın sadece Zeus'un eşi olmaktan öte pek az önemi vardı, Etrüsk tanrıçası Uni ise kendi başına

güçlü bir tanrıçadır. Uni'nin önemi, Prygi Tapınağı'nda bulunan altın tabletler üstündeki ünlü iki dilli yazıttan anlaşılmaktadır; burada tanrıça Yakın Doğu ile Fenike'nin aşk ve savaş tanrıçası Astarte ya da İştar ile eşleştirilmektedir. Etrüsk Uni ile Yunan Hera arasındaki bir başka farklılık ise Herakles ile olan ilişkisidir. Daha önce bahsedildiği gibi, orta İtalya'dan birçok anıt Uni'yi Herakles'i emzirirken göstermektedir ki bu Yunan sanatında çok nadir görülen bir konudur (Resim 20).

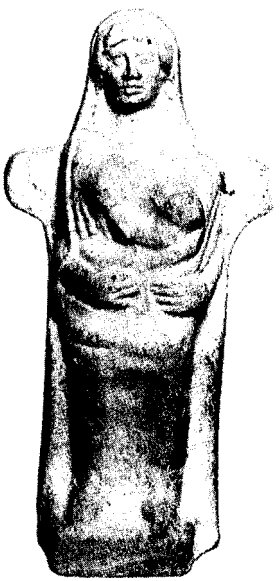
Etrüsk aşk ve bereket tanrıçası Turan da Yunan karşılığı Aphrodite'den farklıdır. Etrüsk sanatında cinsellik ile ölümün güzel tanrıçanın imgesinde vücut bulmuş olduğunu sadece Cannicella nekropolündeki bir tapınakta bulunmuş Turan heykelinden değil, ayrıca aleni cinsel sahneler içeren kalıntılarda (Boğalar Mezarı'nda) ve hatta pornografik seks tasvirlerinde (Whipping Mezarı'nda) de şeytanları mezardan uzak tutmak koruyucu olarak görüyoruz. Tanrıça Turan çok sayıdaki sahnede mahiyeti ile birlikte sunulmuştur (Resim 2). Aynalar üzerinde de sıklıkla gösterildiği gibi Turan'ın mahiyeti, genç aşığı Adonis ya da Atunis; sihirli aşk kuşu *iynx* (ağaçkakan) ile müzik yapan Eros ya da Eros'a benzeyen bir figür; çok sayıda Lasa[14] ve Nympha; ve hatta Turan'ın kendi kuğusu olan Tusna'dan (Resim 25) oluşmaktadır. Özel bir koleksiyondaki bir ayna üzerinde yer alan hem Eros figürü hem de bir hizmetkâr, 'Turan ile ilişkili' anlamına gelen Turnu ismiyle anılmaktadır. Bir yazıt, tanrıçayı 'Turan ati', dolayısıyla bir ana tanrıça olarak nitelemektedir.

Yunan dininden farklı olarak Etrüsk dini çok sayıda ana tanrıçaya sahipti. Çocuğunu besleyen anne imgesi (Yunanlar bunları *kourotrophoi* olarak adlandırmaktaydı) Yunan sanatında pek az iken bir çocuğu ya da çocukları tutan veya besleyen bir kadın Et-

[14] Lasalar: Etrüsk mitolojisinde Tanrıça Turan'a eşlik eden ilahî varlıklardır. Roma'daki karşılığı Lar'dır. (ed.)

rüsk ve İtalyan sanatında sıklıkla görülmektedir (Resim 35). Menrva (Athena) bile çocuklarla birlikte bir *kourotrophos* olarak gösterilmiştir. Kırmızı-figürlü bir vazoda annesi Pasiphae'nin kollarındaki bebek Minotaur'un şirin resmini daha önce görmüştük (Resim 29). Roma'daki Villa Giulia Müzesi'nde bulunan bir aynada Helen yatakta kıvrılıp uzanmış bir şekilde kızı Hermione'yi emzirirken ve Paris de onları seyrederken gösterilmektedir.

Kadın tanrıçaların doğurma rolünü erkek tanrıların üstlendikleri Yunan sanatındaki doğum sahneleri, Etrüsk sanatında da mevcuttur. Athena (Menrva), Zeus'un (Tinia) başından çıkmaktadır; Dionysos (Fufluns) ise Zeus'un kalçasından doğar ve Helen'in ailesi doğacağı yumurtayı içtenlikle karşılarlar (Resim 3).

Resim 35: Etrüsk sanatında popüler bir konu olan emziren annenin pişmiş toprak figürü. Bu tür adaklık figürler çoğunlukla tapınaklarda ibadet ya da şükran için adanırdı. MÖ 450-400.

Hepsinden şaşırtıcısı, muhtemelen pek çok tanrı için sabit bir ikonografinin olmayışıdır. Cinsiyetler, yaşlar ve ilişkiler değişkendir. Tinia yetişkin Yunan karşılığından farklı olarak genç bir tanrı olabilmektedir. Turan'ın maiyeti ile ilişkilendirilen ikinci derecedeki tanrısal varlıklar (Thalna, Lasa Sitmica ve Achvizr) cinsiyet değiştirebilmekte, dişi ya da erkek figürler olarak görülebilmektedirler. Yunan tragedyası ve mitolojisinde hem kadın hem de erkek olarak tanınmış olan kör bilici Theiresias'ın hayaleti (*hinthial*), bir aynada cepheden verilmiş bir yüz, kadın özellikleri ve kadın elbiseleri giymiş olarak gösterilmektedir (Resim 19).

Tanrılar, Yunan mitolojisi ve sanatındakinden daha sıklık olarak çift olarak görülürler. Yunan sanatında Dionysos ve Ariadne tek evli mutlu tanrı çifti olarak gösterilmektedirler.

Resim 36: Satir ve gülümseyen Mainad.
Cerveteri'de yapılmış bir su kabından, MÖ 6. yüzyıl.

Etrüsk sanatı, Fufluns ve Areatha (Resim 25), Aita ve Phersipnai (Yeraltı dünyasının yöneticisi), Turan ve Atunis (Resim 37) gibi çiftlerle doluydu. Sıklıkla birlikte dans ederken gösterilen Satir ve Mainadlar,[15] korkmuş Mainadları takip eden şehvet-

[15] Mainadlar, ruhları zapt edilmiş, kendinden geçmiş kadınlar anlamına gelir ve tanrı Dionysos'u besleyen perilerdir (çev.).

li Satirlerin işlendiği Yunan sanatından daha dostane ilişki içindedirler (Resim 36). Çiftler her zaman evli ya da âşık değillerdir. Yunan sanatında sıklıkla birlikte gösterilen Apollon ile Artemis'in durumunda olduğu gibi kız ve erkek kardeş veya birbirini şefkatle öpen Semla ve Fufluns gibi anne-oğul olabilirler. Tanrılar bazen Vanth ve Charu örneğinde olduğu gibi birlikte görev başında olurlar (Resim 18). Tanrı çiftleri çoğunlukla daha genç bir erkek ile daha yaşlı ve daha iri bir dişi figürden oluşurlar; Turan ile Atunis (Resim 25) ya da genç Fufluns ile annesi gibi.

Resim 37: Turan ve Atunis (Aphrodite ve Adonis) Turan'ın kanatlı hizmetkârı Zipna ve solda kuğusu Tusna ile birlikte. Etraflarında Turan'ın diğer hizmetkârları ve aşağıda tombul bir Satir bulunmaktadır. Olgun bir kadının kendisinden genç aşığıyla birlikteliği tipik bir Etrüsk motifidir. MÖ 4. yüzyıl.

Hem tanrı hem de insan çiftleri üzerindeki Etrüsk vurgusu, mitolojide ve muhtemelen toplumda da Yunan ile Etrüsk arasındaki başlıca farklılıklardan birini oluşturur. Etrüsk sanatında evli çiftlere çok sık rastlanmaktadır. Bu durum, aile şeceresinde kadının ailesinin en az kocasınınki kadar önemli bir rol oynadığı Etrüsk aristokrasisinin sosyal hayatına uygundur. Klasik Yunan sanatına yansıyan demokratik Atina toplumundaki erkek vatandaş dünyasının ya da oligarşik Roma toplumundaki *pater familias*ın tersine, Etrüsk toplumunun temelini aristokrat çiftlerin özel yaşamları oluşturmaktadır.

Kadınların Etrüsk toplumundaki yeri, klasik Atina'daki durumun aksine işleyen bir gelenek olarak, antik dönemde bile bazı tartışmaların konusuydu. 4. yüzyıl Yunan tarihçisi Theopompus, Etrüsklere ayırdığı bir bölümde, kadınlara ilişkin olarak dikkate değer gördüğü çok sayıdaki geleneği anlatmaktadır. Theopompus'un hikâyeleri, büyük ölçüde barbarların şehvet dolu ve şatafatlı tarzları hakkında edebi bir klişedir, fakat bazı detaylar, Yunan seyyahların tanıklık ettikleri hikâyelere dayandırılmaya yeterince uygundur. Yazar, Etrüsk kadınının herkesin önünde kocalarından başka erkeklerle beraber yemek yediğini söyler, Atina'daki kadınlar ise evlerin ayrı bölümlerinde yaşarlardı. Doğan çocuklarının hepsini kendileri büyütürlerdi; şüphesiz onları idare edebilecek kadar zenginlerdi ve ayrıca bu sayede kadınlar kendi mevkilerini çocuklarına aktarabilmekteydiler.

Erken Etrüsk sanatının evliliği tasvir etmede özellikle kullandığı imge için arkeologların verdiği nazik bir isim vardır: *Symplegma* ya da cinsel kucaklama. Bu tip apaçık erotik sahneler kötü ruhları uzaklaştırma gücüne sahiptiler ve bu nedenle mezar resimlerinde kullanılırlardı. Bunun kayda değer bir örneği, Cerveteri yakınlarındaki Tragliatella'dan 7. yüzyıla ait bir vazoda karşımıza çıkmaktadır. Vazoda bir adam ve bir kadının ilişki anı, evliliğin gereğini yerine getirişi gösterilmektedir. Burada aynı

Boston'daki 'evli çiftin tabutu'ndaki gibi hem kadın hem de erkek çıplak bir şekilde birbirine sarılırken gösterilmektedir. Roma'daki Villa Giulia Müzesi'nde bulunan benzer bir lahitteki tasvirde erkeğin mantosunun kadının bacaklarını kapatmasından anladığımız, gibi bu ikisinin evli bir çift olduğunu neredeyse kesin bir şekilde tahmin edebiliriz. Semla'nın eteğini kaldıran Tinia'yı Semla ile sevişmek üzere iken gösteren iki ayna, Dionysos'un ana rahmine düşmesine işaret etmektedir: Tinia ile Semla evli bir çift değildir, ama bu kutsal bir birleşmedir.

Yerel Mitler

Etrüsk dininin temel doktrini, kehanetlere ve doğal olayların birer alamet olduğuna duyulan inanç idi; Etrüsk sanatında yer alan çok sayıdaki sahne de kehanetin dinlerindeki önemini yansıtmaktadır. Yunan bilici Kalkhas'ın, kurbanlık hayvanın ciğerini okuyan Etrüsk rahip Chalchas'a ve bir başka aynada kader tanrıçası Atropos'un güzel Athrpa'ya dönüşümünü daha önce görmüştük (Resim 4, 34).

Etrüsk sanatı bazen tarihsel ya da yarı tarihsel bir olayı sergiler. Bu, dönemin Yunan sanatında nadir rastlanan bir şeydi. 3. yüzyıldan kalan bir ayna, bir yerel mit ya da efsaneyi göstermektedir ve Roma tarihinden aşina olunan isimleri kayda geçirmektedir (Resim 38). Merkezde Apollon'a benzeyen Cacu isimli bir genç lir çalmaktadır. Yanında oturan Artile adındaki genç oğlan onu dikkatle dinlemekte ve dizlerinin üzerine koyduğu iki kanatlı tabloya bakmaktadır. Bu tablodan bir kehaneti okuyor gibi görünmektedir. Her iki tarafta, oturmuş çifti çerçeveleyen ağaçlarla yarısı gizlenmiş silahlı savaşçılar durmaktadır. Bunlar, Roma hakkındaki tarihi metinlerde, Tarquinler zamanında yani MÖ yaklaşık 500'de Roma'ya gelmiş Vulcili Vibenna kardeşler olarak bahsedilen efsanevi kahramanlar Caile ile Avle Vipinas'tır. Bunlar, Etrüsk 'tarihî' sanatında başka yerlerde de karşımıza çıkmak-

tadırlar. Vulci'deki François mezarında bulunan bir duvar resmi, Aulus Vibenna tarafından yönetilen bir grup cesur savaşçının, kardeşi Caelius Vibenna'nın da içinde bulunduğu bir grubu kurtardıkları kahramanlık serüvenini övmektedir. Cacu, Artile ve Vibenna kardeşlerin sahnesi, Roma tarih geleneğiyle harmanlanmış ve Yunan mitolojisiyle hiçbir ilgisi olmayan yerel bir efsaneye atıfta bulunmaktadır.

Resim 38: Oturmuş lir çalan Cacu ve dizleri üzerindeki yazılı tabletler ile Artile, aynanın kenarlarındaki yazılardan Vibenna kardeşler Avle Vipinas ve Caile Vipinas olduğu anlaşılan iki silahlı figür tarafından pusuya düşürülmüşler.
Bir aynanın arka yüzünden, MÖ 3. yüzyıl.

Bir kurt ya da kurt adamın bir kuyudaki esrarengiz sahnesini içeren bir başka yerel mit, çok sayıda Helenistik ölü külü kabında ve diğer Etrüsk anıtlarında karşımıza çıkmaktadır. Yazılı kaynak eksikliğinden dolayı imgelerin arkasındaki hikâyeleri ancak tahmin edebiliyoruz. Yeraltı dünyasının tanrısı Hades'in başlık olarak kurt derisi takması (Resim 49) ve çok sayıdaki kurt imgesi bu hayvanın Etrüsk mitolojik repertuarında özel bir yeri olduğunu göstermektedir. Kurt imgesinin Etrüsk mitolojisindeki önemini elbette bebek Romulus ile Remus'u besleyen ve Roma'nın sembolü haline gelmiş ünlü Etrüsk dişi kurt da doğrulamaktadır (Resim 39). Dişi kurt, diğer kötülüğe karşı koruyucu semboller olan Gorgon başı (Resim 32), Sfenks (kapak) ve dişi olmaları sebebiyle daha koruyucu kılınan güçlü sihirleriyle tanrıların evlerini, ölülerin mezarlarını koruyan diğer çok sayıdaki hayvan ve varlığa katılır.

Kötülüğe Karşı Koruyucu İmgeler

Çok sayıda imgenin, tıpkı pek çok Akdeniz ülkesinde olduğu gibi, kem göz ve kötü ruhları kovma işlevine sahip olduğu görülmektedir. Bu iyi şans büyüsü olarak sıklıkla kullanılan boynuzlu nehir tanrısı Acheloos (Resim 40), Medusa'nın başı (Resim 32), erotik betimlemeler ve hatta kanlı savaş ile kurban sahnelerinin imgeleri için geçerliydi. Satir ve Mainadlar, ayrı ayrı ya da birlikte dans ederlerken koruyucu imgeler olarak (Resim 36) tapınak süslemelerinde sıklıkla kullanıldılar.

Yunan ve Etrüsk ikonografisine yönelik araştırmalar, cinsiyet sembolizmine yönelik farklı bir görüş ortaya koymaktadır. Etrüskler, oldukça geniş bir yelpazedeki cinsel imgeleri kullanmışlar, Yunan simgelerini kendi gelenek ve fikirlerini ifade etmek için çok şaşırtıcı şekillerde değiştirmişlerdi. Çeşitli açıklamalar cinsiyet, cinsellikle dolu figürler, semboller ve sahnelerin Etrüsklerce özel yollarla kullanımının nedenini anlatmaya yardımcı olabilirler.

Resim 39: Capitoline Kurdu adlı emziren dişi kurda ait tunç bir Etrüsk heykeli. Romulus ve Remus'u simgeleyen ikizler Rönesans döneminde eklenmişlerdir (bkz. s. 112). MÖ 5. yüzyıl.

Sanatları, hem eski hem de modern toplumlarda görülebilen, cinsellik ile ölüm arasındaki bağlantıyı gösterir. Etrüsk sanatında çok önemli bir motif olan evli elit çiftler üzerindeki vurgu, aristokratik dünyadaki ailelerin önemini, hem nesiller hem de yaşam ile ölüm arasındaki aile bağlarının koparılamaz zincirini ifade etmekteydi. Etrüsk sanatı, cinsel sembollerin kuvvetli gücünden dinî, ritüel ve kötülüğe karşı koruyucu amaçlarla; verimliliği, aile ile soyun devamlılığını sağlamak ve kutsamak; ölünün öbür tarafa ulaşmasına yardımcı olmak; tanrılarına saygılarını sunmak ve hem ölüleri hem de yaşayanları korumak için faydalanmıştı. Bazı

imgelerin güçlü etkisi beklenmedik durumlardaki kötülük ve korkunun kovulması için kullanılıyordu ve bu özellikle ölümlülerin tanrılarıyla, yaşayanların ise ölülerle karşı karşıya geldikleri mezar yapıları başta olmak üzere; dini ve ölümü konu alan sanatta özel bir 'ritüel' ya da psikolojik bir işlevi yerine getiriyordu.

Resim 40: Satir ya da genellikle tipik boynuzları ile resmedilen nehir tanrısı Acheloos biçimindeki altın kolye ucu. Her ikisinin de kötülüleri kovduğuna inanılmaktadır. MÖ 6. yüzyıl.

Kana Kan

Zulüm, Şiddet ve Ölüm Sahneleri

Etrüsk sanatçılarının, hikâyeleri seçme ve sunma konusunda Yunan mitlerine özel bir ilgi duyduklarını gördük. Kendi gelenek ve inançlarını yansıtan seçimlerine bir örnek, zulmün ve kanlı sahnelerin Etrüsk mezar sanatındaki hâkimiyetidir. Daha sonra Etrüsklü sanatçılar tarafından seçilen pek çok Yunan mitleri, savaşlar, şiddet, kurban, ölüm ve parçalanmayla ilgilidir. Mezar yapıları içindeki bu tip sahnelerin amacı bir ölüm ayinini gerçekleştirmek ve ölü için kan sağlamaktı: İmgeler belli ki ölünün onuruna yapılan asıl kan kurbanı yerine geçmekteydi.

Etrüsk sanatındaki en dikkat çekici olan Yunan mitolojinden çoğunlukla farklılaşan kurban sahnelerinin sıklığı ve çeşitliliğidir. Troilos'un mitolojik pusuya düşürülme sahnesinin Etrüsk yorumunu daha önce gördük (Resim 6). Bu ve diğer sunumlar kurban temasının erken tarihlerden beri Etrüsk inanç sisteminde yankı yapmış olduğunu göstermektedir.

Tarquinia'daki mezar odalarının duvarlarının süslemelerinde olduğu gibi, MÖ 4. yüzyılda Yeraltı dünyasından sahneler, gerçek yaşam ziyafetlerinin yerini alarak giderek çok daha sıklık-

la görülürler. Kaba ve şiddet içeren sahneler, ölümle ilgili sanatın diğer çehrelerinde daha yaygınlaşmaya başladı ve sıkça yaradan fışkıran kan ile dolu gerçekçi detaylar korkunç bir şekilde gösterildiler. Bunlar genellikle altar yakınında yer alırlar ve düzenli olarak kanatlı şeytanlar Charu ve Vanth tarafından eşlik edilirler. Etrüsk sanatındaki insanın kurban edilmesi, Yunan mitlerindekinden farklı bir atmosferde yer aldığı görülebilmektedir ve bu dini ayinlerde bir geçmişe sahipti. Burada Etrüsk ideolojisi Yunanistan'ın klasik geleneğinden belirli şekilde farklıdır.

Kurbanlar, Truva Savaşı'nın Yunan anlatımında sıklıkla gösterilen bir bölüm oluşturur: İphigeneia, Polyksena ve bilinmeyen kadınların kurban edilişleri, Helen'in takip edilmesi ve Kassandra'ya tecavüz edilmesi. Bir tunç ayna Menelaos'tan kaçan ve Athena'nın heykelinde kendine sığınak arayan Helen'i göstermektedir. Helen cepheden, çıplak ve korumasız olarak resmedilmiştir (Resim 8).

İphigeneia'nın kurban edilişi hem Yunan hem de Etrüsk sanatında tercih edilen bir sahneydi. Yunan orduları ve müttefikleri, Agamemnon'un komutanlığında Paris ile Helen'i saklıyan Truva kentini kuşatmak için yola çıkmak üzere Aulis kıyılarında bir araya gelir. Ne var ki donanmanın etrafını fırtınalar sarar ve gemiler yol alamazbunun üzerine tanrıların gönlünü almak için Agamemnon kendi kızının Artemis altarında kurban edilmesine izin verir. Etrüsk ölü külü vazoları ve sonraki dönemlere ait Roma resimleri zavallı ve çıplak İphigeneia'yı altara taşınırken, Agamemnon'u da acı ve utancını belirtmek için başı kapalı olarak kızının yanında dururken göstermektedirler.

Bu korkunç olay tanrılar tarafından bile hor görülür ve savaş sona erdiğinde Agamemnon'un karısı intikam alır. Galip gelen kral Truva'dan eve döndüğünde, beraberinde sevgilisi olarak getirdiği Kassandra ile birlikte karısı tarafından öldürülür. Daha sonra Agamemnon'un oğlu Orestes babasının intikamını alır, ne

var ki Orestes bunu annesinin katili olma pahasına yapar ve dişi şeytan Furiler, dünyanın dört bir köşesinde onu takip ederek bu kan davasının öcünü alırlar. Etrüsk sanatçıları, Orestes'i sık sık kendi ölüm demonları Vanth ile özdeşleştirdikleri Furiler ile göstermişlerdir. Furiler; çoğunlukla yüksek topuklu botlar, kısa etekler giyen ve vücutlarının üst kısmında, çıplak göğüslerinin arasında basit çapraz bantlar bulunan Etrüsk Vanth'ınkine benzer kıyafetler içinde olurlardı (Resim 18). Bir Etrüsk aynasında, adı Nathum olarak geçen bir Furi, anne katili Orestes'i gösteren bir sahnede tıpkı güzel tunç heykelciğindeki (Resim 53) gibi yılanlar tutmaktadır.

Etrüsk atölyelerinde yapılmış, *Oresteia* dönemine ait bir başka sahne doğrudan insanların kurban edilmesi ile ilgilidir. Furilerden kurtulmaya çalışırken Orestes uzaklara, Taurislilerin barbar ülkesine kaçmak zorunda kalır. Can dostu Pylades ile birlikte Tauris'e[16] vardıklarında Orestes, kurban edilmek üzere olduklarını ve kanlı kurbanı gerçekleştirecek olan rahibenin uzun zamandır kayıp olan, Artemis'in mucize bir şekilde kurban edilmekten kurtardığı kız kardeşi İphigeneia'dan başkası olmadığını keşfeder. Bu ve diğer sahnelerde yer alan altar, ölümle ilgili ritüellerin kutsal içeriğine işaret etmektedir.

İlyada'da (23. 175-6) sadece iki satırda yer alan ve Yunan topraklarında icra edilen sanatta hiçbir zaman betimlenmemiş olan Truvalı mahkûmların kurban edilmesi sahnesi, İtalya sanatında önemlidir. Zira mezarlar için uygun bir konu teşkil eden bu sahnede, Akhilleus ölen arkadaşı Patroklos için adak olarak Truvalı on iki mahkûmu öldürürken gösterilmektedir. Bu kahraman *İlyada*'da azametli bir barbar olarak görülür. Arkadaşının ölümüyle yıkılan Akhilleus, insan kurban edilmesinin de içinde bulunduğu eski bir gelenek olan ölüye adak adama ile süslü ve pa-

---

16 Tauris, bugün İran'da bulunan Tebriz şehridir (çev.).

halı mezar hediyeleri sunumuna başvurur. Bu, çağdaşları tarafından vazgeçilmiş ve Homeros tarafından kötü, çirkin bir eylem olarak tanımlanan bir gelenekti.

Etrüsk sanatındaki bu sahnenin tam sunumu, Patroklos'un hayaletinin önünde Truvalılardan birinin boğazını kesen Akhilleus'un, Vanth ve Charu isimli Etrüsk demonları tarafından çevrelendiği, 4. yüzyıla ait Vulci'deki François Mezarı'nda yer alan betimlemede görülmektedir. Benzer bir diğer sahne, British Museum'daki yuvarlak, süslü bir tuvalet kutusunda (*cista*) görülmektedir (Resim 41, 42). Ajax, kaçmalarını engellemek için çıplak, kesik ve kanayan bacakları olan diğer mahkûmları getiriyor. Tamamen İtalya'ya özgü bir sanat motifi olan Akhilleus'un Truvalı mahkûmları kurban edişi, Etruria'dan, Etrüskleşmiş Praenes-te'den ve güney İtalya'dan pek çok sanat eserinde karşımıza çıkmaktadır.

Savaş sahneleri, Yunanistan'da olduğu gibi Etruria'daki Helenistik sanatta da sıklıkla betimlenmişlerdir. Bunlardan bazıları, Gaul figürlerini sivri saçlı, uzun boylu ve yalnızca bir kemer ile boyun zinciri dışında hiçbir şey giymemiş halde, oldukça gerekçi bir şekilde resmeden yarı-tarihsel sahnelerdir. Yunanlarla Amazonlar arasında geçene benzer savaşlar ya da Tanrılarla Devlerin Savaşı gibi mitolojik savaş sahnelerinin betimi, özellikle dehşet verici detaylara vurgu yapmaktadır. Örneğin Yedilerin Thebai'yi kuşatması sırasında canlı haldeki Melanippos'un beynini kemiren Tydeus'u gösteren sahneyi (Resim 10) ve Oedipus'un oğulları Eteokles ile Polyneikes'in kardeş katili oluşlarını (Resim 9) görmüştük. Bu sahnede sanatçılar, kardeşlerin yaralarından akan kanı sık sık göstermektedirler.

Bu tip betimlemeler, Etrüsklerin tercih ettiği vahşet sahnelerinden meydana gelmektedirler. Kehanet ile ilgili sahnelerde sıklıkla karşılaşılan ve parçalanmış vücut sahnelerinde de yer alan kopmuş kafalar, bir diğer sevilen Etrüsk motifidir. Akhilleus'un,

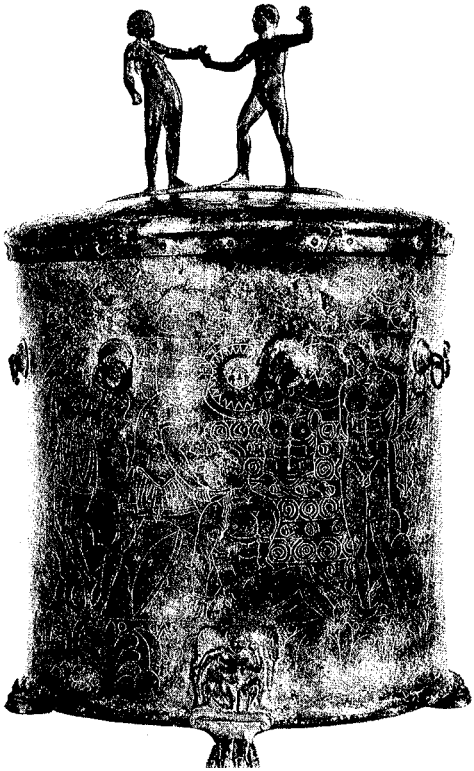
Troilos'un kopmuş kafasını bir silah olarak kullandığını görmüştük ve benzer bir sahne bir Etrüsk kül vazosunda (Resim 12) görülmektedir. Vazodaki Actaeon'a ait Yunan miti, çıplak halde yıkanmakta olan Artemis'e istemeyerek baktığı için korkunç bir ceza olan Actaeon'un kendi av köpekleri tarafından parçalanışını göstermektedir.

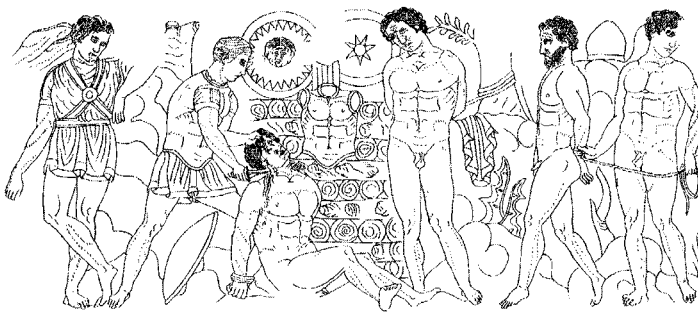
Yunan ve Roma tarihçilerinden derlenmiş olan, Etrüsk tarihi hakkındaki zayıf bilgimiz insan kurban edilişlerine yönelik iki gönderme içermektedir. Biri 4. yüzyılda, İtalya'nın henüz fethedilmediği bir zamanda, Etrüsk kentleri ile Roma arasındaki şiddetli mücadele esnasında meydana gelmiştir. Yakalanan 300 civarında Romalı asker Tarquinia meydanında halk önünde düzenlenen bir ayin ile kurban edilirler (Livy 7.15.9-10). Daha evvel, Yunan kuvvetleriyle çarpıştıkları korkunç bir deniz savaşının ardından Cerveteri sakinleri mahkûmların hepsini öldüresiye taşlamışlardı. Bu olayın hemen ardından ortaya çıkan veba salgını, onları Delphoi'deki bir kâhine gitmeye itti. Kâhin bu suçun cezasını ödemeleri için dinî ayinler, oyunlar ve at yarışları düzenlemelerini buyurdu. Bu, Kral İphitos'un Peloponnese'deki Elis topraklarını kırıp geçirmekte olan bir veba salgınını önlemek için Olimpik Oyunları başlattığını anlatan Yunan mitine benzerlik göstermektedir.

Etrüsklerin efsanevi vahşet sahneleri, klasik edebiyatta da yer almaktadır. Cerveteri'yi yönetmiş olan Kral Mezentius hakkında Virgil şunları anlatmaktadır: "Küstahça emirler ve vahşi silahlarla... Mezentius ölüleri yaşayanlarla el ele ve yüz yüze yerleştirerek (merhametsiz işkence!) bağlamaktaydı ve onları balçık içinde, bu dehşet verici kucaklaşmanın zehriyle ağır ağır öldürmekteydi'. Bu gelenek, Cicero'nun bir beyanatında Etrüsk korsanlarına atfedilmiştir (Virgil, Aeneid 8.478-88, Honoratus'un yorumu ile).

Resim 41 (Sağda): Truvalı Mahkûmların Kurban edilişi sahnesi, bu tunç kutu (cista) üzerine işlenmiştir.

Resim 42 (Altta): Patroklos'un yakıldığı odun yığınının önündeki Akhilleus (Achle: soldan ikinci) oturmuş bir mahkûmu kılıçtan geçirir ve mahkûmun boynundan kanlar fışkırır. Akhilleus'un arkadaşı Ajax, diğer üç mahkûmu öne doğru getirirken, elleri bağlı bir diğer mahkûm Ajax'ın yanında durmaktadır. Baştan aşağı silahlı Athena (Minerva) sağdadır. Praeneste'den, MÖ 4. yüzyıl.

İnsan kurban etme, bir zamanlar oldukça yaygındı. Bu uygulama, İshak'ın hikâyesini hatırlayan Yahudiler ve mitolojilerinin ilk dönemleri kurban edilen insanlarla dolu olan Yunanlar tarafından vahşi bulunduğundan terk edildi. İnsan kurban etmenin bir barbarlık belirtisi olduğunu dikkate alan Romalılar, Yunanların izini takip ettiler ve bu geleneği Gauller arasında yok etmek için sürekli girişimlerde bulundular. Ne var ki (Livy 22.57) bu geleneğin Carthaginianlar arasında işe yaradığını gören Romalılar, kendileri de bu yolla öfkeli tanrılarını yatıştırabileceklerini düşünerek Hannibal'e karşı yürüttükleri savaşın karanlık günlerinde bunu yine de denediler.

Akıbet

Roma Mitolojisinde Etrüskler

Roma mitolojisi, bilinçli olarak Yunan mitolojisinden daha tarihî ve dinseldi. Jane Gardner'ın belirttiği gibi, "çoğu Roma miti eski yazarlar tarafından kurmaca olarak değil, Roma halkının erken tarihi olarak sunuldular".[17] Roma mitleri için başlıca kaynaklarımızı oluşturan Livy, Virgil ve Halikarnassoslu Dionysios gibi yazarlar, ilk imparator Augustus zamanında yazıyorlardı. Roma'nın erken tarihi ve kökeni sorunları, bu dönemde kenti için yeni bir başlangıç sözü vermiş olan Augustus için çok büyük bir ilgi kaynağıydı. Romalılar zamanında yaşamış bir Yunan olan Plutarkhos MS 100 dolaylarında 'Yunanlar ve Romalıların Paralel Yaşamları' adlı kitabı yazar ve burada antik dönemin önemli adamlarının karakterleri ile ahlaklarından bahseder. Plutarkhos da Roma'nın erken tarihine ilişkin mitlerle ilgilenmiş ve 'Yaşamlar' kitabında Roma'nın ilk iki kralı Romulus ile Numa'ya yer vermiştir.

---

17 *Roman Myths*, Londra, 1993.

Bütün bu yazarlar; Etrüsk motiflerini yerel gelenek, ahlak ve estetik zevklerle uyuşturmak için onları uyarlayarak, dönüştürerek ve yeniden yorumlayarak; Etrüsk mitolojisi ve Etrüsk yaşantısının bakış açılarını kendi erken dönem Roma hikâyelerinde kutsal bir yere koydular. Etrüsk ikonografik motifleri Roma sanatında tamamen farklı anlamlarla, farklı bağlamlarda görüldü.

Romalı tanrıların görev listesi, bir takım Etrüsk etkileri taşımaktadır. Pek çok Roma tanrısı Yunan tanrıları ile özdeşleşmekteydi: Jupiter (Jove olarak da bilinir), Neptune, Mars ve Venus aşağı yukarı Zeus, Poseidon, Ares ve Aphrodite'ye karşılık gelir. Ateş tanrısı Vulcan Hephaistos'a karşılık gelmekteydi. Ama Etrüsk dininde olduğu gibi, kadın tanrıçalar -Juno, Diana ve Minerva; Hera, Artemis ve Athena ile özdeşleştirilir- Yunan tanrıçalarına nispeten daha geniş bir etki alanına sahiptirler. Minerva, Yunan Athena'dan oldukça farklıdır ve ismini aldığı Etrüsk Menrva'ya daha yakındır. Romalılar için Minerva, Capitoline Tepesi'ndeki tapınağın ve Jupiter, Juno ve Minerva'dan oluşan tanrılar üçlemesinin lideriydi. Rivayete göre bu tapınak Tarquinler tarafından inşa ettirilmişti ve monarşinin sona ermesinden bir süre önce, MÖ 510 yılında Roma'nın son kralı Kibirli Tarquin tarafından hizmete sunulmuştu. Capitoline Tapınağı bu üçlü ile birlikte Roma'nın simgesi halinle geldi ve İmparatorluğun bütün kentlerinde uygulandı.

Aeneas'ın annesi Romalı Venus Genetrix ('Kadın ata Venus') Roma mitolojisinin ilahesiydi ve Homeros'un uçarı, Yunan mitolojisinin sonraki dönemlerinde aşk tanrıçası olan Aphrodite'den çok farklıydı.

Venus'un, genellikle baştan aşağı giyinik olarak gösterilen güçlü Etrüsk tanrıçası Turan'ın imgesinden esinlenilmiş olması muhtemeldir (Resim 22).

Augustus döneminden sanatçılar ve yazarlardan öğrendiğimiz bu erken Roma mitlerinde, Venus'ün oğlu Truvalı Aeneas,

Romalıların atası olarak kabul edilmektedir. Homeros'un şiirlerinde yer alan hem Yunan hem de Truvalı kahramanların Yunan kökenli oluşları, dünyanın Yunan kültürünü tanıyan geri kalan kısmıyla Romalıları ilişkilendiren evrensel sınıflandırmanın bir parçası olarak kabul edildi. Romalılar, Roma soyunun Mars ile Bakire Rhea Silvia'nın ikiz oğulları olan Romulus ve Remus'tan geldiğini iddia eden yerel İtalya mitinde herhangi bir çelişki olmadığını düşünüyorlardı. Romulus ve Remus, kralın emri üzerine Tiber Nehri'nin kıyısında terk edilmiş, ama dişi bir kurt tarafından kurtarılarak beslenmişlerdir (Resim 39). Roma'nın kökenleri hakkındaki Yunan ve yerel Roma mitleri, ikizlerin esas kurucu Aeneas'ın torunları olarak kendi yerlerini almalarıyla zaman içinde uygun bir kronolojiye oturdular.

Aeneas, Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia*'sını kendine örnek alan Virgil'in destansı şiiri *Aeneid*'in kahramanıdır. Bu hikâye, Aeneas'ın yazgısını tamamlamadan ve Roma'nın gelecekteki kuruluşunu güven altına almadan önce katlanmak zorunda kaldığı seyahatleri ve savaşları anlatmaktadır. Bunun dışında Virgil, Aeneas'ın en kuvvetli rakiplerinden biri olan ve zalimliği, düşmanları için tertiplediği cinayet çeşitleriyle resmedilen Caere kralı, zalim ve acımasız Mezentius'un hikâyesini de anlatmaktadır (bkz. sayfa 97).

Etrüsk ve Roma mitolojisi arasındaki en ilginç zıtlık, Cacus'un kişiliği ile ilgilidir. 4. yüzyıla ait bir aynada, uzun saçlı genç Cacu'nun boynunda bir gerdanlıkla lir çalarken (Resim 38) gösterilmiş olduğu yerel Etrüsk miti ya da efsanesini görmüştük. Kendisinden daha genç olan arkadaşı ya da yardımcısı Artile, dizlerinin üstünde duran açık bir tabletten bir kehaneti okuyor ya da kayıt ediyorken Cacus'un yanında durmaktadır. Artile; Etrüsk sanatında görülen Chalchas, rulo tutan Lasa, Amphiaraos ve Fate'nin çivisini çakan Athrpa'yı da (Resim 4, 14, 34) kapsayan çok sayıda bilici, falcı, kâhin ve rahip grubunda yer alır. Aynı ay-

nada karşımıza çıkan, 6. yüzyıla ait Vulcili Etrüsk kahramanları Vipinas veya Vibenna kardeşleri, Etrüsk sanat abideleri ve kitabeleri sayesinde tanıyoruz; Etrüsk aynaları ve duvar resimlerinde yer alan bu hikâyeler, onlar hakkında geleneksel Roma tarihinde söylenenlerle uyuşmaktadır.

Ne var ki Roma geleneğindeki Cacus'un hikâyesi, Etrüsk mitolojisindeki Cacu'nunkinden bütünüyle farklıdır. Livy, Herkules'in onuncu görevinden evine dönüşte, üç kafalı canavar Geryon'dan aldığı sığırları önünde sürerek ilerlerken Tiber Nehri tarafında dinlenmek üzere durduğunu söylemektedir. Herkules uykuya daldığında Cacus adındaki bir çoban onun en besili sığırlarını çalar ve sığırları kuyruklarından geri geri sürükleyerek bir mağarada saklar. İzlerin mağaradan başladığını gören Herkules, buradan ayrılmak üzere yola çıkar. Ancak sürülerin mağarada böğürdüğünü duyduğu zaman kandırıldığını anlar ve Cacus'un ardından gidip değneği ile onu öldürene kadar döver.

Virgil'in *Aeneid*'inde Cacus insan değildir; Roma'da Aventine Tepesi'ndeki büyük bir mağarada yaşayan korkunç bir canavardır. Vulcan'ın, *Odysseia*'daki Kykloplara büyük ölçüde benzeyen, ateş püsküren oğlu ve bir yamyam olan Cacus, Herkules'den kaçar ve kendisini bir mağaranın içinde koca bir kaya ile hapseder. Herkules, tepenin üstünden mağaranın çatısını sökerek onu yakalar. Hem Livy'nin hem de Virgil'in hikâyelerinde Herkules Cacus canavarını yok ederek bölge halkının sevgisini kazanır. Halk, kralları Evander'in liderliğinde, kurtarıcılarının onuruna Ara Maxima altarını kurdular ve burada yine kurtarıcılarının adına yıllık kurbanlar adayıp ayinler düzenlediler.

Peki, Etrüsk mitolojisindeki bilici Cacu, Romalı hırsıza veya Herkules tarafından yok edilen bu canavara nasıl dönüşmüştür? Her ne kadar bu Etrüsk mitinin değişmesindeki nedenleri anlamak kolay değilse de Romalıların bazı ritüelleri açıklamak için mitleri kullandıklarını görüyoruz. Romalılar ayrıca eski anıtların,

heykellerin ve kentte etraflarında gördükleri diğer şeylerin kökenini açıklamak için mitolojiden faydalandılar.

Romalı yazarlar, Roma'daki Etrüsk monarşisine hikâyelerinde yer verirken kendi geleneklerinden farklı olan Etrüsk gelenekleri üzerinde bilinçli olarak odaklandılar. Tarquin soyunu anlatan hikâyeler, Tarquin ve Tanaquil gibi aristokratik çiftler üzerinde yoğunlaşır. Tarquinlerin güçlü eşlerinin pozisyonları ve özgürlükleri, Etrüsk kadınlarının önemini yansıtmaktadır. İlk Tarquin olan Lucius Tarquinius (asıl adı bir Etrüsk ünvanı olan Lucumo idi), Roma'ya Etrüsk aristokratı olan karısı Tanaquil ile birlikte gelir. Tanaquil, böylece ikinci kez yüksek mevki sahibi olur. Güçlü sezgi yeteneğiyle kocasının kral olacağını önceden haber vermiştir ve Roma halkı arasında popüler biri haline gelip tahtı kazanması için ona yardım eder. Yıllar geçtiğinde, yaşlı bir kraliçe iken damatları Servius Tullius'un tahtın varisi olmasını planlar.

Son kral zalim Tarquin'in kibirli ve acımasız eşi Tullia da önemli mevki sahibidir. Tullia, kocasının tahtı elde etmesi için (tıpkı Bayan Macbeth gibi) kız kardeşi, eniştesi ve hatta kendi babası yaşlı kral Servius Tullius'un öldürülmesi için bir komplo kurar. Atlı arabasını kralın cesedi üzerinde sürerek ve arabanın tekerleklerini babasının kanına bulayarak ataerkil Romalıların gözlerinde tarifi imkânsız bir vahşet gerçekleştirir.

Livy ve diğerleri tarafından anlatılan geleneksel bir hikâyeye göre Roma'daki Etrüsk monarşisi, ahlak kurallarına karşı geldikleri söylenen, biri Romalı yönetici kadın ile diğeri Etrüsk prensesi olan iki kadın arasındaki rekabet nedeniyle son bulur. Mücadelenin durulduğu bir arada memurlar ikisi arasında bir yarışma yapmaya karar verirler ve kadınların yaptıklarını görmek üzere gece atlarıyla gezintiye çıkarlar. Roma'nın iffetli yöneticisi Lucretia'yı, gecenin geç saatlerine kadar evinde çalışırken ve eski zamanlarda Yunan ve Romalılarda iyi bir ev kadını olmanın ve iyi ev idaresinin göstergesi olan yün eğirme işini hizmetçilerine

öğretirken bulurlar. Diğer taraftan Etrüsk Prensesi, aynı Tarquinia'daki arkaik mezar resimlerindeki çiftler gibi zarif kadın ve erkeklerden oluşan genç aristokratlar ile birlikte ziyafet çekmek üzere dışarıdadır. Yarışma; Etrüsklerin lüks yaşantısı ile Romalıların başarılarını mal ettikleri eski moda ahlak, *mores maiorum* arasındaydı.

Lucretia'nın hikâyesi, Roma'da monarşinin sonunu getiren zalim hükümdarların tipik zevk ve sefahatini betimler. Kibirli Tarquin'in oğlu ve bahse katılan memurlardan biri olan Sextus Tarquinius, iffetli güzel Lucretia'yı görür görmez ona vurulur. Sextus Tarquinius, Lucretia'nın evine tekrar gider ve Lucretia onu misafirperverce ağırlar. Ne var ki Lucretia tarafından reddedilen Sextus Tarquinius ona vahşice tecavüz eder. Lucretia akrabalarının hepsini bir yerde toplar ve ardından diğer Romalı kadınlar arasında namussuzluk timsali olarak yaşamaya devam etmektense intihar eder. Tarquin ailesinin bir üyesinin de içinde yer aldığı bu skandal, Lucretia'nın Romalı aristokrat akrabalarının bir araya gelmesi sayesinde başarılı olur. Rivayete göre Lucretia'nın akrabaları bu zalim kral ile ailesini Roma'dan sürer ve MÖ 509 yılında Cumhuriyeti kurarlar.

Sürgün edilen Tarquin, bir başka Etrüsk kralı olan Chiusili Porsenna'dan yardım ister ve bu kral Etrüsklerin Tarquin'i kral olarak yeniden atamaları için önayak olur. Porsenna'nın Roma'yı kuşatması, Romalı bakire Cloelia'nın da içinde olduğu Romalılar tarafından cesur ve kahramanca karşılandı. Porsenna, çok sayıdaki Romalıyı yakalayıp Roma ile Etrüsk toprakları arasındaki hududu belirleyen Tiber Nehri boyunca kurulmuş Etrüsk kampında tutsak eder. Bunların arasında Cloelia da vardır. Cloelia bir grup tutsak kadın arkadaşıyla beraber Livy'nin dediği gibi "düşmanlarının okları arasında" oradan cesurca kaçar, onlara nehri baştanbaşa yüzerek geçmelerinde öncülük eder ve böylece Roma'ya ailelerinin yanlarına geri dönerler. Porsenna bu cesur

davranışa hayranlık duymaktan kendini alamaz, ama Cloelia bir tutsak olduğu için ondan geri dönmesini ister. Cloelia geri döner; Porsenna ise Cloelia'yı tutsaklarının yarısıyla beraber serbest bırakır ve böylece her ikisi de onurlu birer davranış sergiler. Romalılar, altta kalmamak için Roma meydanında at üstündeki Cloelia'nın tunç heykelini yaparak onu onurlandırırlar. Hikâyenin bütünü, Roma'da bulunan at üstündeki bir kadın heykelinin - muhtemelen bir Etrüsk tanrıçası ya da Amazon heykeli- varlığını açıklama çabası olabilir.

Mucius Scaevola'nın hikâyesi de Posenna'nın Roma'yı kuşatması sırasında geçmektedir. Hikâyedeki adı, Yunancada 'solak' anlamına gelen *Scaevus*'tur. Latince *sinister* kelimesinin karşılığı 'sol' ya da 'şanssız'dır. Dolayısıyla adı 'Solak' demektir. Dostu Romalıların umutsuz durumunu gören genç aristokrat Mucius, kralı öldürmeye kararlıdır ve bir hançer kuşanarak Etrüsk kampına gitmek üzere yola koyulur. Orada kralı bir tepe üstünde yardımcısıyla beraber otururken ve askerlere maaşlarını dağıtırken görür. Her iki adam da aynı kıyafeti giydiklerinden Mucius yanlış adamı bıçaklar. Kral kendisine karşı hazırlanan komplo hakkında bilgi edinmek istediğinde, Mucius, ülkesi ve zafer kazanmak söz konusu olduğunda, Romalı bir vatandaş için acının ne kadar az önemli olduğunu göstermek için sağ elini cesurca altardaki ateşin üzerine koyar. Mucius, kendisi başaramadığı takdirde, diğer üç yüz gencin de suikastı gerçekleştirmek için yemin ettiklerini söyler. Hikâyenin Livy versiyonuna göre, Porsenna Mucius'un bu davranışından oldukça etkilenir ve yine suikaste teşebbüs edileceğinden korktuğu için Romalılarla anlaşma yapıp kuşatmayı sona erdirir. Daha az Roma taraftarı ve daha olası görünen alternatif bir hikâye ise Romalıların ona vergi ödediklerini ve böylece kralın oradan ayrıldığını söylemektedir. Kral ve yardımcısının aynı şekilde giyinmiş olmaları hakiki bir Etrüsk

detayıdır: Etrüskler güzel kıyafetler giydikleri için itibar sahibidirler.

Livy tarafından aktarılan hikâyelerin üçüncüsü olan 'Köprüdeki Horatius' hikâyesi, Macaulay'ın 'Eski Roma'nın Ezgileri' (Londra, 1842)'ndeki heyecan verici *Horatius* destanına da konuolmuştur:

Clusium'un tanrısı Porsena
Dokuz Tanrı adına ant içti ki
Tarquin'in büyük evi
Daha fazla haksızlığa uğramasın.
Dokuz Tanrı adına ona o yemini etti,
Ve bir buluşma günü zikretti,
Ve habercilerine ileriye at sürmelerini emretti,
Doğuya ve batıya ve güneye ve kuzeye
Ordusunu çağırmaya.

Porsenna Roma üzerine yürürken, cesur bir Romalı olan Horatius Cocles ('Tek Gözlü') Tiber Nehri üzerindeki düşman ordusunun Roma'ya girmesini kolaylaştıracak olan ahşap köprüyü kesmeleri için Romalıları teşvik eder. Romalılar kendilerine söyleneni yaparken, Horatius da aralarından sadece iki kişiyle birlikte Etrüskleri geri püskürtmeye gönüllü olur.

Köprüyü baltayla kes Sayın Konsolos,
Var gücünle;
Bana yardım edecek iki kişiyle birlikte,
Düşmanı oyalayacağım.
Oradaki dar yolda bin kişi
Üç kişi tarafından durdurulabilir belki...

Düşman Etrüskler üç Romalıya önce gülerler, ama çok geçmeden ön safların aşağı düştüğünü görürler:

Bütün Etruria'nın en soyluları
Gözü pek Üçlünün yolunda
Kanlı cesetleri toprakta gördüklerinde
Yüreklerinin yandığını hissettiler...

Ordunun ilerlediği sırada Horatius'un kesmesiyle birlikte köprü çöker:

Gök gürlemesi gibi bir gürültüyle
Gevşeyen kolonlar çöktü
Ve bir su bendi gibi, koca enkaz
Akarsuya enlemesine düştü:
Ve uzun bir zafer haykırışı
Roma'nın duvarlarından yükseldi,
En yüksek kulelerin tepelerine kadar
Sarı köpükler sıçradı.

Cesur Horatius tek başına kaldı,
Ama halen akıllarda;
Üçlü, otuzbin düşmanın önünde,
Ve uçsuz bucaksız azgın suların ardında.
"Onunla beraber aşağı!" diye bağırdı hain Sextus,
Solgun yüzündeki bir gülümseme ile.
"Şimdi yol ver," diye bağırdı tanrı Porsena,
"Şimdi yol ver bizim şerefimize!"

Horatius Baba Tiber'ı yardıma çağırdı ve zırhıyla nehrin içine atladı:

"Ey Tiber!
Romalıların dua ettiği Baba Tiber!
Bir Romalının hayatı, bir Romalının silahları,
Bu gün senden medet umuyor!"
Böyle söyledi
Yanında, güzel kılıcı kınında,

Ve sırtında zırhıyla,
Akıntıya kafa üstü daldı.

Ne sevinç ne de acı sesi
Her iki yakadan da duyulmadı;
Ama dostlarla düşmanların şaşkınlıktan dili tutulmuş,
Patlamış dudaklar ve kısılmış gözlerle,
Onun daldığı yere gözlerini dikip kaldılar;
Ve dalgaların üstünde
Başlığının belirdiğini gördükleri zaman,
Bütün Roma coşkulu çığlıklarıyla çınladı,
Ve hatta Tuscany safları
Tezahürata güç bela tahamül edebildiler.

Horatius Roma'yı kurtarır ve bir heykeli dikilerek onurlandırılır.

Livy'nin tarihinde renkli bir şekilde anlatılan bu ve diğer hikâyeler, daha sonraki sanatçılarla şairlere ilham kaynağı oldular. 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki dönemde, ressamlar Lucretia'nın ölümü, elini ateşe tutan Scaevola ve diğer Romalı kahramanların cesaret hikâyelerini resmediyorlardı. Öğrenciler Macaulay'ın şiirini ezbere biliyorlardı. Daha önceki nesiller Shakspeare'in 'Lucrece'nin Tecavüzü' adlı eserini bir solukta okuyordu.

Bu geleneksel hikâyelerin temelini oluşturan tarihî gerçekleri, kurgusal ve mitolojik çerçeveden ayırmak zordur. Pek çok isim Etrüsk ismidir: Tarquin, Tanaquil, Porsenna ve Mezentius. Lucumo bir unvandı. Günümüze kadar ulaşan bir söylevde, İmparator Claudius, Tarquin ile Tanaquil'in oğlu Servius Tullius'u Etrüsk ismi ya da unvanı olan Mastarna (Porsenna'da olduğu gibi, Etrüsk isimleri -na ile biter) ile özdeşleştirmektedir. Claudius, Etrüsk tarihi hakkında oldukça fazla bilgiye sahipti: Livy ile çalışmıştı, Etrüsklerden bir kadınla evlenmişti ve Etrüskler üzerine maalesef günümüzde kayıp olan bir kitap yazmıştı.

Tıpkı Etrüsk tanrıları ile kahramanları hakkındaki hikâyeler gibi, daha sonraki dönemlerin sanat ve ikonografisinde karşımıza çıkan bazı sanat imgeleri de eski Etrüsk örneklerine dayanmaktadırlar. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, bebek emziren anneler, anne-çocuklar, çiftler, kanatlı figürler, demonlar, çıplaklık, hayaletler, parçalanmış bedenler ve insan kurban etme sahneleri, Etrüsk sanatı ile ikonografisinin en temel özellikleriydiler.

Anne ve çocuk veya emziren anne motifi (Resim 29, 35), hiç beklenmedik ortamlarda karşımıza çıkmaktadır. Roma'daki Augustus'un Ara Pacisi'nde dört mitolojik levha Roma'nın sembolik imgelerini göstermektedir: Dişi bir domuzu kurban etmek üzere olan Aeneas; Romulus ve Remus'u emziren dişi kurdu keşfeden Faustulus; oturmakta olan ve silahlı tanrıça Roma; dizleri üzerinde iki bebek tutan ve toprağın bereketini sembolize eden, hayvanlar ve bitkilerle çevrelenerek oturmakta olan bir kadın. Bu grup içinde en iyi korunmuş olanlardan biri olan oturmuş kadının kimliği çok tartışılmıştır. Öneriler, Terra Mater, Venus ve Pax'ı içermekteydi. Bebeklerden biri kadının göğüslerine kadar ulaşmakta, ama onlara dokunmamaktadır. Augustus tarafından tercih edilen klasik Yunan repertuarı, Etrüsk sanatında ve İtalya'nın diğer yerlerinde sıklıkla görülen annesinden süt emen bebek motifinden kaçınmıştı. Belli ki klasik sanatçılar bu imgeyi utandırıcı ilkellikte ve barbarca bulmuşlardı. Bu, insanlara değil, hayvanlara uygundu.

Romulus ile Remus'u emziren dişi kurdun yer aldığı sahne, Roma imgelerinin en ünlü figürlerinden biri üzerinde odaklanmaktadır ve bu imge herkesçe kabul görmüş, oldukça popüler hale gelerek günümüze kadar ulaşmıştır. Ne var ki bugün halen Capitoline Tepesi'nde görülen Capitoline Kurdu gerçekte arkaik bir Etrüsk tunç heykeliydi ve aslında ikizleri emziren bir kurt değildi (Resim 39). Bu kurt, aynı Khimaera'daki Tarquinia mezarla-

rının duvarlarında resmedilmiş dişi aslanlar (Resim 33), mezarların ve kutsal yerlerin girişlerini koruyan dişi sphinxler ya da diğer hayvan ile canavarlar gibi hırıltılı, güçlü, koruyucu özellikleri olan bir hayvandır. Capitoline Kurdu'nun altındaki ikizler, gerçekte heykeltıraş Antonio Pollaiuolo tarafından Rönesans dönemindeki eklenmiştir. Bununla birlikte, aynı Roma sikkelerinde resmedildiği gibi muhtemelen öncelleri bulunmaktaydı.

Etrüsk motifleri, sonraki tarihlere ait pek çok imgede de tanınabilirler. Pompei'de, açlıktan ölmek üzere olan yaşlı babasını emziren faziletli Romalı kadın yönetici Pero'nun hikâyesini tasvir eden bir heykel, oldukça tuhaf bir görüntü sergilemektedir. Bu sahne, Juno'nun göğsünü emen yetişkin Herakles'i gösteren Etrüsk aynasının bir benzeridir (Resim 20). Bu, sevilen bir Helenistik motif olmuş ve özellikle Antikçağ'ı betimlerken sarsıcı sahnelerden zevk alan Barok sanatçıları tarafından kullanılır hale gelmişti.

Pompei'deki resim ve heykel, Romalı tanrı Priapus'u erkeklik organını gözler önüne sermek için giysisinin eteğini kaldırırken göstermektedir. Bu tip cinsellikle dolu imgeler, kötülüklere karşı koruyucu olarak kullanılırlar, yaşamın tüm alanlarında bereket ve başarıyı garanti altına aldığına inanılırdı. Cinsel organları sergilemek için eteği kaldırma hareketi, Etrüsk sanatında bulunan ve eski Yakın Doğu'dan alınan bir motifti. Yunan mitolojisi bu tarz çıplaklığı Demeter'in yardımcısı Baubo figüründe kullanmıştı. Hikâyeye göre, Demeter Yeraltı dünyasının tanrısı Hades tarafından kaçırılan kızı Persephone ya da Kore için avutulamaz bir yas içindedir. Kızın yeraltına kaçırılmasıyla yeryüzü çoraklaşır. Hiçbir şey yetişmez olur ve bütün canlılar yok olmakla karşı karşıya kalırlar. Sonunda Baubo tanrıçayı eteğini yukarı kaldırarak güldürür ve Demeter yasına son verip yumuşamaya başlar. Demeter'in attığı kahkaha, Baubo'nun çıplaklığına aniden

verilen bilinçsiz bir tepkidir ve bu çıplaklık, kötülüklere karşı korucudur.

Etrüsk motiflerini Roma sanatında gördüğümüz için şaşırmamamız gerekir, zira Romalıların etrafı Etrüsk sanatıyla çevriliydi. Pliny, Atalanta ve Helen'in çıplak figürlerinin Roma yakınlarında bir Latin kenti olan Lanuvium'daki bir tapınakta yan yana resmedilmiş olduğunu söyler. Güzel Helen ile kadın atlet Atalanta, Etrüsk sanatçılarının çok sevdiği bir konuydu ve MÖ 4. yüzyıla ait bir aynada da yan yana bulunuyorlardı (Resim 34). Hatta İmparator Caligula'nın bu figürler için yanıp tutuştuğu ve figürlerin kendi sarayına taşınmasını istediği, ama duvardan çıkarmayı başaramadığı söylenmektedir.

Rönesansta Etrüsk Mitolojisi

Etrüsk demonolojisinin Hıristiyan sanatındaki etkisi, Ortaçağ resim ve heykellerindeki cehennem tasvirlerinde önemli bir unsurdu. Çarpıcı Etrüsk şeytanların demon figürleri Hıristiyan bağlamına nakledilmişti. Luca Signorelli'nin Orvieto Katedrali'ndeki 'Lanetli' (1499-1504) resminde ve Michelangelo'nun Sistine Şapeli'ndeki 'Son Yargı'sındaki (1541 yılında tamamlandı) demonlar Etrüsk örneklerine dayanmaktadır ve Charun ile Tuchulcha Hıristiyan inancındaki cehennemi konu alanlara ilham kaynağı olmuştur (Resim 43, 44). Etrüsk demonu Charun, Giotto'nun Şeytan'ının yüzü ve yine Giotto'nun Padua'daki Arena Şapeli'ndeki Judas'ı için bir örnek olarak kullanılmıştır.

Etrüsk sanatında olduğu gibi kanatlı ve güzel dişi demonlar, bu çirkin, gaga burunlu erkek demonların partnerleri ve eşleriydiler (Resim 18). Çok sayıdaki kanatlı melek imgesi, Etrüsk modellerine dayandırılabilir. Ortaçağ ve Rönesans sanatının bazı

Beşaret[18] sahnelerinde yer alan meleklerin gökkuşağı renkleriyle bezenmiş kanatlarının şekli, Vulci'de bulunan François Mezarı'ndaki Truvalı mahkûmların kurban edilmesi tasvirinde yer alan Vanth'ınkilere ya da British Museum'daki Vanth'ın kanatlarına (Resim 53) çok benzemektedir.

Resim 43: Luca Signorelli'nin Orvieto Katedrali'ndeki 'Son Yargı'sından bir şeytanın detayı. Kurbanların kafalarının arkalarını ısıran şeytan motifi, Tydeus ve Melanippos sahnesine gönderme yapmaktadır (bkz. sayfa 41). 1500 dolayları.

Etrüsk sanatının en doğrudan etkisi muhtemelen *İlahi Komedya*'da Cehennem'e yolculuğunun başındaki Dante'yle karşımıza çıkmaktadır. Dante, 1300 yılının Jübile[19] törenleri için Roma'ya gittiğinde Capitoline Kurdu'nu görür (Resim 39). Ro-

---

[18] Arapçada iyi haber, müjde anlamına gelmektedir. Hıristiyanlıkta İsa'nın doğumunun Cebrail aracılığı ile Meryem'e önceden bildirilmesine verilen isimdir. Meryem'in İsa'ya gebe kaldığına inanılan 25 Mart günü, her yıl Hıristiyanlarca Beşaret bayramı olarak kutlanır. (ed.)

[19] Katolik inancında 50 yılda bir yapılan Jübile törenlerinde, Roma'ya hacca gidenlerin günahları Kilisece affedilmektedir. (ed.)

ma'daki ölüm cezalarının gerçekleştirildiği Lateran Meydanı'ndan aşağı doğru bakan bu eski ve tehditkâr kötülüklere karşı koruyucu vasıflara sahip yaratığın görüntüsü karşısında çarpılır ve şiirinde bunu etkili bir şekilde kullanır.

Resim 44: Michelangelo tarafından Sistine Şapeli'nde resmedilmiş olan 'Son Yargı'dan ölülerin korkunç feribotçusu (1535-1541). Saçının garip topuzu ve sivri uçlu hayvan kulakları Tarquinia'daki Anina mezarından Charu figürünü anımsatmaktadır.

Yaşam yolculuğunun ortasına gelip de Yeraltı dünyasına yolculuğu henüz başlamışken yolunu kaybeder ve kendini karanlık bir ormanda bulur. O sırada karşılaştığı hayvanlara dair özellikle üç betimleme vardır. Bu hayvanların her biri, sırası gelince önüne çıkarak onu tehdit eder ve yolunu keserler: İlk önce bir panter ya da leopar; ardından bir aslan; üçüncü ve sonuncu olarak en korkuncu, zayıf ve açlıktan ölmekte olan dişi bir kurt:

Ve cılızlığı binbir istek dolu,
Çok kişiye neler çektirdiği
besbelli bir kurt, üstelik dişi[20]

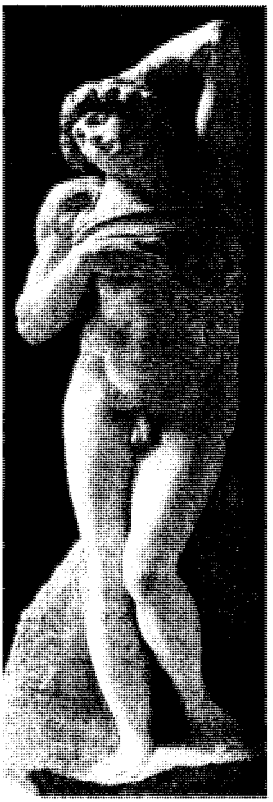
Resim 45: Yunan Yeraltı dünyasından bir sahne: ölümüne neden olan yaralarına bandajlar saran Agamemnon'un ruhu ve mantosunu başının üzerine çekmiş olan Yunan bilici Teiresias (Teriasals). Önemsiz ölümlülerin minik ruhları ikisinin arasındaki bir çalının dallarında yarasalar gibi çırpınıyorlar. II Orcus Mezarı'ndaki bir duvar resminin 19. yüzyılda restore edilmiş versiyonu, Tarquinia, MÖ 4. yüzyıl.

Rönesans Toskana'sında Neo-Etrüsk dönemi boyunca Etrüsk imgeleri ile mitolojik karakterlerini benimseyen pek çok sanatçı vardı. Rönesans sanatındaki Etrüsk etkisi hakkında çok şey yazılmıştır ve halen keşfedilecek pek çok şey vardır. 'Resimli mağaralar' denen bu mezarları ziyaret eden sanatçılar pek çoğu Etrüsklere ait olan klasiklerin çokça örnek alındığını gördüler. Et-

---

20 Dante, *Inferno* I, 49-51, Henry Wadsworth Longfellow çevirisi, 1867.

rüsk aynaları ile hem Yunan hem de Etrüsk resimli vazoları mevcuttu ve bunlara 'antik' modeller olarak yürekten saygı duyulurdu. Bunların her zaman Etrüsklere ait olmadıkları bilinmekle birlikte, türlü bağlamlarda sanat imgeleri için model olarak kullanılmışlardı. Aslında bunların kenti dört bir yandan çevreleyen karanlık ve gizemli yeraltı mezarlarında bulunmuş olmaları, bu objelere akıl almaz bir değer verildiğinin göstergesidir.

Michelangelo tarafından yapılmış olan, 'Köle' ya da 'Tutsak' olarak bilinen bu heykel, yukarıda gösterilen Agamemnon'un bandajlarına benzer bir kumaş ile sarılıdır. Etrüsk mezar resminden etkilenilmiş gibi görünmektedir.

Michelangelo'nun 'Tutsaklar' da denen 'Köleler'i (y. 1531), Orcus Mezarı'ndaki Agamemnon'un hayaleti örneğinde olduğu gibi (Resim 45, 46) resimlerdeki Etrüsk ruhlarında karşımıza çıkan bandajlara benzeyen şerit halindeki kumaşlarla bağlanmışlardır. Bu bağlar, Michelangelo'nun bu heykellerle aslında ruhların özgür olmayı arzuladıklarını ama dünyaya ait olan bedenleri yüzünden tutsak olduklarını betimlediği izlenimi vermektedir.

Demek ki, Etrüsk mitolojik imgelerinin zenginliği ve Etrüsklerin zihniyeti, Etrüsk kültürünün yayıldığı yerlerde yaşamış ve karanlık Etrüsk mezarlarından modern dünyanın ışığına çıkmış abideleri görenlerin sanatlarını zenginleştirmişti.

Sonuç

Yunanistan ve daha sonra Roma'nın yanında gelişen Etrüsk uygarlığı, batı medeniyetine oldukça zengin bir miras bıraktı. Capitoline Kurdu ve bir baltanın etrafını saran bir demet değnek ya da bir tomar dal (Mussolini tarafından benimsenen sembol), Roma ve Roma İmparatorluğu'nun sembolleri olarak bugün hemen fark edilebilirler. Bunlar orijinalde Etrüsk kökenlidir. Beşaret sahnesinin Rönesans resimlerindeki rengârenk açılmış kanatlarıyla Meryem'e görünen güzel melekler, Etrüsk kökenlidir. Keza, Ortaçağ'a ait Son Yargı sahnelerinin korkunç hırıltılı şeytanları, çıplak ruhların ilk önce kafalarını yutan Cehennem'in Ağzı ve Dante'nin *İnferno*'sundaki günahkârların maruz kaldıkları zalim, kanlı işkenceler de öyledir. Bütün bu imgeler nihayetinde Etrüsk sanatından tanıdığımız Etrüsk mitlerinden kaynaklanmaktadırlar ve yazılı eserlerinin kayıp olmasına karşın Etrüsklerin zengin mitolojilerini harikulade bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Gördüğümüz gibi Etrüsk mitolojisi, tamamen yerel karakterler, hikâyeler ve kehanetler kadar Yunanların sanat ve edebiyat geleneğinde sunulan Yunan mitlerini de içine alan karmaşık bir oluşumdur. Etrüsk sanatçıları, hikâyelerin sunumu kadar seçimi konusunda da Yunan mitlerine özel bir ilgi gösterdiler ve Yunan imgeleriyle sahnelerini kendi gelenek ve düşüncelerini ifade etmek için şaşırtıcı ölçüde değiştirdiler. Yunan eserleri, Etrüsklerin dinî inançları, büyü hakkındaki fikirleri, cenaze törenleri ve toplumsal yapılarının genel hatlarını görmemize olanak sağlamaktadır.

Etrüskler son derece dindardılar. Eserlerinin çoğu kehanet ve keramet ile ilgili sahneler göstermektedir, zira onlarınki vahiyle gelmiş bir dindi. Cenaze törenleri de onlar için önemliydi. Mezar sanatında karşımıza çıkan çok sayıdaki kanlı ve acımasız savaş, kurban, ölüm ve parçalanmış beden sahneleri, bir cenaze törenini yerine getirmeyi amaçlamaktaydı ve belli ki ölü onuruna gerçek bir kurban adamanın yerini tutuyordu. Etrüskler için Yeraltı

dünyasına yolculuk da önemliydi ve bize ulaşmış olan sanat eserlerinde sıklıkla gösterilmişti.

Resim 47: Pişmiş topraktan yapılmış boyalı antefiks, göğüsleri açık bir kadını gösteriyor. Bunun kötü ruhları kovduğuna inanılıyordu. Campania'daki Capua'dan, MÖ y. 520-500. Pliny de fırtınaların açık kadın göğüsleri tarafından sakinleştirebileceği inanışını kaydetmiştir. Daha sonraki dönemlerde muhtemelen aynı inanıştan dolayı gemi başı süsleri sık sık bu şekilde yapılmıştır.

Resim 48: Sağdaki örnekte, Victoria figürü bir gemi başı süsünü andırmaktadır. Nelson'un cenaze arabası için 1805 yılında yapılmıştır.

Oldukça geniş bir yelpazeye yayılmış olan cinsel imgeler ve semboller, seks ile büyünün her zaman birbirine çok yakın olarak görülmesi olgusuyla açıklanabilirler. Örneğin, bir mezardaki erotik sahnenin kötü ruhları kovmakta etkili olduğuna inanılırdı. Cinsel motiflerin, sembollerin, imgelerin ve göndermelerin kuvvetli gücü; dinî, ritüel ve kötülüklere karşı koruyucu amaçlar için kullanıldı. Bunlar verimliliği, aile ile soyun devamlılığını garanti ediyor ve kutsuyor; ölünün öbür tarafa ulaşmasına yardım ediyor; tanrılarına saygılarını sunmak için kullanılıyor ve hem yaşayanları hem de ölüleri koruyorlardı. Bazı imgelerin güçlü etkisi kötülüğü kovmak için, ayrıca dini ve ölümü konu alan sanatta özel bir 'ritüel' veya psikolojik bir işlevi yerine getirmek için kullanılırdı.

Son olarak, bu aristokratik dünyada ailenin önemini belirten evli elit çiftler üzerindeki vurgu, Etrüsk sanatında çok önemli bir motiftir. Hem tanrı hem de insan çiftleri üzerindeki bu Etrüsk vurgusu, kadının ailesinin de kocanınki kadar aile soy ağacında önemli bir rol oynaması, Etrüsk kadınlarının yüksek mevkileri ile ilgili olarak anlatılanlar, Yunan ve Etrüsk davranış biçimleri arasındaki en temel farklılıkları oluşturmaktadır. Demokratik Atina toplumunun erkek egemen dünyası veya oligarşik Roma toplumunun *pater familias*[21] yapısının aksine aristokrat çiftler Etrüsk yaşamının toplumsal temeliydiler. Çocukların varlığı ve aile grupları da çiftler üzerindeki bu vurguyla ilişkilidir.

Peki, Etrüsklere ne oldu? Birçoğu MÖ 2. ve 1. yüzyıllarda savaşlarda öldüler. Ama İmparator Claudius zamanına gelene kadar Etrüskler dilleriyle beraber yok olmuşlardı. İç savaşlarda hayatta kalabilenler Romalılaştılar ve bazıları yüksek pozisyonlarda memur olmayı başardılar. Etrüsk rahipleri, kehanet kitapları ile

---

[21] *Pater familias:* Aile babası. (çev.)

saygı görmeye devam ettiler. Ne var ki Etrüsklerden günümüze varlığını sürdürebilen, Roma İmparatorluğu İtalya'sındaki bölgelerden biri olan Etruria gibi yalnızca isimler oldu.

Resim 49: Orcus Mezarı'ndan olması muhtemel bir Etrüsk mezar resminden esinlenilmiş, kurt postundan şapkasıyla Hades. Michelangelo döneminden, 16. yüzyıl başları.

Etrüsk Panteonu

Aşağıdaki liste, İtalyan ve Etrüsk tanrıları ile çeşitli Etrüsk kaynaklarında karşımıza çıkan Yunan tanrıları hakkında bilgi vermektedir. Bu tanrıların pek çok figürünü ve isimlerini; Etrüsk mücevherleri, aynaları ve diğer sanat objelerinde betimlenen sahnelerden ve tanrılara adanan hediyelerdeki adak kitabelerinden bilmekteyiz.

Yunan tanrıları, Etrüsk sanatı ile edebiyatında sadece isimlerini ve isimlerinden bazılarının yananlamlarını koruyabilmişlerdir. Örneğin, Yeraltı dünyası demonu Charu (Yunan Kharon, Resim 18) ya da bilici Chalchas (Yunan Kalkhas, Resim 4) için durum böyledir. Onların Etrüsk isimlerini, Yunanca kelimeyi Etrüskçeye uyarlayan kitabelerden biliyoruz.

Etrüskler, tıpkı kendilerinden sonra Romalıların yaptığı gibi, Yunan mitolojisinden pek çok hikâyeyi ve karakteri kendilerine uyarladılar. Arada bazı örtüşmeler söz konusudur, zira Etrüskler yerel tanrılarından çoğunu Yunan panteonundakilerle özdeşleştirmişlerdi. Ne var ki genel olarak taptıkları ilahlar ile sanatlarında betimledikleri mitolojik tanrılar aynı değildi. Piacenza Ciğeri

ve Zagreb'de bulunan mumya bandajlarındaki tanrı isimleri, taptıkları tanrılardır. Bunların bazılarına, aşağı yukarı Yunan tanrılarının isimleri verilmişti. Aynalardaki kitabelerden, örneğin Zagreb'den bir bez kitapta geçen Nethuns'un Neptune ile özdeşleştirildiğini biliyoruz. Piacenza Ciğeri'nde isimleri karşımıza çıkan Hercle, Tinia, Uni ve Fufluns, sırasıyla Herakles, Zeus, Hera ve Dionysos ile özdeşleştirilirler. Muhtemelen başka örnekler de mevcuttur: Piacenza Ciğeri'nde görülen bazı bilinmeyen isimler, bilinen tanrıların lakapları olabilirler.

Yunanlar da mitolojiden çok dinde, ya da dinden çok mitolojide önemli olan kimi tanrılara sahiptiler; ama yine de Etrüsklerin büyük ölçüde dışarıdan alınmış yerel din ve mitolojileri Yunanlara kıyasla daha ayrışıktı. Çoğu durumda Etrüsk tanrı ile tanrıçaları, Yunan tanrılarıyla tıpatıp uyuşmamaktadır. Çok sayıdaki ilahî varlığın, ikonografide birden fazla karşılığı vardır: Zeus/Tinia olgun Yunan karşılığından farklı olarak bazen genç bir tanrı olarak gösterilir ve Achvizr, Thalna ve Lasa Sitmica gibi ikinci derecedeki öneme sahip tanrılar, dişi ya da erkek figürler olarak farklı cinsiyetlerde gösterilebilirler.

Aita, Eita
(Hades/Pluton/Dis). Bu yaşlı tanrı, soylu bir görünüşe sahiptir ve kurt postundan bir başlık giyer (Resim 49). Yeraltı dünyasını eşi Phersipnai (Persephone) ile yönetirken görülür. İkisi de Tarquinia'daki mezar resimlerinde ve bir oymalı ayna ile Torre San Severo'dan (Orvieto) bir lahiti de içine alan diğer abidelerde tahtta otururken betimlenirler.

Apulu, Aplu (Apollon). Letun'un (Leto) oğlu ve Aritimi'nin (Artemis) erkek kardeşi; kehanet, müzik ve gençlik tanrısı; Etrüskçeye uyarlanan Yunan ismiyle bilinmektedir. Tanrıların isteklerini insanlara bildirmede kehanetin esas olduğu Etrüsk dininde, önemli bir tanrıydı. Apollon, güzel görünüşü ve davranışlarıyla tanınmaktadır: Defne dalı ve defne tacı ile *kithara* ya da lir onu müziğin tanrısı ve ilham perilerinin (Musalar) lideri olarak tanımlamaktadır. Ok ile yay,

Resim 50: Doğal boyutlarında, pişmiş topraktan boyalı Apollon figürü. Heykel, yapıldığında Veii'deki Portonaccio Tapınağı'nın çatı omurgasına yerleştirilmişti. Roma, y. MÖ. 510.

onun yok edici gücünü gösterir; bu özelliği onun tıbbın tanrısı ve Asklepios'un babası olarak iyileştirici gücünün tersidir. Tıpkı modaya uygun

giyinen Etrüsk gençleri gibi, bir kolye ya da kabartmalı bilezik takar ve aynalarda kız kardeşi Artemis (Aritimi) veya bir peri ile birlikte görülür. Hercle'nin Uni (Resim 20) tarafından evlat edinilmesi gibi önemli sahnelerde izleyici olarak yer alır ve diğer tanrılarla birlikte sakin sohbet sahnelerinde gösterilir. Sonraki dönemlerden Helenistik ölü külü vazoları, dünyanın merkezini temsil eden ve tümseğe benzeyen bir altar olarak simgelenen, Delphoi'deki tapınağını gösterir. Yunan mitine göre, Apollon Delphoi'deki tapınağından üçayaklı kutsal sehpayı çalan kardeşi Herakles ile sık sık kavga içindedir. Veii'deki tapınağın süslemelerinden (Resim 50) biri olan, pişmiş topraktan yapılmış ünlü Veii Apollo heykeli, tanrıyı büyük adımlarla yürürken göstermektedir. Tapınağın çatısında, Apollon ile Herakles karşılıklı durmaktadır ve aralarında da uğruna dövüştükleri Kerynae geyiği vardır. Geyik, Artemis'e aittir ve Herakles, görevlerinden biri olarak onu geri getirmek üzere gönderilmiştir.

Achlae (Acheloos). Yunan mitolojisinde Okeanos ile Tethys'in oğludur. Yunan sanatı onu Herakles ile mücadele eden, boğa vücutlu, boynuzlu bir nehir tanrısı olarak gösterir. Herakles, onun Cornucopia ya da Bereket Boynuzu haline gelen boynuzunu kırar. Herakles ile Acheloos arasındaki kavga, Acheloos'un ölmesiyle sona erer. Sakallı başı iyi şans tılsımı olarak Etrüsk sanatında, madalyon veya mücevherlerde sıklıkla gösterilmiştir. Bu boynuzlu erkek yüzü imgesinin, kötü ruhları korkutup kaçırdığına ve iyi şans sembolü olduğuna inanılırdı (Resim 40).

Aritimi, Artumes (Artemis/Diana). Apollon'un ikiz kız kardeşi. Apollon ile birlikte sık sık aynalarda görülür. Artemis, kardeşi ile yakından ilişkilidir. Tanrının tunç bir heykelciği, kız kardeşi

'Aritimi'ye adanan bir kitabeye sahiptir. Aritimi'ye tapınılan mabetlerde, kendisine adaklar hediye edilmektedir.

Athrpa (Atropos). Yunan mitolojisine göre, Atropos üç Kader tanrıçasından (Fate) biridir. Berlin'deki bir aynada, diğer tanrıların huzurunda Kader'in değiştirilemez çivisini yerine çekiçle çakarken güzel, çıplak bir figür olarak görülür (Resim 34).

Atunis (Adonis). Aphrodite'nin sevgilisi. Hem Yunan, hem de Etrüsk mitolojisi onun gençliği üzerine odaklanır. Etrüsk sanatı bazen onu çok genç bir oğlan olarak, tanrıça ile aşk dolu bir kucaklaşma halinde gösterir. Bu, yaşlı tanrıçaları daha genç âşıkları ile gösteren betimlemelerden biridir (Resim 37).

Castur ve Pultuce (Castor ve Pollux). Zeus'un oğulları olan bu kutsal ikizler, oymalı Etrüsk aynalarında Yunan mitolojisindeki herhangi bir karakterden çok daha sık karşımıza çıkmaktadır. Tek yumurta ikizi olduklarından, simetrik oluşları ayna süslemeleri için çok uygundur. Etrüsk dininde oldukça önemliydiler ve onlara adanan adaklardan anladığımız kadarıyla Etrüsklülerin taptıkları ilahlardandır. Bir Yunan vazosunun ayağındaki adak kitabesinde, isimleri Etrüskçe 'Tinas cliniar', Zeus'un oğulları olarak yer almaktadır. Castor ve Pollux, Argonautların Altın Post'u arama fetihlerine katılmışlardı. Praeneste'den, 4. yüzyıla ait bir oyulmuş tunç kozmetik veya mücevher kutusunun (*cista*) üstünde diğerleri ile birlikte karşımıza çıkmaktadırlar (Roma, Villa Giulia Müzesi).

Catmite (Ganymedes). Yunan mitolojsinde Ganymedes yakışıklı bir gençtir (Resim 51). Zeus bu gence âşık olur ve onu tanrılara saki olması için Olympos dağına götürmek üzere kartal şekline girer. Ganymede burada Hebe'nin erkek arkadaşı olur.

Resim 51: Kuğu başlığı giymiş kanatlı bir genç, muhtemelen Catmite (Ganymede), bir şarap kabına süzülüden şarap döküyor. Tunç bir lambadan, Kuzey Etrüsk MÖ. 300-200 dolayları.

Yunan ve Etrüsk sanatında açık kanatlarıyla yukarı doğru yükselen kartal tarafından taşınılan bir figür olarak görülür. Etrüskçe adı olan Catmite, Yunanca (Ganymedes yerine) 'Gadymedes'ten gelmektedir ve Latince ismi Catamitus, Etrüskçeden gelmektedir (İngilizce kelime 'catamite').

Cel. Çok sayıdaki ana tanrıçadan biridir, Yunan Ge gibi muhtemelen Toprak Ana'dır. İsmi Piacenza Ciğeri'nde karşımıza çıkmaktadır. Beş tunç heykelciğinin üzerindeki bir adak kitabesinde şöyle yazmaktadır: *Me cels atial celthi*, 'Ben Cel tapınağındaki Anne Cel'e (aidim).'

Celsclan. 'Cel'in oğlu' bir devdir ve Toprak Ana Ge'nin oğludur. Bir aynada yer alan sahnede, tanrılarla devlerin savaşında Silahlı Laran'ın (Ares) kovaladığı, başından ışınlar (veya ışık?) çıkan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Charun (Kharon). Bu isim Yeraltı dünyasının kayıkçısı Yunan Kharon'un karşılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Yeraltı'nda ikamet etmesi dışında bu Etrüsk figürünün Yunan kayıkçı ile bağı olduğuna dair bir bilgi yoktur.

Simgesi çekiç olan Charu, sıklıkla ortağı Vanth ile birlikte ölülere Yeraltı dünyasında kılavuzluk etmek için hazır olarak görülür (Resim 18).

Culsans. Kapı gardiyanı (Piacenza Ciğeri'nde 'cul alp') Janus, tamamiyle Etrüsk bir tanrısı veya demonudur. Culvanların karşılığı olan dişi Culsu, Vanth gibi giyinen bir demondur ve Chiusi'den Hasti Afunei lahitinde karşımıza çıkmaktadır. Culsu kültü, Laris Pulenas'ın mezar kitabesinde kayda geçirilmiştir (Resim 17).

Esplace *(Asklepios/Aesculapius)*. Yunan geleneğine göre şifa tanrısı Asklepios, Apollon'un oğluydu. Apollon, Asklepios'u henüz doğmamışken annesinin karnından bir zorla almıştır. Apollon, yetiştirmesi ve şifa sanatını öğretmesi için Asklepios'a bilge Sentor Cheiron'u verdi. Asklepios (Esplace) bir Etrüsk aynasında Hercle ve Menrva'nın huzurunda Prometheus'un (Prumathe) yaralarını sararken görülür (Resim 23).

Fufluns *(Dionysos/Bacchus)*. Dionysos'un Etrüsk ismi olan Fufluns, Piacenza Ciğeri'nde karşımıza çıktığından onun Etrüsk dininde önemli olduğunu biliyoruz. Bu şarap tanrısı, Etrüsk mitolojisinde de önemlidir. Fufluns, Yunan sanatında kendisini niteleyenlere benzeyen -Satir ve Maenadlardan oluşan kortejiyle veya eşi Ariadne ile birliktesahnelerde gösterilmektedir. Ama annesi Semele (Semla) ile de gösterilmektedir ki bu Yunan sanatında pek sık tasvir edilmeyen bir çifttir. Birçok ilginç sahne Etrüsk sanatına hastır. Bunlardan biri, Yunanların 'Dionysos İlahisi'nde Dionysos'un Tyrrhenialı (yani Etrüsk!) korsanlar tarafından denizde yakalanmasını anlatan hikâyedir. Korsanlar, kim olduğunu bilmeden fidye için onu yakalamayı planlarlar. Dionysos kimliğini ve gücünü korsanları yunus balığına dö-

nüştürerek açığa vurur ve ardından denize dalar. Bugün Toledo'da bulunan bir Etrüsk vazosu bu sahneyi resmetmektedir. Bir başka sahne, onun anne rahmine düşmeden önceki anı gösterir. Babası Tinia, yıldırımını tutmakta, bir taraftan da eşi Semla'ya sarılıyor: Semla eteğini kaldırır, cinsel bölgelerini açarak kendisini kocasına sunar.

Hercle, Hercele, Herecele *(Herakles/Herkules).* Etrüsk mitolojisi ve dininde Hercle'ye yetişkin bir tanrı olarak tapılmıştı (Resim 20, 21, 22). Adı, Piacenza Ciğeri'nde ve kendisine inananların heykelcik, minyatür tokmak gibi adak hediyelerini bıraktıkları Cerveteri'deki tapınağında karşımıza çıkmaktadır. Hem Yunan hem de Etrüsk sanatçıları bu tanrıyı sanattaki standart simgeleri olan tokmak ve aslan derisiyle betimlemektedirler. Hercle, kadınlar için yapılan aynalarda değil, aksine erkekler için yapılmış olan mücevherler üzerinde betimlenen en popüler kahramandır. Hercle'nin lakabı 'güzelikle zafere ulaşmış' anlamındaki Calanice'dir (Yunanca 'Kallinikos'tan gelir). Maceralarından sayfa 57-66'da bahsedilmiştir.

Laran *(Ares/Mars).* Bu savaş tanrısı, hem Yunan hem de Etrüsk sanatında her zaman miğfer, kalkan ve mızrak ile kuşanmış olarak gösterilir. Etrüsk zanaatkârları, silahlı tanrıça Minerva heykelciklerine benzer şekilde, bu tanrının çok sayıda adak figürünü ürettiler (Resim 52). Laran, genellikle silahlı ve sakallı olarak, ama bazen de miğfer, kılıç ve mızrak ile çıplak bir genç olarak ayna üzerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Genellikle bir izleyicidir, ama bir aynada, tanrılarla ve devlerin savaşından bir bölüm gibi görünen bir sahnede Celsclan'ı kovalamaktadır.

Lasa. Turan'ın mahiyetindeki pek çok periden biri olan Lasa, genellikle Helenistik döneme

ait aynalarda genç, güzel bir kadın olarak; çoğunlukla kanatlı ve çıplak; pencere kanadı ya da bir parfüm kabı tutarken gösterilir. Lasa tek başına ya da kutsal çiftlerin kucaklaşma sahnelerinde bir hizmetli olarak görülür. Lasa, bir aynada giyinik ve kanatlı olarak, kendi ismi ve mahkûm kahramanların isimlerinin yazılı olduğu ruloyu tutarken gösterilmektedir. Bu sahnelerde Vanth'ın yerini almış gibi görünmektedir (Resim 14). Bir erkek figür olan Lasa Sitmica'nın temsili de söz konusudur. Bu isim Piacenza Ciğeri'nde, süslü aynalarda ve bir altın yüzükte bulunmaktadır.

Minerva, Menrva *(Athena/Minerva).* Bu tanrıçanın Latince adı Minerva, Etrüskçeden gelmektedir. Minerva, başlıca Etrüsk ve İtalyan ilahlarındandır ve Piacenza Ciğeri'nde yer almamakla birlikte ismi pek çok abidede karşımıza çıkmaktadır. Etrüsk sanatçıları,

Resim 52: Athena ve Ares'in (Minerva ve Laran), Etrüsk etkisiyle Umbria'da yapılmış tunç heykelleri. Bu tip boyuna uzatılmış figürlerin sanatçı Alberto Giacometti'ye ilham verdikleri düşünülmektedir. MÖ 5. yüzyıl.

Yunan tarzında aşırı kıvrımlı bir elbise giymiş ve miğfer, kalkan, mızrağı ile kuşanmış halde tanrıçayı betimlemişlerdir. Bu sanatçılar, tanrıçayı babasının kafasından doğarken (Resim 28) ve diğer iki tanrıça Hera (Uni) ve Aphrodite (Turan) ile birlikte 'Paris'in Kara-

rı'na katılırken de betimlediler (Resim 1). Tıpkı Yunan Athena gibi bu tanrıça Perseus (Resim 31) ve Herakles gibi kahramanları korumaktadır. Boccanera levhasında olduğu gibi (Resim 1), onu bazen sadece mızrağından tanırız. Karakteri Yunan savaş, strateji ve bilgelik tanrıçası Athena'nınkinden farklıdır. İtalya'da tanrıçanın işlevlerinden bazıları olarak aşk, şifa ve doğum sahnelerine eşlik ederken, bir canavarla çarpışırken görülmekte ve hatta bir grup çocuğa bakan bir çocuk bakıcısı (*kourotrophos*) rolünde bir aynada karşımıza çıkmaktadır.

Nethuns *(Poseidon/Neptun).* İtalya'nın Umbrialı kaynak ve su tanrısı, Etrüsk dininde de önemli bir tanrıydı. Her ne kadar kendisini denizlerin tanrısı olarak simgeleyen üç dişli yaba taşıyorsa da Yunan Poseidon'dan farklıdır. Bir aynada Güneş Tanrısı Usil ve Şafak Tanrısı (Eos, Aurora) Thesan ile birlikte görülür. Nethuns'un adı sıklıkla Zagreb mumya bandajlarında şarap adaklarının yapılacağı tanrı olarak ve iki kez de Piacenza Ciğeri'nde karşımıza çıkmaktadır.

Phersipnai, Phersipnei *(Persephone/Proserpina).* Yunan mitolojisinde Kore olarak bilinen Demeter'in kızıdır. Etrüsk sanatında sıklıkla kocası Aita (Hades) ile birlikte Yeraltı dünyasının yöneticileri ve kutsal çiftlerden biri olarak görülür. Tanrıça bir aynada Latin Proserpina'ya ilişkin bir isim olan 'Prosepnai' olarak etiketlenmiştir.

Sethlans *(Hephaistos/Vulcan).* Etrüsk adına karşın bu tanrı genel olarak Yunan ve Romalı ateş tanrısı, nalbant ve zanaatkâr Hephaistos'un özelliklerine yakından tekabül etmektedir. Aynı Hepahaistos gibi simgeleri çekiç, maşalar, balta ve siperliksiz şapka ya da işçi şapkasıdır. Sethlans, Etrüsk aynalarında zanaatkâr ilah olarak görülür. Bir sahnede,

Menrva'nın doğumunu kolaylaştırmak için Tinia'nın kafasını açarken parçalamak üzeredir. Bir başka seferde Uni'yi daha önce tutsak ettiği tahttan kurtarır. Bu sırada ona Tretu adındaki bir asistan yardımcı olur. Bir başka olayda, Etule adındaki bir asistanın yardımıyla Truva Atı'nı (öyle görünüyor ki burada tunçtandır ve Pecse veya Pegasus ismindedir) yapar (Resim 27). Sethlans'ın büstü, gelişen metalürji endüstrisiyle ünlenmiş bir kent olan Populonia sikkelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Thesan *(Eos/Aurora).* Sabah ve Şafak tanrıçası veya Aurora, Yunan sanatında olduğu gibi Akhilleus (Achle) tarafından öldürülen oğlu Memnun (Memnon) ile at arabasını sürerken ya da genç âşıklarından biri olan Tithonus veya Kephalos'u kaçırırken görülür. Thesan, Etrüsk dininin ilahıydı: Zagreb mumya bandajlarında ve Pyrgi'den bir tunç tablet üzerinde karşımıza çıkmaktadır.

Tinia, Tina, Tin *(Zeus/Jove/Jupiter).* Tanrıların lideri ve gün ışığı tanrısı; Yunan ve Romalı tanrılarla insanların kralı olarak tanımlanmaktadır. Sanatta vazgeçilmez simgesi olan, iki çiçek tomurcuğu gibi arka arkaya birbirine geçmiş olarak biçimlendirilen yıldırımı tutar. Yıldırım, onun gücünün simgesidir: Etrüsklerin kutsal kitabına göre, yıldırımlar doğru olarak yorumlandıklarında tanrıların isteklerini insanoğluna bildirirler. Tinia, Pheidias'ın yaptığı Olympia'daki Zeus heykelinde en somut örneğini gördüğümüz klasik Yunan ikonografisine göre ihtişamlı bir şekilde tahtında gösterilmektedir (Resim 28). Bu etkileyici sakallı figür, kısmen giyinik olarak (kahramanları geleneksel olarak yarı çıplak bırakan giysi) ve Yunan betimlemelerindeki zeytin çelenkleri yerine genellikle meşe yapraklarından oluşan bir taç giymiş olarak otur-

maktadır. Bazen de genç, sakalsız bir erkek olarak gösterilmektedir. Etrüsk sanatında bu tanrıya ya tek başına ya da eşi Uni eşliğinde (iç kapak resmi) ya da Capitoline üçlemesinde merkez figür olarak ibadet edilmekteydi. Tinia, Uni (Hera, Juno) ve Menrva'dan (Athena) oluşan bu üçlü tanrı grubu Roma sanatında görülür. Bu grup ismini, Jupiter Optimus Maximus, 'En iyi ve en büyük' Etrüsk tapınağının üç bölümden oluşan küçük odasında birlikte duran üç tanrı heykelciğinden almaktadır. Roma'daki Capitoline Tepesi'ndeki tapınak, Roma'nın Etrüsk kralları Tarquinler tarafından sipariş edilmiş ve Veiili Etrüsk sanatçı Vulca tarafından süslemeleri yapılmıştı.

Tiur *(Selene/Luna).* Ay tanrıçası. Adı, Piacenza Ciğeri'nde Usil'in adının yanında ve bir hilal şeklindeki geniş tunç adak hediyesi üzerinde karşımıza çıkmaktadır.

Tuchulcha. Akbaba gagalı, eşekkulaklı ve kıvranan yılanlarla sarmalanmış yabani, korkunç ölüm demonudur. Bu korkunç demon, II. Orcus'un Tarquinia'daki mezarında Yeraltı dünyasında oturan These'nin (Theseus) yanında betimlenmiştir. Charun'unkine benzeyen bir kafa, hokka burun, yabani saçlar ve çürümüş et renginde mavimsi tene sahiptir. Tuchulcha'nın imgesi Michelangelo'nun 'Son Yargısı'ndaki (Resim 44) şeytana esin kaynağı olmuştur.

Turan *(Aphrodite/Venus).* Bu aşk ve tutku tanrıçası, en önemli Etrüsk tanrılarından biridir ve Etrüsk abidelerinde çok sık olmakla birlikte, özellikle aynalarda karşımıza çıkmaktadır. Hem erken dönemde hem de sonrasında sıklıkla zengin kıyafetler giymektedir, ama Helenistik dönemde Turan'ın en belirgin özelliği çıplaklığıdır. Süslenme sahnelerinde (Resim 2), Uni ve Menrva ile birlikte 'Paris'in Kararı'nda ya da genç aşığı

Adonis (Atunis) ile birlikte görülür (Resim 25). Eros/Cupid, hizmetlileri ve kuğusu Tusna'dan (Turan'ın kuğusu) oluşan bir arkadaş çevresi vardır. Kadınların mahiyetindekilere âşık olmalarını sağlayarak onlara yardım eder. Örneğin Altın Post'u geri getirmek üzere İason'a yardım etmek için Medea'nın kalbini tutkuyla doldurur. Paris'le kaçması için Helen'i kandırır. Adına yazılmış adakların gösterdiği gibi, Tarquinia Limanı'ndaki Gravisca Yunan Tapınağı'nda ve başka yerlerde kendisine ibadet edilmekteydi. Bir zamanlar Turan, muhtemelen Aeneas'ın annesi Romalı Venus Genetrix ve onun neslinden gelen Julian soyu ile ilişkilendirildiğinden 'Turan ati' veya Anne Turan olarak adlandırılıyordu.

Turms *(Hermes/Mercury).* Bu haber getiren tanrı -Yunan Hermes- kanatlı sandaletler, seyahat şapkası ve elçi asası ile donanmış olarak gösterilir. Etrüsk Turms, Yunan dinindeki Hermes ile aynı simgelere ve aynı işlevlere sahiptir. Tanrılara ve kahramanlara görevlerinde eşlik eder, tanrıçaları 'Paris'in Kararı'na götürür (Resim 1) ya da Helen'in yumurtasını anne-babası Latva ile Tuntle'ye (Leda ve Tyndareus) teslim eder (Resim 3). Önemli bir diğer görevi, ölülere Yeraltı dünyasındaki tehlikeli yolculuklarında eşlik etmektir. Vulci'den bir aynada Teiresias'ın ('terasias') gölgesini Uthuze'ye (Odysseus) götürür (Resim 19). Lakabı 'turms aitas' (Hades'in Hermes'i), '[Hades'e giden] ruhlara öncülük eden' anlamına gelen Yunan Hermes Psychopompos'un karşılığıdır.

Uni *(Hera/Juno).* Tanrıların Romalı kraliçesinin adı Juno, Etrüsk Uni'yle ilişkilidir; bu isim Etrüsk dilindeki dişil cinsin -i bitimine sahiptir. İsmin *iuvenis*, 'gençliğin tanrıçası' anlamına gelmesi muhtemeldir. Yunan mitine göre Zeus'un kız kardeşi ve aynı

zamanda Zeus'un çok sayıdaki aşk ilişkisini kıskanan, özellikle de Herakles'e karşı kin besleyen karısıdır. Uni, Etrüsk sanatında ve dininde Yunan panteonundaki benzerinden daha önemlidir ve Tinia veya Zeus ile onun oğlu Herakles ile ilişkisi oldukça farklıdır (Resim 20). Karı-koca, en sadık çift olarak birlikte gösterilirler (iç kapak resmi). Uni, eşi gibi çoğunlukla tahtında oturur ve bir taç ile birlikte başka mücevherler takar. Uni, Turan ve Menrva ile birlikte 'Paris'in Kararı' sahnesinde ya da yarışmayı hazırlarken görülür (Resim 1). İki dilde yazılmış Pyrgi tabletlerindeki aşk tanrıçası, Yunan Aphrodite'nin bir benzeri olarak Yakın Doğulu ve Fenikeli tanrıça Astarte veya İştar ile özdeşleştirilmektedir.

Usil (Helios/Sol). Güneş Tanrısı. Adı, Piacenza Ciğeri'nde ay tanrısı Tiur'un yanında karşımıza çıkmaktadır. İki aynada, bir ışık halkası (hale) ile görülür: Birinde deniz tanrısı Nethuns ve şafak tanrıçası Thesan ile diğerinde ise Uprium (Hyperion) ile birliktedir.

Resim 53: Kanatlı ve büyük adımlarla yürüyen Vanth figürü, kolları etrafına dolanmış sakallı yılanlar ile. Vesuvius Dağı yakınlarında bulunmuştur. Tunç, MÖ 425-400 dolayları.

Vanth. Bu kanatlı dişi ölüm demonu, ölüye meşaleler, sakallı yılanlar ya da fişekler sallayarak Yeraltı dünyasına eşlik eder. 4. ve 3. yüzyıl Etrüsk sanatında Vanth, kısa tunikli, yüksek botlu ve çıplak göğüsleri üzerinde çapraz olarak

birleşen bantlarla, güney İtalya vazolarında görülen avcı veya öfkeli Artemis gibi çıplak, yarı-çıplak ya da giyinik olarak karşımıza çıkmaktadır. Etrüsk panteonundaki en etkileyici figürlerden biridir. Bir tunç heykelcik, koşar adımlarla yürüyen, kolları çevresinde yaralanmış sakallı yılanları sıkıca tutan Vanth'ı göstermektedir (Resim 53). Aşırı kıvrımlı bir Yunan elbisesi (*peplos*) giymektedir ve adımları bir ölüm meleği gibi hızla ilerlediğinden ayakları güç bela zemine değmektedir. Vanth sık sık Anina Mezarı'nda (Resim 18) veya Laris Pulenas lahitinde (Resim 17) olduğu gibi Charu[n] ile birlikte görülür. Bu ikisi sıklıkla Yunan mitolojisi sahnelerine eklenmektedirler. François Mezarı'nda Vanth'ın gökkuşağı renkleriyle bezenmiş kanatları, Akhilleus ile Patroklos'un (Achle ve Patrucle) arkasında açıktır. Orvieto'dan bir vazo resminde çıplak Vanth dans etmekte ve bir Mainad'a benzemektedir, ama kendi adı Vanth'ın kaydedildiği bir rulo tutmaktadır. Vanth ölüm anında yer almakta, ama ölüme karışmamaktadır ve bazen bir Yunan Fury rolü üstlenmektedir.

Etrüsk adı	Yunan karşılığı	Roma karşılığı
Aita, Eita	Hades	Pluto, Dis
Apulu, Aplu	Apollo	Apollo
Achlae	Acheloos	
Aritimi, Artumes	Artemis	Diana
Athrpa (Fatelerden biridir)	Atropos	Atropos
Atunis	Adonis	Adonis
Tinas cliniar (Zeus'un oğulları)	Dioskouroi	Dioscuri
Castur, Pultuce	Kastor, Polydeukes	Castor, Pollux
Catmite	Ganymede	Ganymede
Charun, Charu	Charon	Charon
Culsans		Janus
Esplace	Asklepios	Asclepius
Fufluns	Dionysos	Bacchus
Hercle, Hercele, Herecele	Herakles	Herkules
Laran	Ares	Mars
Menarva, Menrva	Athena	Minerva
Nethuns	Poseidon	Neptune
Phersipnai, Phersipnei	Persephone	Proserpina
Sethlans	Hephaistos	Vulcan
Tinia, Tina, Tin	Zeus	Jove, Jupiter
Thesan (Şafak tanrıçası)	Eos	Aurora
Tiur (Ay tanrıçası)	Selene	Luna
Turan	Aphrodite	Venus
Turms	Hermes	Mercury
Uni	Hera	Juno
Usil	Helios	Sol

İlave Okumalar İçin Öneriler

Larissa Bonfante (ed.), *Etruscan Life and Afterlife: a handbook of Etruscan studies* (Detroit, 1986)

Larissa Bonfante, 'Etruscan' in *Reading the Past. Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet* (London, 1990)

Giuliano Bonfante & Larissa Bonfante, *The Etruscan Language: an Introduction*, 2nd edn (Manchester, 2002)

Federica Borelli & Maria Cristina Targia, *The Etruscans: art, architecture, and history* (London, 2004)

Otto Brendel, *Etruscan Art* (New Haven & London, 1995)

Lucilla Burn, Greek Myths (London & Austin, 1990)

Thomas H. Carpenter, Art and Myth in Ancient Greece: a handbook (London, 1991)

Timothy Gantz, Early Greek Myth. A Guide to Literary and Artistic Sources (Baltimore and London, 1996)

Nancy de Grummond & Erika Simon (eds.), The Religion of the Etruscans (Austin, 2005)

Nancy de Grummond, Etruscan Myth (Philadelphia, 2006)

Sybille Haynes, Etruscan Civilisation: a cultural history (London, 2000)

Tom Rasmussen & Graeme Barker, The Etruscans (Oxford, 1998)

Nigel Spivey, Etruscan Art (London, 1997)

Stephan Steingräber, Etruscan Painting (Los Angeles, 2006)
Mario Torelli (ed.) The Etruscans (Venice, 2000)
L.B. van der Meer, Interpretatio Etrusca: Greek myths on Etruscan mirrors (Amsterdam, 1995)
Susan Woodford, Images of Myths in Classical Antiquity (Cambridge, 2003)
LIMC (Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae)
Yunan, Roma ve Etrüsk mitolojisinden karakterlerin resimli ansiklopedisi, sekiz çift cilt halinde, 30.000 fotoğraf, iki cilt dizin olarak uluslararası akademik bir ekip tarafından derlendi.
Corpus Speculorum Etruscorum (CSE)
Kamuya açık ve özel koleksiyonlarda yer alan bütün Etrüsk aynalarının uluslararası katalogu, tamamı resimli. Floransa Etrüsk Çalışmaları Enstititüsü tarafından derlendi.

Dizin

Acheloos, 89, 91, 126, 138
Acheron, Achrum, 18
Achvizr, 22, 23, 83, 124
Actaeon, 97
Admetus, 77
Adonis, 80, 82, 85, 127, 135, 138
Aeneas, 19, 102, 103, 111, 135
Agamemnon, 25, 26, 27, 34, 35, 49, 55, 94, 116, 117
Ajax, 32, 33, 34, 44, 45, 46, 49, 96
Akhilleus, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 49, 74, 95, 96, 133, 137
Amazonlar, 96
Amphiaraos, 32, 44, 45, 46, 77, 103
Amphitryon, 57
Andromeda, 73
Anina, 53, 54, 115, 137
Antigone, 38, 45
Aphrodite, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 34, 35, 80, 82, 85, 102, 127, 131, 134, 136, 138
Apollon, 32, 38, 59, 60, 85, 87, 125, 126, 129
Ara Maxima, 104
Ara Pacis, 111
Ares, 102, 128, 130, 131, 138
Argos, 34, 60, 61
Ariadne, 67, 68, 69, 84, 129
Artemis, 26, 61, 77, 85, 94, 95, 97, 102, 125, 126, 137, 138
Artile, 87, 88, 103
Asklepios, 63, 125, 129, 138
Astarte, 15, 82, 136
Astyanax, 33
Atalanta, 76, 77, 80, 113
Athena, 20, 21, 24, 32, 33, 34, 35, 40, 41, 58, 61, 66, 71, 73, 74, 75, 76, 83, 94, 102, 131, 132, 134, 138
Atlas, 64
Atropos, 79, 80, 87, 127, 138
Augustus, 101, 102, 111
Baubo, 112

Bellerophon, 71, 74, 78
Boccanera tabletleri, 20, 23, 132
Busiris, Mısır Kralı, 66, 67
Cacu, 87, 88, 103, 104
Cacus, 103, 104
Caligula, 113
Capaneus, 41, 42, 44
Capitoline Kurdu, 90, 111, 112, 114, 118
Capitoline Tapınağı/Tepesi, 102, 111, 134
Castor, 25, 26, 77, 127, 138
Catha, 17
Cel, Celsclan, 17, 128
Charu[n], 53, 54, 85, 94, 96, 115, 123, 129, 137, 138
Cicero, 97
Claudius, 110, 120
Cloelia, 106
Clytemnestra, 25, 35
Culsu, 129
Daidalos, 68, 69, 70
Danae, 71
Dante (Inferno), 42, 114, 116, 118
Deianeira, 66
Demeter, 112, 132
Dionysos, 17, 22, 68, 69, 83, 84, 87, 124, 129, 138
Eos, 132, 133, 138
Eros, 82, 135
Eteokles, 39, 45, 96
Euripides, 32
Eurystheus, 60, 61
Fate, 103, 127
Fenikeli, 15, 136
François, 20, 35, 54, 88, 96, 114, 137
Fury/ler, 137
Ganymede, 127, 128, 138
Gaul, 96
Ge, 128
Geryon, 51, 61, 104
Giotto, 113
Gorgon, 30, 71, 73, 74, 89
Graiai, 73, 75
Hades, 48, 49, 51, 56, 62, 71, 73, 75, 89, 112, 121, 125, 132, 135, 138
Halikarnassoslu Dionysios, 101
Hannibal, 99
hayalet, 48, 55
Hebe, 66, 127
Hektor, 27, 33
Helen, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 34, 35, 83, 94, 113, 135
Helios, 136, 138
Hephaistos, 27, 29, 102, 132, 138
Hera, 17, 20, 21, 22, 23, 38, 49, 50, 56, 58, 59, 60, 61, 81, 102, 124, 131, 134, 135, 138
Herakles, 9, 32, 51, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 82, 112, 124, 126, 130, 132, 136, 138
Hermes, 20, 21, 23, 25, 26, 55, 56, 71, 74, 76, 135, 138
Hermione, 26, 83
Homeros, 19, 27, 30, 47, 48, 51, 56, 96, 102, 103
Horatius Cocles, 108, 109, 110
Hydra, 61
İason, 77, 135

İkarus, 70
İliupersis, 48
İlyada, 19, 27, 28, 95, 103
İolaos, 61
İphikles, 57
İxion, 49
Kalkhas, 26, 87
Kalydon Domuzu, 75, 79, 80
Kalypso, 47
Kassandra, 34, 35, 94
kem göz, 30, 89
Kerberos, 61
Kharon, 49, 54, 123, 128
Khimaera, 71, 74, 78, 111
Kirke, 47, 48
Laris, 52, 54, 129, 137
Lasa, 18, 44, 45, 82, 83, 103, 124, 130
Leda, 24, 25, 26, 135
Leto, 125
Livy, 97, 99, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 110
Lucretia, 105, 106, 110
Lucumo, 105, 110
Macaulay, Thomas, 108, 110
Mars, 102, 103, 130, 138
Mastarna, 110
Medea, 135
Medusa, 71, 74, 75, 76, 77, 89
Melanippos, 40, 41, 44, 96, 114
Meleager, 77, 80
Memnon, 133
Menelaos, 25, 26, 34, 35, 94
Mezentius, 97, 103, 110
Michelangelo, 113, 115, 117, 121, 134
Minos, 68, 70
Minotaur, 67, 68, 71, 73, 83
Monteleone, 29, 74
Mucius, Scaevola, 107
Nathum, 95
Nekyuia, 48
Nemea, 61
Nemesis, 25, 26
Nessos, 66
Nestor, 77
Numa, 101
Nympha, 82
Odysseus, 32, 47, 48, 50, 51, 55, 56, 135
Oedipus, 35, 37, 38, 39, 96
Orcus, 50, 51, 54, 55, 116, 117, 121, 134
Orestes/Oresteia, 94, 95
Paris, 20, 21, 23, 24, 26, 32, 83, 94, 131, 134, 135, 136
Pasiphae, 68, 70, 71, 73, 83
Patroklos, 27, 95, 96, 137
Pausanias, 48
Pegasus, 74, 78, 133
Peleus, 20, 24, 77
Penelope, 47
Persephone, 51, 62, 112, 125, 132, 138
Perseus, 60, 71, 73, 75, 76, 132
Phaedra, 68
Piacenza, 16, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 136
Pliny, 113
Plutarkhos, 101
Pollux, 25, 26, 77, 127, 138
Polygnotos, 48

Polyphemos, 51
Polyxena, 33, 34
Porsenna, 106, 107, 108, 110
Poseidon, 74, 102, 132, 138
Priam, 24, 27, 30, 32, 33
Priapus, 112
Prometheus, 63, 64, 71, 129
Remus, 89, 90, 103, 111
Rhea, 103
Romulus, 19, 89, 90, 101, 103, 111
Satir, 22, 69, 89, 91, 129
Selene, 134, 138
Semele, 69, 129
Servius, 105, 110
Sfenks/sfenksler, 21, 37, 38, 40, 89
Signorelli, 113, 114
Sisyphos, 49, 52, 53, 54
Sophokles, 37, 38
Styx, 49
Tanaquil, 105, 110
Tantalos, 49
Tarquin, 102, 105, 106, 108, 110
Teiresias, 48, 49, 55, 56, 116, 135
Telemakhos, 47
Thalna, 83, 124
Thebai, 9, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 96
Theopompus, 86
Theseus, 9, 51, 57, 62, 67, 68, 77, 134
Thetis, 20, 24, 27, 29, 30, 34
Troilos, 30, 31, 32, 93, 97
Truva, 9, 19, 24, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 35, 46, 47, 48, 71, 77, 94, 133
Truva Atı, 35, 71, 133
Truva Savaşı, 9, 19, 24, 26, 28, 30, 46, 47, 77, 94
Tuchulcha, 51, 113, 134
Tullia, 105
Tusna, Turan'ın kuğusu, 82, 85, 135
Tydeus, 40, 41, 96, 114
Tyndareus, 24, 26, 135
Vanth, 44, 45, 53, 54, 85, 94, 95, 96, 114, 129, 131, 136
Venus, 102, 111, 134, 138
Vipinas, Caile ve Avile (Vibenna Kardeşler, Aulus ve Caelus), 87, 88, 104
Virgil, 97, 101, 103, 104
Vulca, 134
Yeraltı, 9, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 61, 62, 69, 84, 89, 93, 112, 115, 116, 118, 123, 125, 128, 132, 134, 135, 136
Zagreb, 16, 124, 132, 133
Zeus, 17, 20, 23, 24, 33, 41, 42, 46, 49, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 68, 71, 81, 83, 102, 124, 127, 133, 135, 138
Zipna, 85

Dünya Mitleri 6

Etrüsk Mitleri

Larissa Bonfante - Judith Swaddling

Etrüskler, Floransa ile Roma arasındaki bölgede yaşayan, karmaşık bir kültüre ve teknolojiye sahip bir topluluktu. Etrüsk Uygarlığı, Roma İmparatorluğu'na katılana dek yaklaşık bin yıl ayakta kalmış ve Batı uygarlığına zengin bir miras bırakmıştır. Antik dönemde, refah, lüks yaşamı seven, ziyafetlere ve müziğe düşkün, aynı zamanda dindar bir halk olarak tanınırlardı. Edebiyata oldukça önem vermişlerdi, bununla birlikte edebi eserleri günümüze dek varlığını sürdürememişlerdir; bu nedenle mitolojileri ve inançları hakkında bilgi edinmek için sanat eserlerine yönelmekteyiz. Çok sayıdaki ve gündelik yaşam için yapılmış sanat eserleri, Etrüsklerin yaşamı ve bu aristokratik toplumda kadının yeri hakkında bize pek çok bilgi vermektedir.

9 786055 738754

www.phoenixkitap.com